

VICTOR PAPILIAN

Vecinul

EDITURA „CUGETAREA“

VECINUL

VICTOR PAPILIAN

VECINUL

NUVELE

EDITURA „CUGETAREA“

P. C. GEORGESCU - DELAFRAS

BUCUREȘTI, IV — Strada Popa Naș, 21

VECINUL

Numai după mers, Gavrilă a cunoscut că vecinul său n'a isprăvit cu necazul. Mers de om gata să se doboare! Ehe!... știe el cum te muncește supărarea... Îți trage în jos creierii capului ca povara de plumb, și ca viermele rozător se vâără în moalele sufletului, desgolindu-l până'n carnea crudă a inimii.

Vecinul a trecut fără să se oprească, fără să-l caute din priviri ca de obicei, gârbov, adus din tăria grumazului, cu ochii înfiți pe sub pământ, parcă pe urma unui moroiu. Și Gavrilă s'a cugetat în sine, că nu-i cinstit să-l inconjoare cu vorba. O vorbă omenească, la necaz, e ca dulcea alifie peste iuțea arsurii.

— Vecine... vecineee...

Omul cu necazul în grumaz n'a auzit. N'a auzit de voia cea rea din suflet, n'a auzit nici de gălăgia copiilor din ogradă. Mânios, Gavrilă s'a întors să curme cântecul. Dar s'a răzgândit. Prea frumos ziceau... Și pe urmă, colindul e cântec sfânt... Se supără Dumnezeu...

Ieși în stradă:

— Vecine... Fârtate... Vecine Tibor...

Omul se opri. În sfârșit glasul lui Gavrilă îi ajunsese în urechi.

- Fosta-i la popă?...
- Fo...
- Și ce-o zăs?
- M'o trimăs la vet'rinar...

Gavrilă scuipă cu dispreț. Vai de capu' popii!... Și rămase jelindu-și fârtatul din priviri, până ce-l văzu cotind pe podeț în ogradă.

* * *

Bietul Tibor! Cum să nu fie supărat?... În grajd, boul său, Nialcoș, cel cu premiul dela Cluj, trăgea să moară. Nialcoș!... Dragostea lui de om singuratic, sărman de muiere și copii...

Gavrilă s'a oprit în poartă. Pregetă. În ogradă la el e prea multă voie bună. Gândurile se întoarnă la necazul vecinului.

Nialcoș a căzut jos din senin, ca trăsnet. Și popa îl mână la vet'rinar!... Prostul. Cum nu'nțelege că asta-i mânia lui Dumnezeu, sau o bubă rea din deochiu blestemat?... Numai că de far-mece l-a descântat cu securea Zenobie, vraciul, și vita tot nu s'a ridicat. Dimpotrivă, e tot mai rău... Nici nu cască, nici nu rumegă, urechile îi sunt reci, fântănele spinării s'au scobit cât pumnul și capul îi stă frânt din grumaz, cu botul în așternut.

— Asta-i mânia lui Dumnezeu!...

Gavrilă scuipă din nou. El e un om prost, fără învățătură, și cu toate astea a înțeles de unde se trage răul, iar domnul părinte Szilágyi, de fel... Fiindcă nu cunoaște sufletul omului otrăvit. Bietul vecin! Singur nu-l poate lăsa. Acu, acu, se întunecă și, în negură, suferințele sunt mai crâncene. Știe el de când l-a durut măseaua astă toamnă...

Gavrilă pornește spre casa vecinului și binișor, parcă să nu turbure taina celor două suflete chinuite, deschide poarta, străbate curtea și intră în grajd. Aci Tibor veghează prin întunec, lângă

vita bolnavă. De alături, peste gard, vine într'una cântecul colindului. Gavrilă nu mai poate de drag. Durerea omului, boala vitei, cântecul colindei, toate laolaltă îi înmoaie sufletul. Așa, poate, o să se'nmoaie mânia lui Dumnezeu. Bagă adânc mâna în buzunar și scoate un muc de lumânare, îl aprinde cu grijă și-l înfige în grinda păretelui, deasupra vitei bolnave.

— Să moară creștinește... gândește el.

Lumina îl însdrăvenește. Să fie el om săritor, dacă vecinul s'a pierdut. La el acasă copiii au încetat cântecul. Sunt nerăbdători să plece. Gavrilă zâmbește. Doar cunoaște el sufletul copiilor... Azi, parcă le-ar cunoaște toate. Numai una nu: cum să liniștească pe vecinul său. Sufletul îl indeamnă, dar mintea nu-l ajută.

— Asta-i mânia lui Dumnezeu... rostește el în sfârșit, numai să-și urnească mintea.

Și din nou își amintește de sfatul preotului reformat: la ve'rinar!... Gavrilă se'nfurie. Și ocară-i de ajutor omului necăjit...

— Nu lua seama, frate... Câte vite le-o probă-luit ve'rinarul, pe tăte le-o stricat și chiar le-o pierit de vieață... Că dacă nu vrea Dumnezeu, tăt una-i... Se stânje amăritul dobitoc ca omul fără zile.

Cântecul a reinceput la el în curte. Gavrilă simte o îmbunare și mai mare a sufletului, slobozită parcă de-a-dreptul din inimă în minte.

— Frate... îi pune el mâna pe umăr.

Omul amărit a ridicat spre el capul. La pâl-păirea luminiței, Gavrilă a prins o pală de năde de în ochii întunecați, și asta i-a mărit curajul.

— Eu așa gândesc, că mânia lui Dumnezeu...

— ?...

— Și d'aia zăc s'aducem pe popă să-i citească...

Tibor și-a lăsat capul în jos, ca și boul bolnav. Gavrilă l-a înțeles. Popa Szilágyi, în grajd, la o vită?...

— Vezi, frate... La noi, părintele Topan vine când îl chemi... Are, în cărțile lui, scris și pentru vite și pentru oamenii.

— La noi, numai pentru oameni... rostește cu glas stins Tibor.

În capul lui Gavrilă e mare fierbere. Are un gând de care nu vrea să se despartă: numai slova sfântă poate alina mânia lui Dumnezeu...

— Frate, dacă l-am chema pe părintele Topan?...

Chipul Ungurului s'a înseninat deodată.

— Oare să vină?

Vorba lui Gavrilă s'a oprit sugrumată în gât. Așa e... N'o să vină părintele Topan. El citește pentru vitele bolnave, dar numai la oamenii de egea lui! Pe Unguri n'are ochi să-i vadă.

— Și totuși, numai părintele Topan poate goni răul din sufletul vitei...

Gândul omului s'a înfundat din nou în întunerecul creierilor. De pe podea, vita a întins spre el capul parcă rugându-l. Și cântecul copiilor cum îi moleșește inima... Ar vrea să plângă de jale. De jalea cântecului, de jalea vitei bolnave, de jalea vecinului...

— Frate, știi una?

— ...

— Eu încerc la domnul părinte Topan...

— O să mă sudue popa nost!...

Din nou tăcere. Ah, popii ăștia!... Ce oameni!... Au în cărțile lor leacul, darul lui Dumnezeu, și unul nu-i vrednic să-l înțeleagă, iar celălalt se sgârcește numai pentru cei de-o lege cu el.

Și Gavrilă dudue ca motorul. Mîntea îi se răsucesce ca burghiul în creieri. Deodată simte c'a răzbit la lumină.

— Frate... se repede el.

Ochii îi rîd, fața îi s'a umflat de bucurie.

— Luăm pe Nialcoș și-l ducem în grajd la mine... Părintele nost' nu cunoaște vitele oamenilor...

Și îndreptându-se spre ușă:

— Mă întorc numaidecât... Merg să iscodesc...

* * *

Dela popă, Gavrilă s'a întors întunecat. Părintele era plecat la Cluj, să-și aducă pruncii de sărbători. Numai mâine în zori sosește. Or, până mâine e lungă vreme pentru un suflet ce pătîmește! Ce-i de făcut?... Va să găsească un leac ce alină, dacă nu unul care tămăduiește. Nici nu îndrăznește să intre în curtea vecinului.

Copiii îl întâmpină la poartă:

— Pornim, tată?...

— Stați... nu grăbiți așa...

I-a oprit făr' de rost. Dar parcă-l supără sburdul copiilor, în noaptea asta de durere.

— Tată... tată...

Deodată cu strigarea copiilor i s'a făcut lumină în minte, de data asta fără nicio muncă, de-a-dreptul parcă prin harul lui Dumnezeu.

— Haideți cu mine...

Copiii porniră, dar la poarta lui Tibor se opriră,

— La Ungur, tată?...

Gavrilă răspunse'n el:

— Cum se cunosc că-s școlarii popii Topan...

Deschise poarta și cu mâna le făcu semn poruncitor, să-l urmeze. În ușa grajdului, le șopti:

— Cântați...

Copiii prinși și ei de o teamă sfântă, își dădură drumul glasurilor.

— „In iesle la Viflaim...”

Tibor, luat pe neașteptate, întoarse o privire, care nu știa cum să cate, a minune sau a plâns. Dar și vita ridicase capul...

Minune!

Altcum ridicase capul acum, mai vânos, mai sănătos...

— Frate... făcu Tibor, când copiii plecară. Mare-i legea voastră, fiindcă Dumnezeu deopotrivă grijeşte şi de oameni şi de vite...

Iar Gavrilă, care toate le înţelegea acum, îi răspunse :

— Păi, ce crezi, frate?... Voi uitaţi că Dumnezeu s'a născut în iesle... Şi micuţ şi fără de putere, vitele l-o grijit... Ce crezi, frate... faci omului un bine şi el cunoaşte, dar încă Dumnezeu ?...

COPII FĂRĂ DUMNEZEU

Bătrâna a ieșit din primărie ca neoamenii, oarbă, surdă și mută. Bucuria otrăvită e mai neîndurătoare pedeapsă decât chiar nenorocirea.

— Mamă Tudoro, o carte din Rusia...

Bătrâna s'a oprit din mers, să-și socotească mîntea. Oare nu cumva i s'a smintit darul judecății? Nu. Aude deslușit vorba în glumă a domnului Isaiia Găjdeiu, primarul:

— E carte dela Petruț, mamă Tudoro. I s'a făcut de Profira...

Și vede ochiul de sticlă al domnului Tiberiu Giosan, notarul, țintuit asupra-i ca din țeasta unui vultur împăiat.

— De Profira-i arde parcă?... De când s'o fi însurat prin cele depărtări! Mai bine zi că-i vestește o nouă prăsilă de copii.

Bătrâna și-a sugrumat un oftat în adânc, tocmai în ocna sufletului. Bucurie, neîndurătoare pedeapsă!...

Apoi, parcă să se întrebe de viață, și-a pipăit scrisoarea. Nu-i sminteală a minții, scrisoarea trăiește aievea la sân, sugerează și suspină ca pruncul la țată.

Ce bine că nu s'a lăsat ispitită de nerăbdare, cum o îmbiau cei doi domni!

— Să-ți citesc eu scrisoarea, mamă Tudoro...

Dar ea, nu. Simțea numai cuget rău în burduful vorbeii lor umflate. Bucurie, neîndurătoare pedeapsă!...

A luat-o în neștire pe la marginea satului. Pe urmă s'a dumirit. Picioarele fără de graiu sunt, dar mai bine decât mintea cunosc legea omeniei. A ajuns pe aici, să-și ferească nora de pedeapsa bucuriei otrăvită de îndoială.

— Biata Profira...

Câtă urgie pe sufletul unei femei sărmană de bărbat! Tot satul știe, știe și dânsa, că cei doi frunțași — is ani mulți de atunci — se țin de capul ei, atât domnul Isaiia Gâjdeiu, om în toată firea cu copil și nevastă, cât și domnul Tiberiu Giosan, chiorul cel cu sufletul gol și străin ca ochiul lui de sticlă. Ba că Petruț a murit, ba că s'a însurat prin cele depărtări...

Dar noru-sa e una cu nădejdea în Dumnezeu, și credința pentru bărbat se lasă în urma-i ca umbra din pomul însořit, doar într'o parte.

— Mamă, Petruț trăiește și într'o zi ursită de Dumnezeu ne trezim cu el aci.

Și iată-l pe Petruț sosit în slovă și suflet!

Bătrâna scoate binișor din sân scrisoarea, o leagănă la piept ca pe un copil drag și apoi o duce la buze.

— Dar dac'a murit?

Gândul, ca o pală de vânt, a culcat fărâma de flacăra. Bucurie, neîndurătoare pedeapsă!... Să ai în mână cheia nădejzii și să n'o poți folosi din betesugul ochilor neînvățați...

A ajuns acasă.

În curte, sufletul i s'a luminat din nou. Il vede în cămășuța cu cusătura de ea lucrată, mânând vaca pe poartă; apoi, fecior cu șerparul până'n piept, voinic la trântă și sprinten la horă; apoi cătană...

— Da, copilul trăiește...

Îi simte inima bătând deodată și în scrisoare, și în sân ca pe vremea când îl purta în pânțece. Asta-i glasul lui Dumnezeu care vestește fără vorbe, dela suflet la suflet.

Bătrânei i s'a întors izvorul lacrimilor și odată cu el gândul cel bun.

Știe ce are să facă.

A intrat în casă și a închis ușa cu cheia. Apoi a scos de sub pat covata și a tras-o lângă ladă. Covata în care-l legăna, mititel...

Știe ce are să facă.

Va pune scrisoarea în covată. Scrisoarea în locul copilului înfășat. Și noaptea întreagă va legăna. Iar mâine în zori va porni în oraș după un grămatic priceput. Mâine se va alege într'un fel. Dar în noaptea asta e al ei, numai al ei și al lui Dumnezeu! Și-l va legăna ca pe vremuri: Puișor isteț de cuc...

* * *

— Citește, maică, încă odată.

— Vezi că mi-e degrabă.

— Citește, maică, încă odată, că-ți mai dau un ban de doi lei.

Și școlarul, ispitit de câștig, luă dela început scrisoarea.

— „Scumpă măicuță dragă...”

— Auzi tu cum îmi spune? Scumpă și dragă...

— Taci, maică, nu mai vorbi, că aci ne-apucă noaptea...

— Tac băiete... dar e bine și pentru tine să cunoști cuviința omeniei. Așa să-i spui și tu în scrisoare, maică-tei.

— „Află că trăiesc și sunt sănătos.”

— Și asta-i bine s'o știi, deși încă nu te poți socoti fecior... Cu toții ne-am înșelat, chiar și eu

mi-am zis că e mort. Doar credința ei, a neveste-sei, n'a dat greș...

Băiatul îi tăie vorba cu alt rând:

— „Trăiesc și sunt sănătos, dar pentru dumneata, pentru Profira și pentru toți ceilalți sunt ca mort, de greul păcatelor mele...”

Acum bătrâna s'a infuriat.

— Cum mort, dacă e sănătos și trăiește?... Nu-i așa, copile?

— Așa-i, răspunse cu necaz școlarul.

Mintea mamei începu să plămuiască. Să-l știe lângă dânsa, să-l vadă cu ochii capului, nu cei ai minții, să-i audă glasul de-a-dreptul slobozit din gură nu din semnele astea slute, trecut printr'un glas împrumutat pe bani. Să se arate cu el la horă, în fața primarului și a domnului notar.

— Încă odată, maică, n'am auzit bine.

— Dacă ți-s gândurile la mânzul dracului...

— Nu te mânia, draguțule... Cum ziceai că scrie?

Băiatul începu să-i țiepe în ureche, ca unei surde:

— „Sunt ca mort, de greul păcatelor mele cele multe. Căci m'am însurat aci în depărtări și am alți copii, pe Feodor și pe Sonia...”

— Oprește, băiete...

Școlarul tăcu. Bătrâna își ștergea ochii cu poala rochiei.

— Și acasă îl așteaptă Vasilică și Ileana.

Băiatul o privi uimit. Nu văzuse nicicând de aproape o femeie bătrână plângând. Cât e de urâtă, plină de crețuri, ca o ciupercă pe carbuni, clănțănind doi dinți șubrezi...

— „Dar nu frica de pedeapsa lui Dumnezeu mă muncește, nici dorul de-ai mei...”

Fără să vrea, glasul cititorului se muia și ochii lui cătau blând în scrisoare.

— „Căci chipul Profirei e morman de cenușă,

nu-l mai știu de fel... iar de copii, nicio părere de rău, parcă nici nu i-aș fi făcut eu ..“

Feciorul abia acum, la a doua cetire, înțelegea scrisoarea.

— Să mai zic, mamă ?

— Da, fiule...

Cu vocea șoptită, parcă să-i ascundă din neazul strâns în rânduri, el ceti mai departe :

— „Nu mă pot odihni de dorul dumitale...”

Bătrâna își lăsa capul pe umărul școlarului. El nu se împotrivi. Simțea suspinele bătrânei, simțea dorul scrisorii topindu-se în sufletul său.

— „Mi-am uitat de-ai mei, de țară și de Dumnezeu... nu mi-am putut uita de dumneata, mamă!...”

Băiatul se opri, să-și dea curaj. Vocea-i începuse să salte.

— Maică, știi una ?... Eu îți dau banii înapoi, n'am lipsă de ei.

— Ține-ți banii și zi mai departe.

— „Scumpă măicuță dragă, dacă trăiești, dă-mi de știre pe adresa ce ți-o trimit în cartea asta și oiu veni cum o da Dumnezeu, pe jos, cu trenul sau cu căruța... Dumneata ești bună și n'ai să mă gonești. Oiu rămâne în bordeiul dumitale preț de-o noapte și noaptea cealaltă, din nou m'oiu slobozi pe drumurile cele multe și lungi, în negură...”

* * *

Baba Tudora e fără odihnă. Ea știe că trebuie să ia o hotărîre. Nu s'a aflat încă de carte, lumea e prinsă de munca la câmp. Dar mâine ? Mâine e duminică, biserică, horă... domnul primar și domnul notar vor porni vorba cu unul, cu altul...

— Știți, mă oameni, că mama Tudora a primit carte din Rusia...

Și vorba va merge din om în om până, — Doamne ferește! — la Profira.

Bătrâna e înspăimântată. Ce socoteală va da ea noru-sei? De păcălit n'o poate păcăli. Profira știe să citească.

— Maică, dă-mi cartea dela Petruț... E a mea...

Bătrâna se frământă pe loc. Cum să iasă din incurcătură? Scrisoarea a ascuns-o bine, în lada unde-și ține hainele de moarte, giulgiul, ștergarele și lumânările. Acolo nu-i dat nimănui să cerceceze. Când or îmbrăca-o pentru drumul cel din urmă, or da peste scrisoare.

— O să mă blesteme Profira...

Mintea ei își oprește pasul.

Oare s'o blesteme?

Iată că nu cunoaște sufletul femeii! Ar blestema-o Profira că i-a ascuns vestea, sau ar binecuvânta-o că n'a dat pe față nelegiuirea bărbatului? Bătrâna e în grea cumpănă. Zadarnic a făcut-o Dumnezeu femeie, zadarnic i-a dat atâta povară de ani în spate, că sufletul femeii tot nu-l cunoaște. Poate că Profira și-ar fi vândut nădejdea anilor cu o noapte de iubire... Sau, poate că i-ar fi iertat tot, numai să-l știe viu... viu și sănătos, undeva departe.

A trezit-o toaca bisericii. E încă dimineată. Până la inserare mai e timp. Tot ce are de făcut, azi să facă, mâine duminică tot satul va ști, și Profira...

— S'o ard mai bine...

Gândul nimicirii din scrisoare i se trăgea. Mor-man de cenușă... Așa e! Scrisoarea arsă, s'a sfârșit cu nenorocirea. S'a ars slova aducătoare de nădejde, s'a nimicit sufletul cu păcatul întins pe poște lungi de drum.

Dar când să scoată chibriturile din buzunar, sufletul i se împleticește. Parc'ar vrea să ucidă cu mâna ei, copilul. Casa ei e plină acum de duhul

lui. Doar l-a legănat, l-a văzut venind dela câmp, și fecior...

Totul a început să reinvie. Nu mai e casa pustie. Dar după ce ar veni el aci ?

Bătrâna se înspăimântă. El, care și-a uitat de nevestă, de copii și de Dumnezeu?...

Privește lada și simte cum sufletul se roagă și se tânguește minții, pentru îndurare.

— O singură dată...

A rostit: o singură dată... Prin urmare gândul nimicirii i s'a prins în minte. Are de hotărît dacă omul fără Dumnezeu mai este sau nu copilul ei. S'a oprit în fața lăzii, ca în fața unui împetricinat, parcă să-l judece. Ea știe că acolo-i fericirea, dar și nefericirea ei.

Om fără Dumnezeu!...

Un colț al sufletului a început să plângă a mort.

Om fără Dumnezeu!...

În ea se dă mare luptă. Dacă va deschide, din ladă, ca în povești va sălta o singură floare între mii de balauri. Și totuși simte că ingenunche. Picioarele își au cuminența lor, singure o coboară ca în fața unui mormânt. Gândul s'a întins ca o lumină, peste toată mintea.

Ca'n fața unui mormânt.

Se apleacă și sărută capacul de lemn, cu smerenia cu care săruți țărâna.

— Doamne, iartă pe omul care și-a uitat de Tine...

Și întărită cu puteri peste firea omenească, cu puteri dumnezeiești parcă, se ridică și din părete scoate lampa, apoi răstoarnă gazul peste capacul de lemn, cum se răstoarnă untdelemnul peste mormântul abia implinit.

E liniștită fiindcă așa a povățuit-o Dumnezeu. Scoate din buzunarul laibărului cutia cu chibrituri, aprinde unul și-l aruncă peste gaz. Flacăările au

izbucnit până'n tavan. Ar vrea să plângă, dar nu poate de câtă liniște e în sufletul ei. Închide ușa cu cheia și, fără să privească înapoi, pleacă.

În urma ei, morman de cenușă... Ea are să răspundă de fericirea Profirei și a copiilor ei.

— Aștia sunt copiii lui, cei de aici... nu cei de dincolo, copii fără Dumnezeu...

Și această descoperire o face să plângă de fericire. Fapta ei se găsește între Dumnezeu și copii. Casa i se va preface în cenușă, dar astfel a dat pieirei noaptea în care avea să se lase înșelată de chipul unui om fără Dumnezeu.

* * *

— Mamă, mamă, ai primit carte din Rusia ?

E Profira care a aflat. Nici până mâine, duminică, n'au putut răbda, Doamne!...

— Spune, mamă, spune unde-i?...

În sufletul mamei glăsuește tăcerea lui Dumnezeu.

— Trăiește, nu-i așa ?

— Fată, să dăm de pomană și să plătim sărindare... Petruț a murit.

MATERNITATE

I

O chema, pompos Valeria... Dar numele ei aducea a șagă, când o vedeai înfundată până în gât în bunda de oaie și tropăind greoiu din cismele bărbătești, cu carâmbii pleoștiți pe vine. De mică ce era, se pierdea sub vălătucul de țoale. Avea părul spălăcit ca varza murată, cu codița trasă fețește în petea tricoloră, fața mică, uscățivă și pistruiată, nasul subțire, buzele alburii și ochii de Tă-tăroaică, implăntați pieziș.

Înfățișarea ei duhnea, dincolo de caraghios, a sărăcie, căci Valeria venea din cel mai păcătos ținut al județului. Cătunul ei: un pâlț de câteva căsuțe, slobod răslețite în priporul golaș al dealului Boj. Nici brâu de pomi, care să le adune laolaltă, nici bisericuță, de care s'asculte ca de o stăpână. Rătăceau la întâmplare, printre tufarii piperniciți și căpițele de fân, micile economii înghe-muite ca vai de lume, când încoace, când în colo coborite parcă de cursul șiroaielor de nămol și urcate de drumul desfumat al carelor.

De aci venise fata la zintâiu, să se „bage“, și din întâmplare nimerise la gazdă, pâinea lui Dumnezeu. De vorbă aspră nici pomeneală, iar munca, o nimica toată. Și peste tot numai vorbă bună și numai omenie !

Ea, la început, nu putuse prinde nimic din taina vieții celei noi. Or aci, or acasă, aceeași ispravă... Apoi incetul cu incetul, ca unui orb, căruia i se roade albeața, ochii începură să dibuiască o altă înfățișare a lucrurilor și apoi chiar să le priceapă rostul. La fel și auzul, se destupa parcă, de putea alege bob cu bob, vorba frumoasă de azi de cea proastă de altădată; iar mâinile, până atunci degerate, le simțea desmormindu-se și cu îndemănare dedate la muncă subțire.

Și astfel Valeria a descoperit mai întâi frumusețea doamnei, apoi glasul blajin al domnului și în fine, duhul cald, ca de cuptor încropit, dinăuntru căminului. Cu timpul devenise atât de simțitoare încât fiecare nouă schimbare făcea să-i tremure sufletul în întregime.

— Valerio, să-ți lași cismele...

— Le las, Doamnă...

Și când și-a privit piciorul unduind din pantofi până sus pe pulpa strânsă în ciorap, Valeria s'a simțit nu numai frumoasă, ci mai îmbunătățită, mai duiosă și mai iubitoare pentru stăpâna ei.

— Valerio, o să-ți fac șorț alb cu bretele peste umeri... să-l porți la masă când servești...

— Prea bine, Doamnă...

Și fără laibărul de piele, care-i ascundea trupul ca între scoarțe, cu șorțul alb peste rochița neagră de stambă, Valeria, înnoită parcă și în suflet nu numai în port, și-a descoperit sâni rotunjindu-se peste faptul trupului, ca două podoabe ale fecioriei.

— Și părul, Valerio...

— Ce trebuie să fac, Doamnă?...

— Nu mai poate atârna în coade... Știi c'o să am un copil...

Valeria ar fi vrut să sare, să sburde, să bată din mâini, așa cum nu obișnuia, sau, potrivit firii, să se plece și să sărute mâna doamnei care parcă

se'ndura s'o blagoslovească... Doamna o să aibă un copil !...

— Tu o să-l îngrijești...

Valeria nu putea răspunde. Cuvintele i se înneau în gâtlee. Ea avea să-l îngrijească... Ce bucurie !... Ce bucurie !...

— Nu poți avea părul lung...

— Nu... îngână ea.

— Să-l ascunzi sub un tulpă...

— Să-l ascund...

— Sau mai bine să-l tai...

— Ii taiu... Cum zice Doamna...

* * *

Ciudată schimbare i-a pricinuit Valeriei sarcina stăpânei! Sufletul ei cald și moale ca un cuib da adăpost parcă și hrană totdeauna, rodului din pân-tecele stăpânei. Tainele trupului împovărat treceau prin ea scoțându-i, nu știa de unde și cum, gândiri și simțiri noi. Cât era de îndepărtat timpul de odinioară, când, țărancă proastă, socotea sarcina femeii la rând cu sarcina vitelor, ca o stare firească a trupului. Ce putea ea pricepe atunci din taina și frumusețea înfăptuirii unui suflet?... Vițelul sau copilul... Tot una! Dar acum simțea fiori noi, tresăriri noi de viață. Purta laolaltă cu stăpâna aceeași sarcină, ea în suflet, stăpâna în trup, și pruncul cel dorit trăgea parcă duh din sânul a două mame.

— Valerio, sunt fericită...

Fata îi pricepea bucuria.

— Sunt fericită... fericită...

— Da, Doamnă... și eu sunt fericită...

— Nu așa, Valerio... Tu nu poți înțelege...

Valeria s'a înroșit toată. Jignirea a răspuns până în pielea obrazului, acum atât de fragedă și de simțitoare, ca și cum ar fi învelit de-a-dreptul sufletul.

— Nu poți înțelege, Valerio... căci fericirea mea nu dela copil se trage.,.

În Valeria a tresărit o bucurie scurtă, de hoț care a ochit o pradă.

— Nu dela copil, Doamnă?

— Nu... ci dela el, dela bărbat...

În Valeria, o nouă izbitură. Prada se arăta și mai ispititoare.

— Vezi tu... Un om și mai ales o femeie, nu poate iubi decât o singură dată... Deci, toată iubirea mea e dăruită lui... bărbatului... Pe copil îl aștept cu drag... căci e drag din dragul lui. El e darul meu de nuntă bărbatului... Dar iubirea, iubirea cea mare și cea adevărată trece pe lângă copil, ca să învâluie iubitul...

Și Valeria era tot mai fericită. Comoara se lasă ușor prădată...

*
* *
*

Și când s'a născut copilul, o fetiță, Valeria și-a găsit parcă adevărata menire. Da! Il purtase în pânțele sufletului ei și-l născuse odată cu mama. Căpătase îndemănări, griji și bucurii de mamă. Măinile ei butucănoase deveniseră iuțe și elastice, prindeau sdravăn fără să pricinuiască durere. Vârful degetelor și-l simțea căptușit parcă în bumbac. Învățase să scalde, să'nfeșe și să legene. Și ochii ei știau să descopere frumuseți în carnea bucălată, înseninată toată de un zâmbet sau prefăcută în jucărie de o mișcare gingașă. Și urechile auzeau înainte ca mica făptură să țipe. Iar glasul i se dedase pe cântec, și în minte îi veneau viersuri nicipând auzite.

Căci prin fiecă gâd, prin fiecă nouă simțire, parcă prin fiecă mișcare, Valeria îl fura mamei...

— Un singur om poți iubi în viață, Valerio...

Da... Doamna avea dreptate! Dragul Doamnei era bărbatul, dragul ei, copilul...

II

Ca o boală, cu frig, leșin, amețeli s'a abătut nenorocirea asupra-i. În Valeria a tresărit o bănuială.

Fiecare vinișoară a trupului și-o simte jilavă și umflată, fiori de ghiață îi joacă prin carne; buzele îi sunt vinete, obrații buhavi, picioarele țepene și mâinile grele. Iar sufletul leșinat, leșinat de puteri, ca și cum ar fi fost scobit cu mâna și golit pe dinăuntru.

Pe urmă Valeria s'a lămurit. Nu știe însă ce să facă. Să spună sau nu? De sigur, doamna e bună și înțelegătoare... Dar vezi, se sfiește... Atât de mare-i necazul, pe cât de mare a fost prostia. O clipă a redevenit țărancă proastă, o clipă s'a lăsat amăgită și nenorocirea care-o pândea s'a năpustit asupra-i.

— Oare să spun Doamnei?...

Și frigul ăsta, care nu-i dă pace și care se prelungește din ea până'n lăuntrul căminului și — Doamne ferește! — până la leagănul copilului...

Nu rușinea faptei o mustră. Câte fete n'au născut fără cununie. Acasă, la ea în odaie, sau mai bine la baba Petra, moașa și vrăjitoarea satului vecin, unde nasc fetele, de pripas, sufletul pierde orice sficiune. Grija ei are altă obârșie. Va trebui să părăsească locuința asta atât de fericită, pe doamna, liniștea, bucuria și mai ales leagănul, unde doarme copilul. Copilul?... Care copil?... În pântecul ei a tresărit vieța rodită în noua făptură. Și totuși, copilul ei e celălalt, copilul din leagăn, iar chipul nedorit îl simte sâmbure străin și dușman.

— Ce ai, Valerio?

— Nimic, Doamnă...

Stăpâna n'a prins nimic. Câtă deosebire între ele două! Vezi bine... O singură iubire e cu putință... și iubirea doamnei e aiurea...

Valeria, cu curajul pe care doar desnădejdea ți-l dă, a alergat pe la doctori și moașe. Dar s'a întors frântă. Bani, bani... prea mulți bani!

— E Doamna bună să m'asculte?...

— Vorbește, Valerio.

Și Valeria, în cuvinte puține, își arată nenorocirea și dorința. Doamna se sperie auzind despre ce-i vorba.

— Nu, Valerio... Lasă voia lui Dumnezeu să se înfăptuiască... nu folosi mijloace vătămătoare și ucigăse...

Valeria însă se încapățânează pe măsură ce doamna vorbește. A sosit și stăpânul, doamna îl ia în ajutor. Și domnul e de aceeași părere.

— N'ai dreptul să ucizi... Tot crimă se numește, fie că ucizi om întreg sau copil abia încheat...

Dar Valeria știe ce are de făcut.

În prima duminică liberă, după amiază, cum a sfârșit de spălat vasele, și-a lepădat pantofii, rochia, șortul, și-a tras cismele în picioare, a îmbrăcat rochia cu crețuri și laibărul de piele. Când, așa țărănește îmbrăcată, pe furiș a venit să-și sărute odorul, a înțeles că de dragul lui poate și trebuie să înfăptuiască orice.

Autobusul a lăsat-o chiar la marginea satului. De aci până la baba Petra nu-s nici cinci sute de pași.

— Maică, am înțeles dorul tău... îi spune vrăjitoarea, binevoitor. De povara copilului te scapi în diferite feluri... De pildă, îl uiți pe prispă și-l mănâncă porcii... sau, din întâmplare, cade'n apă clo-cotită...

— Nu, mamă Petro, că mi-i degrabă...

— Greu, maică... Jandarii...

— Așa-i, jandarii... dar să facem lucru cinstit, să n'afle ei...

Baba a strâns gura pungă și a început să roadă colțurile buzelor cu vârtul degetelor. Parcă se fe-

rește... Și Valeriei, căreia îi era atât de degrabă...

— Spune, mamă Petro...

— Greu, maică... greu, greu nevoie mare...

Gândul Valeriei o clipă e înapoi la oraș, la leagănul cel cald și micuț.

— Cum, mamă Petro ?

— Nu fitecine poate... Va să ai putere mare...

— Am, mamă Petro... Numai scapă-mă de pacoste și ferește-mă de jandari...

— Cu învățătura mea, nici dracu nu te poate bănuî...

Și bătrâna a râs, cum râd vrăjitoarele, dintr'un ochiu și-un dinte.

— Spune, mamă Petro...

— Să te'mpotrivești pântecului...

— Nu'nțeleg, mamă...

— Vezi bine, rânji bătrâna, doar ești la început...

— Cum să mă împotrivesc ?

— Când pântecul se silește să-l dea afară, tu luptă să-l ții înăuntru... dar e caznă mare.

— Oare?...

Bătrâna o privește chiorîș.

— Fă tu așa...

— Și pentru ce să mă'mpotrivesc?...

— Ca să se'nnăbușe'n pântec... și numai mort să-l slobozi... Atunci, nici cel mai isteț doftor nu te poate da de gol....

Apoi, întorcând vorba :

— Ce să-ți spun... mă tem de tine. Mai bine vino și fă-l cinstit aici... Și pe urmă, îl uiți pe prispă... sau din întâmplare îți cade'n apă clocoțită...

* * *

Ca un făcut, împotriva gândului ei s'au deslănțuit laolaltă cu puterile trupului și stihiiile pământului : ploaie, tunete și întunec. A căzut ca o vită, sleită de putere, în pământul smârcuit dela

marginea unei păduri, după ce toată ziua înadins alergase pe jos dela oraș acasă, doar, doar să-și ucidă în trup, pruncul, prin oboseală și sbucium...

Și acolo, singură, împotriva atâtor puteri vrăjmașe, a început lupta. Întunerecul îi mărea durerile, ploaia-i slăbea trupul, tunetele îi speriau curajul. Dar ea, tot dârză! Cu picioarele înfipite în pământ, se împotrivea scremetelor trupului, care voiau parcă să-i deșarte toate măruntaiele, iar cu mâinile cerc pe pântec, scrâșnind din dinți și gâfâind, ea se inversuna, ca peste zalea de oțel a mușchilor, să prindă de gât copilul și să-l sugrume.

Și a luptat, a luptat... până ce răzbită, s'a făcut tot una cu întunerecul dimprejur. Așa a fost găsită, alături de copilul mort, în zorii zilei, de oameni și jandarmi.

*
* * *

Arestată pentru pruncucidere și apoi liberată din lipsă de probe, pasul ei șovăitor, înstrăinat de lume, un singur drum a putut cunoaște: înapoi, la copil. Dar casa, cea altădată atât de primitoare, acum părea închircită, ca un ghem de ariciu. Lângă leagăn, altă fată, amarnică la înfățișare. Și doamna... Cum se purta?... Tot ferindu-se. Și domnul i-a vorbit puțin și răstit. Valeria le-a înțeles teama și binișor, s'a tras la bucătărie. Sufletul ei atârna greu, parcă afară din trup, ca o desagă plină. Ar fi vrut să-l îngroape înapoi ca'n mormânt, în făptura ei de odinioară, proastă de țărancă, dar nu izbutea. Și-l vedea, după nesăbuitele porniri ale inchipuirii domnești, când sân plin de hrană, când jucărie pentru copil mic.

Doamna a venit la ea, hotărâtă:

— Valerio, trebue să pleci. Domnul nu mai vrea să audă de tine... și eu, eu mă tem...

Fata doar a pogorît pleoapele și s'a tras lângă părete.

Nici vorbă tare nu i-a scrâșnit între dinți, nici clocot de mânie nu i-a pocnit în suflet. Era leșinată de puteri. Se simțea ca atunci în câmp, lângă copilul înăbușit... nesimțitoare, nu numai la răpăiala ploii, dar chiar la frigul morții.

Doamna i-a înțeles nenorocirea, dar nu și durerea :

— Lasă, Valerio, nu fii amărită... Faci tu alt copil, și atunci nimeni nu s'o mai teme de tine...

Dar fata, auzind din nou de copil, se sperie grozav :

— Nu, Doamnă... făcu ea, apărându-se cu mâinile, să mă ferească Dumnezeu!... Nu vreau alt copil... nu vreau alt copil!...

Și răzbită, slobozi deodată adevărul pe care atâta timp îl purtase în sânul sufletului, fără a-l cunoaște :

— Eu am un copil... pe copilul Doamnei... Ce-mi trebuie altul?...

În privirea stăpânei, pe sub genele mohorâte, a clipit lumina ochilor. A fost deajuns, ca Valeria, mereu la pândă, să prindă slăbiciunea.

— Nu m'alungați, Doamnă... Cine-o să-l scalde?... Cine-o să-i cânte?... Cine-o să-i facă jucării?...

Și fiindcă pe fața stăpânei, lumina dela ochi se prelungea în jos, parcă în dără de lacrimi, Valeria, în care toată șiretenia ei de țarancă era parcă pumn strâns în piept și minte, crezu de bine să izbească în plin.

— Nu m'alungați, Doamnă... Uite, vă slujesc în cinste... Zău lui Dumnezeu!... în cinste...

Fața stăpânei se întunecă, ochii i se încruntară. Valeria își dădea seama de greșală. Și de teamă, ca omul la mare desnadejde, își lepădă hotărît, orice meșteșug de șiretenie sau de cuminenie, ca să-și dea drumul prosteste, doar cugetului ei adevărat.

— Nu m'alungați, Doamnă... Dumneavoastră

aveți un drag... De ce vă bucurați și la dragul meu ?...

Și atunci, doamna i-a prins capul între mâni, ca în joacă la copii, mai, mai s'o sărute :

— Da, Valerio, rămâi... Copilul e al tău... Ai dreptate... Eu... eu nu sunt decât o iubită...

DE NEÎNȚELES

Intorcându-se din oraș, doamna baroană nu urcă la ea sus ca de obicei, ci, luând-o pe poteca pietruită de pe lângă casă, ajunse în fundul curții. Rareori nimerea pe aici. Chiar și pe vremurile de demult, când economia gema de belșug și curtea forfotea de argați, când femeii în port tirolez, curate parcă de atâta sănătate, duceau în cante de nichel laptele bivolițelor, chiar în acele vremuri pomenite pe întreg pământul țării cu slavă și cinste, ea stătea deoparte; n'o interesa desfătarea boierilor fericiți să încalce cai sirepi, sloboziți parcă din arcan, nu putea înțelege admirația cunoscătorilor în fața cotețelor sistematice, ca niște colivii de grădină zoologică și îi era silă de târguiala negustorilor prin magazinele afunde și totdeauna pline ca pânțelele șlepurilor.

Nicăând nu putuse suferi mirosul tare de grajd și o indispuneau, jignindu-i privirea, țărăncile pieptoase cu înfățișare animalică menite, ca și vitele, prăsiliei și alăptării. Nu iubise ea pe vremuri gospodăria, dar'mi-te acum...

Baroana se opri. Lângă șopron servitorul spărgea lemne. Rău mai îmbătrânise, sărmanul! Il privea ridicând binișor toporul până deasupra capului, cumpănindu-l cu amândouă mâinile, mai, mai să cadă după el, apoi cu o lovitură seacă, fără putere, lovind în lemnul de despicat ca'n scândură.

Cum să-l strige acum, când găfaiala îi infundă urechile și-i încetoșează privirea?...

Așteptă ca omul să-și termine lucrul și apoi îl strigă:

— Mihai... Flori...

Servitorul clipi de câteva ori, parcă s'alunge o musculiță de sub pleoape, și când își dădu seama că într'adevăr stăpână-sa era în fața lui, luă o poziție cuviincioasă și răspunse:

— Meltoságosasszony parancsára...

Apoi băgă de seamă că doamna baroană avea un pachetel în mână și cunoscuse numaidecât că-și luase pensia. Ea se întoarse spre ușa de intrare, iar Mihai plecă să execute ordinul.

Din parcul de altădată, cu pajiști de flori măiestrit lucrate de grădinar neamț, cu locul de tennis pentru domnișoara Kitty și alei de plimbare pentru pater Georg, cu păduri de pomi tunși ca muștața și lac, în care să picure luna, atât rămăsese... câțiva lilieci ajunși de nevoie, pe lângă gardul putrezit, cu florile agățate de vreascuri și trunchiurile matcă de bondari și furnici.

— Ce bine că doamna baroană a luat pensia... Altcum, cu afurisita ceea de scrisoare se întâmpla o nenorocire...

Căci știa el ce însemnează scrisoarea dela București: plâns, necaz și îndelungă întristare. De lângă șură, auzind pași de om, se ridică și câinele Byk, care până atunci stătuse încolăcit cu botul în labe. Bătrânul începu să i se jelească:

— Ce mai vrea?... A fugit la București... Să-și vadă de treabă acolo...

Iar câinele se ținea după el ascultându-l. Căci fusese copoiu în vremea lui și mai ales suflet de credință curții și ca atare, înțelegător. În bătrâna lor gospodărie erau trei; cel de-al patrulea, copilul fugar și trădător, n'avea ce căuta.

— Mihai... Mihai...

Servitorul înțeluse după strigăte că nenorocirea se înfăptuise. Doamna citise scrisoarea.

— Mihai... Mihai...

Servitorul mai rupse o crenguță de liliac ca să-și facă de lucru, și încă una — îl dureau inima după durerea ei — și apoi cu brațele pline se apropie de terasă, de unde stăpână-sa agita peste balustradă, scrisoarea.

— Cum a îmbătrânit... gândi greoiu servitorul.

Nicicând nu-i văzuse cutele de piele atât de mărunț sbârcite, parcă desenate cu acul, și conciul desfăcut în smocuri tari ca părul de arcuș.

— Mihai... Mihai...

Doamna baroană începuse să-i povestească, în limba ei, nenorocirea. Mihai o asculta și-i înțelegea amarul; o asculta și Byk, și pesemne și el o înțelegea... Dar când bătrâna stăpână intră în casă, Mihai își dete seama că scrisoarea de azi era și mai otrăvită ca cele de alte dăți și îi păru rău că nu cunoștea limba stăpânei, s'o judece și din minte ca oamenii, nu numai după semne și chip, ca Byk. Azi se învinovăța. De treizeci de ani slujea pe aceiași stăpâni, dar limba lor n'o învățase. Pe vremuri nici n'avea pentru ce; ajutor de grăjdar, la început nimeni nu-l lua în seamă. Și nici mai târziu, ajuns grăjdar, fiindcă domnul baron vorbea românește. Dar după moartea baronului, pe măsură ce sărăcia se înfîșea în casă și servitorii plecau, iar el tot înainta: vizitiu, grădinar, și la urmă bucătar, atunci s'ar fi convenit... Ce să facă însă acum? Limba stăpânei, cu neputință s'o învețe. Și nu din prostie, nici din lenevie. Căci lucrul în casă și-l făcea cinstit, așa cum apucase — prin urmare era om harnic — și ținea minte poruncile ca orice om cuminte. Dar oricât s'ar fi căsnit, cuvântul străin nu lăsa nicio pecete în mintea lui,

și când îl căuta, zadarnic își răsturna creierii, cuvântul era pierdut ca acul în carul cu fân.

Stăpâna-sa — femeie, pânea lui Dumnezeu — îl iertase, știindu-l om de omenie.

— Mihai, flori...

Atât știa baroana.

— Méltóságosszony parancsára.

Atât știa el.

Iar Byk, săracul, nici măcar atât. Și totuși, tustrei se înțelegeau de minune, ca mintea, brațul și toiagul la omul lipsit de vedere.

* * *

De când s'a întors domnișoara Kitty — abia trei zile — în casă numai lacrimi și văicăreli. Vieța înainte era tăcută, liniștită; cu stăpână-sa aproape nici nu se vedea. Pentru curățenia odăilor folosea timpul liturghiei de dimineață și apoi, numaidecât, scobora la el. Ca pe timpul de demult: nici stăpâna în grajd, nici el în castel. Azi, castelul dispăruse înghițit de fabrică, iar parcul, prefăcut în colonie de muncitori, viermuia de o lume urită, murdară și sgomotoasă. A fugit și domnișoara Kitty cu un ofițer, la București, făcând faima numelui de răs; a murit și pater Georg, cel din urmă prieten... S'au vândut vitele, caii și caleașca, și ei s'au strâns în vechea casă a slugilor.

Dar Doamna tot doamnă a rămas și el slugă; iar domeniile trăiesc pe acel petec de pământ, trăiesc aievea din mândria stăpânei, din supușenia lui și din credința bătrânului căne.

* * *

Azi, scandalul a ajuns nesuferit:

— Ce-o fi vrând domnișoara Kitty?

Amândouă țipau. Fata, suflet răzvrătit, vrând

parcă să sfâșie, nu să birue; mama, fără de seamă de mândră la ocară, înfruntând războiul cu vorbe tari, tăioase.

— De-ar pleca la București...

Asta era sfârșitul cel mai potrivit pentru toți.

— Și să nu se mai întoarcă de-acolo...

El pe domnișoara Kitty n'o iubea, chiar dacă de copil o văzuse crescând sub ochii lui. Nu știuse a-i fi stăpână. Prea multe guvernante în jurul ei, prea mare ceată de prieteni și prietene!... Așa se înstrăinase de casă.

— La București e de ea...

Bucureștiul în mintea lui se asemuia cu o cetate osândită morții, cum văzuse el prin unele cărți, cu femei pe jumătate goale, trândave pe paturi moi, înlanțuite de bărbați beți. Sodoma și Gomora înaintea scufundării în focul de pucioasă!...

— Mihai...

Servitorul amețit de gânduri, se trezi. Domnișoara Kitty era în bucătărie.

— Mihai, ai să pleci...

Mintea i se stinse deodată ca un bec electric și apoi se luminează la loc.

— În câteva zile vând tot. Pe mama o iau la București cu mine...

— Nem, București.

Stăpâna era în ușă. Doamna baroană în bucătărie! Mihai nu mai lua seama la scandal. Mintea lui cumpănea fără greșală. Asta era sfârșitul lumii!

Doamna baroană în bucătărie!

Fata rânjea cu răutate. Avea chipul sălbatic, cu ochii strânși până'n pupile, fața suptă și uscată de necaz, și șiragul dinților la vedere, gata să muște.

— Mă face slugă, fiindcă muncesc la București... și nu sunt cerșetoare ca ea...

Bătrâna își adună mâinile în dreptul pieptului.

Se ruga și totdeodată își stăpânea inima, gata să i se răsucescă în piept ca un gât de pasăre. Dar fata infuriată continua cu aceeași inverșunare:

— Slugă ești tu și cerșetoare... Toată lumea știe c'ai fost amanta lui pater Georg... și de aceea îți dau pensie de pomană călugării...

* * *

Mihai rătăcește pe câmp. A plecat de-acasă fără învoire. Fără învoire?... Nu prea înțelege rostul acestor cuvinte. Doamna baroană nicicând nu se interesa de el. Și totuși, azi își zicea c'a plecat fără învoire. Poate că domnișoara Kitty, prin ceartă, în loc să-i despartă, îi apropiase, pe ei care, trăind laolaltă, erau totuși așa de departe, ca pe vremea când baroana era atotputernica și el calfă de grăjdar.

— Ce se amesteca ea?

Îi era necaz ca niciodată și necazul și-l împărțea lui Byk.

— Dacă robește la stăpân, e și ea slugă... Atunci ce-i pasă dacă mamă-sa primește de pomană dela călugări?...

Privirea lui Mihai s'a întors înapoi, prin întunecul minții, către timpul de demult, când prin poarta castelului se arăta veșmântul alb al blajinului pater Georg. Din nou se infurie:

— Și dacă a fost amanta starețului, ce-i pasă?... Ea n'a fost amanta unui ofițer?...

Iubirea mamei nici n'a fost o greșală. Pater Georg era atât de bun și de frumos... și apoi, soiul de domn, prieten cu baronul... Nu ofițer din București...

Mihai zadarnic se străduiește să-și așeze gândurile. Cearta dintre mamă și fată e fără împăcare. Și fata va izbuti.

— Fiindcă e tânără și mama bătrână... Tinerețea nu poate ierta bătrâneții...

Se corectează numaidecât:

— Nu-i așa... Iată călugării... Sunt cu toții tineri și frumoși și se îngrijesc de o femeie bătrână și urită... numai fiindcă a fost dragă unuia din ei...

În sufletul lui a tresărit o speranță. Va cere călugărilor o chilie pustnică pentru Doamna baroană și se vor muta la mănăstire căteșitrei. Doamna în chilie, el la grajd și cățele în curte. Proprietatea se va șterge de pe pământ. Așa e!... Dar sufletul stăpânirii va rămâne nesmintit. Doamna va rămâne doamnă; el, slugă și Byk, paznic de credință.

MINUNEA SFÂNTULUI ANTON

I

Pustiu. Pustiu ca scâncetul unui câne pe maidan...

Părinții tresăriră fără să se deștepte.

Un sentiment penibil, parcă o oprire în luncarea somnului, urmată de o întoarcere dureroasă, apoi un spasm al minții, și toate imaginile, absurd risipite în imensitatea visului, se adunară laolaltă într'un trup de gândire, gata să irumpă în veghe.

Un alt gemăt, de data asta mai apropiat, mai omenesc, un suspin lesne pornit din piept ca un oftat de odihnă, apoi tras înapoi cu casnă, parcă strivit prin strunga gâtului.

— Plânge... sări mama speriată.

Tatăl de obicei auzea mai greu; chipul său masiv căta încremenit în lumina becului albastru. De când cu nenorocirea, și ei dormeau la adăpostul luminii.

— Plânge... repetă mama.

Din odaia vecină se auzeau suspine înfundate în coșul pieptului.

Mama se repezi, sălbatică, fără niciun gând lămurit, parcă numai în virtutea legăturii stabilite între suspin și imboldul mișcării. Copilul plângea cum e mai rău, prin somn. Ce să facă? Să-l lase în prada visului urît, sau să-i curme suferința trezindu-l? Și dacă până'n zori nu adormea de loc? Încă o noapte de chin? Ferească Dumnezeu!

Deasupra patului străjuia icoana Sfântului Nicolae. Între mamă și Sfânt se stabilise parcă o învoială. O scurtă rugăciune, și chipul Sfântului începea să trăiască aievea laolaltă cu dorul ei.

De data asta, trudă zadarnică. Icoana Sfântului, înfundată în cadrul de ștergere, părea prinsă în visul greu al candeliei. Copilul se chinuia mereu. Atunci mama se repezi la comutator. O lumină îmbelșugată, brutală și păgână, inundă camera. Copilul se trezi, surprinse ochii mamei, blânzi și protectori, surâse și se întoarse liniștit.

Mama răsuflă în voie. Încă puțin își privi odorul, până ce începu să respire regulat, îi așază capul pe pernă și plapuma până la gât, apoi stinse lampa. În dormitor, bărbatul se căsnea să adoarmă. Ținea ochii strânși, să curme orice legătură cu lumea de afară. Femeia se strecură binișor în pat. Acum începea pentru ea chinul. Nicio mișcare, ca să nu-și turbure bărbatul. Măine, sărmanul, dela opt începe lecțiile. Apoi, și ea trebuia să adoarmă, ca în zori să fie trează, la trezirea copilului. Câtă durere, câtă durere!... Ceilalți școlari porneau dimineața veseli, cu gândul împărțit între carte și joc. Pe când Ionică... Cum se deștepta povara cea grea a nenorocirii îi atârna pe suflet, o povară, pe care avea s'o poarte din greu toată ziua și poate în fiecare zi, cine știe câtă vreme.

Femeia își simți pleoapele căptușite pe dinăuntru cu lacrimi. Câtă durere!... Cu o mișcare a minții îndepărtă gândul cel rău, parcă afară din țeasta capului.

— Să mă gândesc la altceva... la ale casei...

Anul trecut, de dragul copilului, semănase câteva răzoare cu legume în fundul curții, lângă malul Cibinului, unde pământul scăpat pe furiș din strânsoarea orașului e mai prietenos și mai cu bună voie și o înțelege. Anul ăsta chemase un grădinar să facă răsadnițe, să aibă copilul trufandale înainte

de timpul legumelor. Orice, ca să ajungă om în putere, trup sănătos și minte liniștită. Și așa ar fi fost dacă nu se abătea asupra-i, ca din senin, nenorocirea.

Femeia își opri gândirea, parcă răsucind-o.

Respirația regulată a bărbatului îi mișcă atenția alături. Omul adormise. Ce bine! Acum ar fi venit și rândul ei. Strânse ochii și încercă să privească grădina. Roata de udat, straturile reci, răsadnițele, curtea de păsări, răzoarele cu flori... și deodată un strigăt: Mamă! Mamă!

Femeia se trezește în ea, fără putere. Zadarnic se străduiește, o înneacă năduful și vocea-i lipsește.

— Mamă, am omorît pe Mihai...

Femeia sare speriată, găfâe, sudori reci îi muștesc pe frunte și tâmpile. Lumina albastră o mângâie. O clipă a ațipit și a și fost prinsă de visul rău. Visul rău? Nu. Căci copilul ei a ucis... din greșeală, din joc, dar a ucis! Țsta-i adevărul.

— Prea m'am luat la luptă cu gândul urît, se muștră ea. E mai tare ca mine...

Și învinsă, își lasă mintea slobodă. Acum imaginile curg în voie ca pietrele la vale și odată cu ele parcă și pacea se așează în suflet.

Vocea tatei: Nu mai plânge, băiete. N'ai știut că arma-i încărcată...

Doamnei Dragomir, vecina: Incercarea lui Dumnezeu...

Doctorului Timofte: Nenorocirea, doamnă Fleșeriu, călește tinerețea și sângele botează în virtute...

Feurdean, prietenul casei: O întâmplare reglementată de calculul probabilităților...

Avocatul Hurghiș: Nu-ți face sânge rău, doamnă Fleșeriu, îl plătim cât nu face...

Părintele Crișan: Să se spovedească și să primească Sfânta Împărtășanie...

Procurorul : Achitarea...

Vorbe... vorbe invelind ca niște flori cadavrul argatului Mihai, ucis în joacă de Ionică... și tot acest imens material, purtat ușor, plutind parcă în depărtări, de glasul aprodului dela tribunal.

— Ionică Fleșeriu... Ionică Fleșeriu...

* * *

Un măr abia curățit de ȩluri își adia în fereastra deschisă zurgălăii crengilor. Și întreaga economie forfotea parcă în urma lui. Zadarnic! Mama nu lua seama. Cu lucrul în mână, privirea și-o purta împărțită, când asupra bărbatului la birou, când asupra copilului în grădină.

Altădată, câtă bucurie găsea ea în fășia asta de pământ, grădina ei dragă, care în cuprins de câteva jugăre, până 'n lunca Cîbinului, aducea amintirea vieții de țară cu colț de pădure bătut de lună, brazde fumegânde în sclipirea soarelui, și rodiri de ȩluri întovărășind zumzetul stupilor. Căci dacă bărbatul și copilul se orășenizaseră, ea nu. Ea avea lipsă de mireasma răzorului cald, de cotcodăcitul orăteniei în țarc și de toată vieața asta abundentă și fecundă, care te mângăie prietenos și face ca ziua de oraș să treacă pe nesimțite.

Dar acum o uitase. Toată grija și-o trecuse asupra copilului și asupra bărbatului, căci dela nenorocire cei doi oameni nu se mai înțelegeau, parcă dușmănindu-se ; tatăl căta întunecat spre copil și copilul se tot ferea de tată. Doamna Fleșeriu ridică o privire îngrijată către bărbat. La birou, omul învăța, își pregătea lecțiile pentru a doua zi, încruntat în buchile cărții mai cu sârguință decât copiii, uneori cu glas tare, închizând cartea și spunând pe dinafară. Apoi își tocmea pe hârtie planul lecției pentru fiecare oră, se străduia cu desemne, repetând sute de ori pe aceeași coală

de hârtie figuri de pești or de plante, iar la teze corectând cu migală, până la virgulă, lucrările școlarilor. Câtă trudă, câtă bătaie de cap! Ce bine era pe vremuri, preot la țară. Meseria și-o cunoștea, avea dar la vorbă, predica și-o pregătea duminica dimineața, în drum de-acasă până la biserică.

Pentru ce părăsise satul și tractul lui proto-popesc, unde era cel dintâi dintre locuitori? Trufia, trufia!... Asta era păcatul cel mare: trufia. Odată cu preluarea imperiului, nu s'a mulțumit. L-a prins și pe el nebunia oamenilor: la oraș, la oraș!... S'ajungă și el profesor.

Inima femeii sângeră. Așa pățea amintindu-și de trecut. Parcă toată nenorocirea de aici i se trăgea.

Din obicei, ea aruncă o privire pe fereastră.

— Ah!...

— Ce-i?... făcu bărbatul ridicând capul.

— Plânge.

Omul se încruntă.

— Prostii...

Dar mama, cu ochii pe fereastră:

— Simioane, plânge, plânge...

Atunci tatăl se înfurie:

— Tu și numai tu ești vinovată...

Mama de atâtea ori auzise această învinuire, încât nu se mai îndoia de slăbiciunea ei; numai suferința copilului trăia în ea.

— Plânge, Simioane, plânge...

Bărbatul furios se năpusti asupra mamei, cu vorbă aspră:

— Tu, cu simțirea ta proastă și slăbănoagă...

Dar femeia o ținea într'una:

— Plânge, Simioane...

Bărbatul se ridică, exasperat. Ii strica lecția.

— Tu și neamul tău, neam de molăi, de plângăcioși...

— Plânge. Du-te la el.

Bărbatul se duse la fereastră :

— Ioane...

Copilul tresări.

— Ce-i, tată ?

— Vino cu mine.

— Am lecții.

— Vino cu mine în oraș.

Bărbatul își luă pălăria din cuier și coborî în grădină. Mama îl urmări pe fereastră, cu teamă și cu încredere. Avea dreptate. Ei și neamului ei îi semăna copilul și nu lui, om sănătos la trup și suflet, păstrând din vechea ținută preotească barba și mustățile negre și toate celelalte însușiri moștenite din tată în fiu, în neamul Fleșerilor : căută-tura serioasă, aproape încruntată, mersul solid, spătoșenia masivă de haiduc.

Da, avea dreptate tatăl. Copilul luase din partea mamei simțirea subțire, plângătoare, trupul firav cu părul spălăcit și ochii albaștri, mersul sfielnic, purtarea retrasă, cu gust pentru citit și visare, nu atât pentru învățătură, blând, bun camarad, lăsător, neînfigăreț. O singură patimă pe sufletul său și aceea moștenită dela tatăl : vânătoarea. Cu arma în mână chipul i se transfigura, devenea aidoma părintele Fleșeriu înainte de căsătorie, pe timpul când, student la Academia din Sibiu, venea acasă în Veștem. Mama avu o tresărire de speranță. Poate și celelalte însușiri bărbătești ale tatălui erau ascunse sub pojghița moștenirii ei. Ah !... să i le poată scoate la iveală. Ar vrea să-l știe trufaș, ambițios, dornic de învățătură și de parvenire. Să privească la crima lui cu nepăsare și s'o judece, ca și Feurdean, după calculul probabilităților.

* * *

Râsul lui Feurdean sosea hăuind prin odăile parcă golite până în dormitorul copilului.

Pe profesorul de filosofie, doamna Fleşeriu nu-l putea suferi, deşi prieten bun şi coleg de liceu cu bărbatul ei. Nu credea în Dumnezeu şi, mai mult decât atât, necredinţa şi-o arăta în chip superficial şi zeflemist — cum învăţase la facultate, în Bucureşti — fălindu-se ca de o mare ispravă şi nu cu desnădejdea potrivită unei atari nenorociri.

— Mai slăbeşte-l cu cea liturghie, coană Felicio. Uîţi că Simionaş e popă răspopit...

Şi fiindcă femeia i-a întors o privire cruntă, Feurdean a luat vorba tot în glumă.

— Las' că nu-l fac de ruşine... Nu Vlădica l-a răspopit, ci cartea. Azi e profesor de ştiinţe naturale. Ce dracu!... uîţi asta?

Cum era să uite? Doar de aci pornise nenorocirea, de când bărbatul său părăsise tractul protopopesc şi rasa, pentru catedră.

— Mă prind, coană Felicio, că şi dumneata, în câţiva ani, la fel o să grăeşti ca mine...

— Ba, să mă ferească Sfântul!...

Şi de câte ori Feurdean era la bărbatul său, ea îşi făcea de lucru aiurea. Acum a venit să-şi culce copilul. Obiceiul păstrat din leagăn. Să-i supravegheze rugăciunea şi apoi să-l adoarmă în mângăierile şi gândurile ei, ca somnul să-i fie cât mai dulce. De mult, când îl plimba în căruţ sau în braţe, îi cânta ea; mai târziu a folosit o muzicuţă de copil şi la urmă un gramofon. Să-l urmărească, în vis, cântecul ei şi a ei povaţă; să-i fie somnul cât mai dulce. Până la nenorocire...

De atunci, copilul şi-a schimbat firea. Dar şi ea alt om s'a simţit.

Din birou se aude glasul gros, gâlgăit în gâtlee, al lui Feurdean.

Mama cată cu drag la copil:

— Făcut-ai rugăciunea, Ionică?

Copilul se fereşte de ochii ei.

— Făcut.

Mama are o indoială.

— Încăodată, cu mine...

Ionică se ridică ascultător, ingenunché în pat după obicei și cu mâinile împreunate se pregătește de rugăciune. Mama încearcă o nemulțumire. Prea e supus, prea ascultător, l-ar voi mai răzvrătit, mai dărz.

— „Către Născătoarea de Dumnezeu, acum cu osârdie să alergăm noi, păcătoșii și smintiții și să cădem cu pocăință, strigând din adâncul sufletului: Stăpână, ajută-ne...”

Mama însoțește cuvânt de cuvânt rugăciunea. În curând însă cuvintele și-au pierdut înțelesul. Chiar și tâlcul rugăciunii. Și totuși nu trăiește în ea acea bucurie nesfârșită, acel simțământ de siguranță și de sprijin, darul dumnezeiesc ce ar vrea să mijlocească icoana în sufletul ei. Mama se roagă mai cu înverșunare, dar rugăciunea trosnește ca surcica, în cuvinte aspre, la poarta auzului. Se întoarce la copil, după ajutor. Durere! Copilul plânge, hohotind în pumni.

— Taci, Ionică, taci...

Mama l-a îmbrățișat ca pe un iubit.

— Nu pot, mamă... Nu mai pot...

— Taci, copile... și dormi.

Lacrimile lor se amestecă laolaltă. Un sentiment de desnădejde îi golește vieța sufletului, trupul și-l simte frânt în bucățele ca și rugăciunea adineaori. Sunt doi nenorociți care-și plâng laolaltă neputința. Din birou, glasul gros al lui Feurdean aleargă, se izbește și se sparge în pereții goi ai încăperilor.

* * *

— Vorbește, Ionică... Vorbește, puiule... Cine mai bine decât măicuța ta, ar putea să te înțeleagă?

Copilul tăcea. Două vânătași se bulbucaseră între

sprâncene. Mama le îmbrățișă cu privirea. Nu le cunoștea. Semne noi, daruri ale nenorocirii, însă poate și semne de însănătoșire. Căci ar fi vrut să-i fie copilul rău și viclean, nerecunoscător, dar puternic, să biruie necazul.

— Vorbește, Ionică...

Mama se umili și mai mult.

— Vorbește, puiule...

Și deodată, copilul ridică semeț capul. În privirea mamei se aprinsese o lumină. Asta voia. Să-i treacă din afundurile sufletului în sânge, tot ce era vicleșug, răutate și nerecunoștință.

— Mamă...

Femeia continuă să-l îmoldească din ochi.

— Mamă, pentru ce nu m'ai lăsat în pușcărie?

Dintr'odată, tot curajul ei se prefăcu în fum. Pospaiu înșelător de avânt fusese și nu opintea de putere plecată din brațe și inimă.

— Să mă fi lăsat, mamă...

— Ionică, nu vorbi cu păcat.

Judecata copilului acum înfricoșă pe mamă.

— Să fi ispășit crima...

— N'a fost crimă, măicuță.

— Ba da.

Cuvântul crimă îl alungase din vorbirea ei. Se ferea să-l și audă, parcă închizând urechile. Și ziare nu mai citea de groaza lui.

— Să fi ispășit crima...

— Nu mai vorbi așa de urît. Nenorocire, zi...

Copilul răspunse serios:

— La cumpăna judecății crimă se chiamă.

Mama se sperie. Ce gânduri grele pentru un biet copil!

— La pușcărie... la pușcărie...

În sfârșeala sufletului, femeia își uitase de pornirea ei dela început, o dorea nerecunoștința copilului.

— Acolo e rostul meu.

— Nu mă chinui, Ionică. Ce să faci între ocnași ?

— Să sufăr... să sufăr...

— Să suferi ? Pentru cine ? Pentru un argat ?

Nedreptatea răspunsului o învioră. Și ea avea lipsă, ca să-și întemeeze puterile, de răutate și minciună.

— Era suflet de om.

— Un hoț și un ticălos...

Tot necazul, pornit din nevoie, acum se îndrepta cu patima adevărului împotriva mortului. El era de vină. Lui ce-i mai păsa ? Dar Ionică ?... Ionică ?...

— Și pe urmă, l-am plătit cu bani, cât nu-i făcea pielea...

Femeia nu-și mai recunoștea puterea. Răutatea îi adunase sufletul în obezi de oțel.

— Mamă, era un tovarăș bun.

— Un nemernic, un hoț...

— Zadarnic. Crima-i crimă...

În femeie izbucni un sentiment mândru de triumfare.

— Dumnezeu, Ionică...

— Ah, Dumnezeu !... se înfurie copilul. Pentru ce Dumnezeu a ales mâinile mele ?...

Femeia nu mai putea ști ce să dorească.

— Pentru ce Dumnezeu... repeta copilul.

Cuvântul Dumnezeu, aruncat cu desădejde, izbi în plin. Mama se cutremură.

— Dumnezeu ?... Pentru ce ?...

— Taci, copile, nu judeca pe Dumnezeu...

Și pierdută în suflet, lipsită de orice argument, se apropie de copil să-l sărute.

Copilul privi cu ochi minunați. Orice răzvrătire dispăruse. Mama prinse clipa.

— Dumnezeu e bun. El are grijă de noi toți.

Copilul nu-și mai putu ține plânsul de atâta bunătațe. Mama după el.

— Dumnezeu... Dumnezeu....

Atunci, copilul izbucni:

— Mi-e frică, mamă... mi-e frică...

Și în timp ce mama plângea pe lacrimile copilului, un gând cinstit îi învioră sufletul:

— Se teme de Dumnezeu... Asta-i bine...

* * *

În birou, seara târziu, doctorul Timofte face cunoscut lui Fleșeriu și lui Feurdean, rezultatul examenului medical. Mama ascultă cu inima strânsă, din odaia vecină. Doctorul n'a înțeles nimic din boala copilului, doar era prietenul lui Feurdean și om de aceeași teapă. Ce poate cunoaște un om care cercetează sufletul ca pe un organ al trupului, cu ciocăniri, ascultări și examinări de sânge.

— Trebuie explicat, convins... susținea Feurdean. E un băiat inteligent.

— Aci e greșeala voastră, a psihologilor de școala clasică... Rațiunea și inteligența sunt valori fără putere. Felul de comportare a omului e condiționat de sentimente.

— Mare pricopseală și psihanaliza voastră!... Operă de șarlatani...

— Psihanaliza e singura metodă, care poate afla în noianul obsesiunilor, fobiilor și al tuturor tendințelor morbide, cauzele reale ale suferințelor...

— Mai cinstită atunci e spovedania înaintea preotului. Ea nu torturează și mai ales nu instigă.

Și mama își amintește de ședințele la doctorul Timofte, dela care copilul se întorcea și mai trist și mai vlăguit. Zadarnic! Zadarnic l-a descusut. Copilul devenea mai închis în el și parcă rușinat chiar.

— Voința, doctore, voința întemeiată pe gândire și rațiune...

— Moft. Conflictele dintre om și judecată nu voința le poate rezolva.

— Pentru mine chestiunea e simplă. Ionică suferă efectele unei castități intelectuale...

— A unei castități amoroase...

Mama e indignată. Și totuși nu poate rezista tentației de a asculta.

— I-a fost întunecată toată copilăria de un Dumnezeu crud și de un iad plin de torturi.

— Nimeni n'a știut să-i conducă tendințele spre o dezvoltare armonică.

— În locul lui Fleșeriu, eu i-aș face o lecție bună de științe naturale și cu ea l-aș vindeca.

— Femeia...

— Dragă doctore, nu eu pot fi considerat dușman al femeilor. Dar prea o țineți într'una, prea mult libido și sublimare...

— Am ajuns, din convingere, să nu găsesc în niciun conflict sufletesc altă deslegare decât femeia.

— Atunci, făcu Fleșeriu, femeia...

Mama simte inima răsucindu-i-se ca în strung. Cum, bărbatul ei rostind atari cuvinte?... Și parcă înclinând a crezare... Era ca în vis. Ar fi vrut să țipe, să izbucnească și totuși zăcea fără putere pe pat.

— Prin urmare, să-l scăpăm de teroarea lui Dumnezeu?...

— Da... Când iubești uiți pe Dumnezeu.

— Știu ce am de făcut, interveni tatăl.

Oamenii se pregăteau de plecare.

— Și încă ceva, zise Timofte.

Mama încercă o senzație tristă, o presimțire ciudată.

— Mai scapă-l de influența nefastă a mamei...

— Asta da, aprobă Feurdean. Ea e veșnica aducere aminte de Dumnezeu și iad.

Mama caută speriată prin întunec. Cum, credința în Dumnezeu era un rău?

— Asta n'ar fi nimic, făcu doctorul.

Femeia simți un tremur ca de friguri sgâlțându-i trupul.

— Iubirea ei vatămă de-a-dreptul copilului. Este o iubire incestuoasă, de natură sexuală... o iubire atât de pătimasă, ca a celei mai perverse amante.

Femeia nu se mai putu reține. Plecă din dormitor, să nu mai audă. Iată cum mizerabilii tâlcuiau dragostea ei! O clipă stătu în odaia copilului cătând zăpăcită la icoana Sfântului Nicolae. Dar cuvintele de rugăciune trosneau în ureche ca surcelele. Apoi fugi la baie, să-și spele lacrimile.

* * *

În tren spre Veștem, dragul ei sat de altădată, pe măsură ce se depărta de oraș, doamna Fleșeriu simtea o înviorare a puterilor și o întărire a cugetului. Și doar nici treizeci de kilometri nu despart satul de Sibiu, dar alt aier, altă privileție. O trăsurică pe drum de țară, sau un copil mănând pe deșelate vitele din urmă desfășurau până în orizontul sufletului, acolo unde simțirea caldă se unește cu cerul smălțuit, amintirea vieții trecute, ca pe o roată. Pâlpâia în sufletul ei o mărunță agitare, ca de început de beție. Prea s'a lăsat prinsă de nenorocire, prea din vina ei a fost copleșită de aerul otrăvit al orașului.

Noroc de plecarea bărbatului la București. Atunci și-a luat inima în dinți. Severitatea și puterea lui, în loc să-i dea curaj, mai rău o înfricau.

Acum și-a luat copilul și împreună au plecat la țară, la vrăjitoarea din Veștem. S'a înțeles din timp cu cantorul și cu nevastă-sa, oameni de ispravă și foarte devotați, din cele timpuri. Mama

intoarse o privire zâmbitoare către copil. Era o escapadă ! Întâmplarea avea farmecul de taină a unei escapade. Și asta o înviora. Parcă pentru întâia dată era singură cu copilul. Și din nou, amintirea păcătoasă a doctorului Timofte. Escapadă, dragoste incestuoasă !... Dar a trecut ca o umbră. Copilul vorbea cu un ofițer, bine dispus, vesel chiar. L-a scos pentru o zi din mediul cel întunecat, școală, profesori și elevi, parcă laolaltă dușmăniți împotriva-i.

Ofițerul povestea despre bravura lui de cazarmă și manevre : teme tactice, trageri cu mitraliera, lupte cu grenada, instrucție cu arma.

Mama avu un tresalt de spaimă. Intervenii. Ar fi vrut să schimbe vorba. Dar copilul nu se lăsa ; îl interesa vorba de cazarmă. Doamna Fleșeriu răsuflă odihnit. A trecut parcă proba. Ionică nici n'a schițat vreo mișcare. Și gândurile îi sunt înapoi la bărbat. L-a înșelat, fără îndoială. E prima înșelare într-o căsnicie de douăzeci de ani, dar nu după gândul neghiob al lui Timofte. Mama surâse : și-a înșelat bărbatul ! A plecat fără știrca lui. Nici n'ar fi îndrăznit să-i spună că merge la vrăjitoare, căci Fleșeriu, pe vremuri, n'avea ochi s'o vadă ; o batjocorea în predici și a pârît-o jandarmilor unguri. O adevărată luptă a organizat împotriva femeii, fără izbândă. A mobilizat pe doctor, primar, jandarm. Țăranii pe față se țineau de partea popii, dar când jandarmii au vrut s'o ridice, ei au ascuns-o și au jurat pentru ea. Era o putere indispensabilă satului, Și iată că preoteasa ajunsese să plătească pentru bărbat.

Trenul mergea încet, un tren personal, local, între Sibiu și Turnul-Roșu, ținând la țacăneală bună tovărășie fiecărui călător. Doamnei Fleșeriu îi veneau gândurile cele mai potrivite, gândurile de lipsă. Căpăta îndrăsneală, ea, ființa timorată până atunci. Chiar și fuga de acasă și învoiala în

ascuns cu copilul, îi produceau liniște, voie bună. Curajul. Iată ce-i lipsise, iată ce părea că a dobândit acum. Și curajul acum era tot una cu sănătatea.

Când trenul și-a încetinit mersul, sufletul femeii s'a năpustit parcă pe fereastră, la cei câțiva pomi și o cumpănă de fântână care fixau pe mare întindere, întregul cuprins al fericitei ei tinereți. În gară, o aștepta cantorul și cu nevasta lui. Se simțea oarecum apărută, în satul ăsta. Nimeni n'avea să știe. Vrajitoarea îi aștepta acasă. Pentru oamenii din sat, sosirea ei era o simplă vizită la niște vechi prieteni. De altfel satul era gol, oamenii duși la muncă, și pe băncile de lângă poartă nimeni nu străjuia. Copiii singuri îi priveau mirați.

— S'a schimbat satul, bade Artemie. După copii cunoști mersul timpului...

— Așa e, doamnă preoteasă, făcu omul. Unii mor, alții se nasc... trece, trece timpul.

Femeia nu lua seama la grava întrerupere a omului. Era fericită. Copilul la fel, sburda pe lângă ea. Casa cantorului se găsea la începutul satului. La poartă o aștepta vrajitoarea. Nu se mai temea ca pe vremea popii Fleșeriu.

— Bună dimineața, leliță, făcu doamna Fleșeriu.

— Săr' mâna, doamnă preoteasă.

— Am venit, lelițo...

— Știu, păcatele...

Preoteasa se minuna de bunăvoința femeii. Nu se părea de fel învierșunată. O luă deoparte.

— Leliță Frusino, am venit cu mare credință la dumneata. Iată, te-oi plăti bine.

— Nu-i vorba de plată... Doamne ferește! ci de omenie.

Preoteasa ar fi vrut s'o îmbrățișeze, atât de bună îi părea femeia cea urgisită. Știa pe semne

oamenii ceva, de-o apărau atâta. Și preotul cum greșise!

— Leliță Frusino, ai aflat de păcatele care m'au adus. Copilul meu a ucis un argat.

— Știu... pe Mihai.

— L-a ucis din greșeală, dar fapta tot omor rămâne...

Mamei îi veneau lacrimile până în căptușeala pleoapelor.

— De atunci nu mai are odihnă. Măncarea nu-i priește, învățătura-i zadarnică, iar somnul nu-i e somn... Poți face să uite?

— Să'ncerc.

— Dumneata care poți face să uite omul dragostea, fă să uite și lonică durerea.

— Doamnă preoteasă, în dragoste, cu puterea nevastei nimicesc pe cea a ibovnicei...

— Fă la fel și cu copilul. Vezi dumneata, în el sunt două moșteniri, cea dela mine, slabă și păcătoasă, care-i îndulcește simțirea... și cea dela tatăl său, puternică și voinicoasă, care trăiește în brațe și piept, năpădită de simțire. Alungă tot ce-i dela mine și lasă să crească cu voie, numai puterea cea adevărată a tatălui.

Vrăjitoarea clătină din cap.

— Greșești, doamnă preoteasă.

— Ba nu greșesc...

— Greșești, doamnă preoteasă, fiindcă numai noi, femeile, știm să fim tari, fiindcă numai noi, femeile, facem copii în dureri și cunoaștem durerile...

— Leliță, vreau să fie tare ca tatăl său.

— Nu te'ncrede în tăria bărbaților. Ei sunt tuncete fără trăsnet...

— Nu, leliță. Fă cum îți spun și dă-mi înapoi un alt copil. Dă-rămă tot ce are prost dela mine și lasă tot ce are vârtos dela tatăl său. Să fie haiduc, să îndrăgească pușca din nou, și să nu se

îngrijească decât de viața lui, chiar dacă ar fi să mai ucidă și un copil nevinovat...

II

Dimineța, la căpătâiul copilului, mama veghea, cu grijă, să fie de față la deșteptarea lui. Adormise greu copilul către zorii zilei, după o noapte agitată, când sgâlțâit de hohotiri de plâns, când scuturat de tremur mărunț ca de friguri. Și ce bine arătase după vizita la Veștem! Vrajitoarea izbutise, singură cu practicile ei primitive, în pofida păgânelor învățări ale lui Feurdean sau spurcatelor propuneri doftoricești ale lui Timofte. Singură, cu păr de mort, pământ dela mormânt, creier de broască și inimă de cocoș negru, reușise să redea copilului voia bună, somnul revărsat până'n ziuă și culori de viață în ochi și în pielița obrazilor.

Și dintr'odată căzuse năpasta. Dela cine? Tocmai dela Șoimaru, profesorul de latină. Că nu se putea suferi cu Fleșeriu asta era socoteală, dar să izbească în copil? Să-și arate invidia și neputința, în chipul ăsta?

Mama încercă un surăs de satisfacție, abia perceput printre pleoapele grele de grijă și nesomn: Șoimaru e invidios pe bărbatu-său, și azi ca și altădată. Amândoi au fost preoți de țară, amândoi sunt azi profesori, dar Simion îl copleșește cu știința, puterea și autoritatea lui.

Mama tresare pe propriul ei gând. Oricum, să se răzbune atât de mârșav! Și-și amintește de întâmplarea de ieri. Cum plecase de liniștit copilul, cu lecțiile învățate până la una, cu temele scrise frumos, gata de joacă și prietenie. Și cum venise înapoi? Găfâind, palid, cu inima bătându-i în coșul pieptului. Și avea de ce. Fiindcă a

trântit în recreație un copil, să-l înfrunți așa ? Doar joacă fusese și învoială pe din două. Se putea ca Ionică să fie învins...

Din nou mama are un zâmbet de bucurie. Ionică e prin urmare voinic, nu așa cum pare, și în trupul lui firav a moștenit dela tată-său, mușchi de oțel și mișcări iuți. Numaidecât însă se sperie că de un gând nelegiuit. Copilul doarme doborât, cu toată vioiciunea lui, de cuvintele unui păcătos.

— Mă, să te ferești de Fleșeriu... a zis în batjocură Șoimaru, făcând dreptate copilului plângăreț. Țasta te și omoară, ca pe Mihai argatul.

Și clasa a răs, iar Ionică a căzut deodată în vechia lui desnădejde.

Ușa odăii se deschise și tatăl intră binișor.

— Ce face ?

— Doarme.

Mama își privește bărbatul și are o tresărire. Bărbatul său e gata de oraș. A înțeles. Va merge la școală ca să aștepte pe Șoimaru. Doar azi n'are lecții. Inadins se duce, să se răfuiască laolaltă. Și gândurile mamei sunt pline de înfăptuiri eroice. Copilul doarme odihnit, gândirea ei e liberă. Și pe ea a vindecat-o vrăjitoarea din Veștem. Nu mai e firavă și plângăreață. Urmărește pas cu pas mersul bărbatului său. Iată-l falnic trecând pe stradă. Poate îl întâlnește pe Șoimaru chiar în colț. Sau nu, mai bine e în cancelarie. Și chiar în curte, în fața băieților. O să fie scandal. Ei și ?... N'o să-l dea afară din învățământ, pentru asta. Dimpotrivă, toată lumea o să-l laude : și-a apărât copilul, și-a apărât nevasta.

Gândurile femeii au o ușoară opreliște. Și-a apărât nevasta ? Nu prea înțelege cum, dar gândul e prea bun ca să nu-i dea voie slobodă. Copilul doarme adânc ; răsuflarea lui regulată îi mișcă gândirea valuri, valuri. Când tatăl se va întoarce

victorios... Victorios? De bună seamă! Să-și plesnească dușmanul peste față, ca pe un nerușinat. Doar nu mai sunt preoți. Și chiar dacă ar fi! Șoimaru ar merita și împușcat pentru atâta cutezanță.

Gândurile ei tremură ca în delir și, ca în delir cresc mereu. Școala, șura cantorului, vrăjitoarea, ofițerul din tren, bătaia între cei doi bărbați... toate se amestecă, se întretaie, se încălesc. Parcă aude vocea bărbatului în curte. Mama nu se mișcă. Vocea bărbatului însă se precizează. Curiozitatea o rupe dela loc; de bună seamă s'a întâlnit cu Șoimaru și i-a arătat el ce poate virtutea unui Fleșeriu. Privește încă odată copilul. Nicio grijă, doarme adânc. E și de înțeles, după o noapte de nesomn și de chin. Mama se ridică și în vârful picioarelor părăsește odaia.

Se aude și un glas de femeie. Pesemne e doamna Dragomir — o femeie sfântă — venită disdedimineată să se intereseze de soarta copilului. Bărbatul său vorbește în bucătărie. Bucuroasă, doamna Fleșeriu a deschis ușa, dar în prag se oprește cu respirația strivită în coșul pieptului. În bucătărie o femeie străină, îmbrăcată orășenește, nu prea tânără, însă cu obrazul și buzele drese de vopsea și părul ca alama.

— Felicio, am angajat pe Fräulein, fată în casă...

— Fräulein, fată în casă... repetă femeia.

— Da. Să-ți mai ajute și la bucătărie...

Și pe urmă, fără nicio jenă:

— Se mai interesează și de Ionică...

Mama n'a putut zice niciun cuvânt. Clătinându-se s'a întors în odaia copilului. Avea impresia că se prăbușește dintr'o clipă într'alta și are lipsă de reazim.

Imediat după plecarea bărbatului, doamna Fleșeriu s'a repezit, prăpădul pământului, în bucătărie la femeia cea străină, s'o sfărtece.

— Te rog să pleci imediat.

Femeia făcea pe nevinovata :

— Dar ce s'a năzărit doamnei ?

— Imediat să pleci...

Femeia a înțeles atunci necazul stăpânei : își teamea bărbatul.

— Vedeți, că domnul...

— Să pleci, că de nu, te alung cu poliția...

Femeia s'a turburat puțin. Poliția e un cuvânt de mare spaimă pentru femeile de teapa ei.

— Doamna greșește, îngână ea, nu pentru domnul am venit...

Privirea mamei se întunecă lăuntric, în creier.

— Să pleci!... să pleci!... Că de nu strig sergentul de stradă.

Între timp femeia și-a venit în fire. Doar a venit în casă în chip cinstit, ca servitoare.

— Doamna mă gonește, dar eu am pierdut poate alt loc...

— Te plătesc, te plătesc... Poftim, îți dau leafa pe cincisprezece zile, după lege...

Femeia începu să cedeze.

— Nu știu ce are doamna cu mine. Eu numai bine...

— Să taci. Cât te-a tocmit domnul ?

— Opt sute...

Și apoi îmbunătă :

— Să n'aibă grijă doamna...

Mama a plecat indignată. În ce grozavă murdărie o băgaseră. A luat din dulap patru sute de lei în fugă și s'a întors.

— Poftim... pleacă...

Femeia a vrut să mai spună ceva.

— Pleacă, pleacă... o întrerupse doamna Fleșeriu.

Străina a început să bombăne.

— Poftim, gândi mama, face și nazuri. Cu bani nemuniciți și tot nemulțumită...

Apoi s'a întors la copil, dar n'avea liniște. Copilul dormea mai departe. Doamna Fleșeriu a strigat din grădină pe bătrâna servitoare:

— Verono, vino 'ncoa și ai grijă...

Și a pornit în vecini, la doamna Dragomir. Prea o ținea năduful în piept. În ce hal a ajuns! La câtă cădere! Casa ei, pe mâna lui Timofte și a lui Feurdean...

Doamna Dragomir, femeie mult mai în vârstă și cu experiență, fără copii, deci fără grijă, a ascultat-o cu bunăvoință.

— Nu mai pot, doamnă Dragomir... Copilul meu a ucis, așa e. Dar tot curat este... Și acum vin oamenii ăștia, cu tot soiul de gânduri ticăloase, să mi-l pângărească. Învață-mă, doamnă vecină, ce să fac?

Vecina a înțeles necazul, măcar că nu l-a trăit nicicând.

— Am încercat în fel și chip... și cu vorba, și cu plânsul, și cu doctorii și cu vrăjitoare... dar în zadar...

Și biata femeie, depunându-și amarul, mereu se întorcea la oful ei.

— Copilul meu a ucis, așa e... Dar tot curat a rămas. Să nu mi-l necinstească ei...

— Doamnă Fleșeriu, așa avea eu un leac...

— Care, doamnă Dragomir?

— Vezi... mă tem...

— Spune, doamnă vecină...

— E un leac catolic, dar noi, uniții, îl ținem de bun. Or, dumneata ești ortodoxă...

Doamna Fleșeriu încercă o mișcare nevoită a sufletului, ca un svâcnit. Așa era, neam de neamul ei ortodocși fuseseră.

— La orice păs, noi, după catolici, la Sfântul Anton...

De puterea Sfântului Anton auzise și doamna Fleșeriu, dar și aci bărbatul său îi fusese piedecă : practici papistășești...

— Câtă durere n'a alinat Sfântul... Câte doruri n'a împlinit...

— Vezi, doamnă Dragomir, copilul meu a ucis... Adevărat... dar tot curat e, căci păcatul nu i-a atins sufletul. Ce-ar fi, ca la nenorocirea lui, să adaug și pierzania sufletului ?

— Încearcă la Sfântul Anton. În firida din stânga a bisericii catolice. Nouă rugăciuni...

— Mă duc, doamnă Dragomir, mă duc...

— Uneori, dela cea dintâi rugăciune, se vede-rează puterea lui Dumnezeu, prin mijlocirea Sfântului...

Și doamna Fleșeriu a plecat fără să mai asculte restul poveței.

* * *

Chiar dela ieșirea din biserică, doamna Fleșeriu a și simțit începutul minunii. Din întunerecul smereniei sufletul îi sta deschis și revărsat ca un ră-sărit de soare. Altcum pricepea vieța. Strada n'o mai ținea strânsă între umerii de piatră, decât să-i arate drumul ; din grădinile curților o întâmpinau valurile de lumină parfumată ale boabelor de cireșe ; și oamenii cătau la ea cu voie bună. La podul Cibinului s'a oprit, parcă să-și controleze în oglinda apei cursul sufletului desfășurat dincolo de țarcul simțirii.

Când a intrat în curte, un scurt tresalt. Femeia cea alungată cu două ore mai înainte, era pe bancă de vorbă cu Ionică. Mama doar a zâmbit. Și zâmbetul ăsta înțelegător, tot ca un dar Sfântului Anton l-a cunoscut. Femeia se apropie cu sfială.

— Domnul, șopti ea, m'a întors înapoi. Eu n'am spus nimic...

Doamna Fleșeriu se înduioșă. Minciuna femeii n'o jignea și nici gândul de a fi părtașă la minciună. Minunea continua să se înfăptuiască.

La masă, copilul a răs și tatăl a mâncat cu poftă, apoi când tatăl s'a culcat și copilul a fugit în curte la joacă cu Fräulein, mama n'a mai avut liniște. O chema parcă înapoi Sfântul, în firida tainică a bisericii catolice. Atât de întărită venise ea de acolo, cu atâta dragoste și spor de vieață, încât voia să-și arate grabnic recunoștința. Simțea că în sufletul ei se petrec schimbări de căpetenie și aceste schimbări, erau de lipsă, să se înfăptuiască sub protecția atotputernică a Sfântului.

Din nou în biserică, privirea ei, scăpată din huma moartă a ochilor, șiroia de-a-lungul faldurilor de aur ale altarului până la cruce, și din vârful crucii țâșnind într'un avânt de glorie, spre Dumnezeu. Iar din orgă, prin țevile goale, ea auzea parcă un imn solemn. Sufletul ei, odinioară pâlpat de candelă, acum și-l simțea aprins în strălucitul purpuriu al vitrourilor. Și în ruga ei altcum pricepea pe Dumnezeu, nu într'o sbatere pe loc cu înclinațiuni sterpe de mătănni, ci pe larg cuprins, în afară de locul străjuit de icoană, fără nicio opreliște. Altădată implora, astăzi lauda. Speriată, se învățase a se ruga tremurând, parcă în chinul Celui tras pe cruce; azi dimpotrivă, plină de curaj și cu putere, pipăia Dumnezeirea.

Fericită a părăsit biserica. Dar nu grija copilului și a bărbatului o chema înapoi, ca altădată, ci trebuința de a trăi în plin.

— Te-am prins, coană Felicio...

Doamna Fleșeriu a întors, surprinsă, capul. Era Feurdean.

— Va să zică de astea-mi ești? Acasă cu ortodoxia și în oraș cu papistașii...

Zeflemeaua lui Feurdean nu-i turbură cu nimic cugetul.

— Am fost să mă rog...

— În biserică papistașă?

— La Sfântul Anton...

— O să vă nenorociți copilul. O să-l înnebuniți sau o să-i puneți ștreangul de gât...

Femeia încercă o scurtă tresărire.

— Coană Felicio, desmeticește-te...

Mama vru să fie tare:

— Și ce să facem?

— Du-te acasă, chiamă-ți copilul, doboară icoana Sfântului Nicolae și spune-i: „Băiete, nu există Dumnezeu...”

Femeia începu să se rușineze. Feurdean țipa ca un posedat, roșu de mânie.

— Nu există Dumnezeu, coană Felicio... Înțelegi?...

Ea îi întinse mâna, de plecare. Feurdean îi bară drumul.

— Coană Felicio, în casa dumneavoastră, numai eu iubesc pe copil... dar ce pot face eu, dacă dumneavoastră, cu cele practici bigote, îmi zădărniciți orice mișcare de emancipare? Sunteți niște fri-coși. Dela dumneavoastră s'a molipsit copilul. Trezește-te, coană Felicio, să nu-ți vezi copilul cu ștreangul de gât sau la casa de nebuni...

Și furios îi întinse el mâna și trecu drumul.

După plecarea lui Feurdean, doamna Fleșeriu rămase în stradă desorientată. Cu toată noua ei pricepere, cuvintele lui Feurdean veneau prea împotriva firii sufletului ei... În acea clipă, un singur protector: Sfântul Anton. Și din nou urcă treptele de piatră ale bisericii. Acum avea să se aleagă. Să-și lase sufletul în voia lui. Cu siguranță că îi va insufla har dumnezeesc, povățuind-o spre binele ei și al familiei ei. În biserică, de data asta, a avut parcă o a treia deșteptare. Su-

fletul revărsat în natură, apoi în spirit, se încheia acum, pe bolți de piatră. Și a îngenunchiat, cu mare credință în minunea ce se înfăptuia sub ochii ei. În imensa singurătate era doar ea și Sfântul Anton, chiar și copilul Hristos lipsea. Tăinuiau laolaltă o conspirație și sufletul încerca plăcute senzațiuni de înșelăciune. Iși trăda parcă nu numai bărbatul, dar și neamul, și acest gând de trădare îi aducea o liniște și o nădejde necunoscută. Iar sufletul eliberat se încheia într'una pe bolțile de piatră.

Când s'a deșteptat, sticlele roșii ale vitrourilor erau prinse de întunec. Afară soarele coborise spre asfințit. O energie, necunoscută în ea, îi conducea pașii spre casă. Nu știa ce-o să facă și ce-o să spună, dar avea siguranța unei acțiuni fără greș.

— Sfântul Anton o să mă lămurească...

Nu s'a oprit la doamna Dragomir să-i mulțumească, n'avea timp, minunea cerea grabnică înfăptuire. Din fundul curții, din zăvoiu, se auzea glas fericit de copil. A trecut mai departe, deși era glasul copilului și s'a oprit în birou. Aci, bărbatul își pregătea lecția, ca de obicei, greoiu, repetând după plan cu glas tare, cele învățate pentru a doua zi la școală.

— Simioane, făcu ea cu gravitate.

Bărbatul schiță o mișcare nervoasă.

— Ce vrei?

Femeia era de tot liniștită:

— Am venit să vorbim despre copil...

Bărbatul răspunse în răspăr:

— Ce vrei cu el? Am eu grijă...

— Nu, Simioane... Trebuie să luăm o hotărîre grabnică. Altcum, mă tem. Să n'ajungă la casa de nebuni sau cu ștreangul de gât...

— Prostii... făcu bărbatul.

— Așa am crezut și eu... Vezi tu, noi am fost

mai fricoși decât el și dela frica noastră s'a molipsit și el sărmanul. Să ne trezim...

Repeta cuvintele lui Feurdean, ca și cum ar fi fost ale ei, gândite și trăite de ea. Totdeodată își strângea sufletul asupra chipului copilului, ca și cum l-ar fi învelit într'un sac.

— Și ce vrei?

— Să-i spunem adevărul...

Bărbatul se răsti din nou:

— Care adevăr?

Sufletul femeii se înălță o clipă, din prinsoarea minții. Vorba și gândul rămaseră de tot omenеști.

— Adevărul asupra lui Dumnezeu. De acolo pleacă nenorocirea. Frica noastră de Dumnezeu... ea, și numai ea îl chinuie.

— Prostii...

— Nu-s prostii, Simioane. Adevărul...

Bărbatul se uită crunt la ea, dar femeia îi susținu curajos privirea.

— Ce ai înnebunit? Ți-a luat Dumnezeu mințile?

— Adevărul din cărțile acelea... și arată cărțile de geologie.

— Femeie, du-te de te culcă. Ai vedenii...

— Simioane, se ruga doamna Fleșeriu, ajută-mă să scăpăm copilul. Cheamă-l la tine, explică-i, scapă-l de teroare... de teroarea lui Dumnezeu, trebuie să nimicim pe Dumnezeu, altcum...

— Pleacă, că mă'nfurii... Or vrei să-ți bați joc de mine?

Femeia deveni rugătoare:

— Cheamă-l, vorbește-i... Tu ai darul să-l convingi, ai și posibilitatea. Priceperea ta e mare și toate cărțile îți stau în ajutor.

Atunci bărbatul se înfurie:

— Vrei să-mi bat joc de viața mea?... de trecu-

tul meu? Uîți că sunt preot. Ce, o să-mi necinstesc darul, acum la bătrânețe?

Femeia n'a mai zis nimic și a părăsit odaia. Hotărîrea ei era însă nestrămutată. Era lămurită. Prin marea taină încredințată ei de Sfântul Anton, sufletul i s'a desfășurat ca un pod de lumină între pământ și cer. A trimis pe servitoare după copil, apoi s'a dus în odaia lui. Aici, se cuvenea o nouă ordine. Icoana Sfântului Nicolae, candela, ștergarele nu mai aveau ce căuta. Gramofonul, da... și pe pereți, chipuri tinere de femei. Să-i fie somnul cât mai fericit.

Copilul a surprins-o coborînd icoana.

— Ce-i mamă?

— Ionică, am să-ți spun ceva...

Băiatul era grăbit:

— Acum, mamă?

— Da. Stai jos...

Copilul s'a așezat lângă ea.

— Ionică mamă, am să-ți spun o vorbă... și tu să-i dai ascultarea cuvenită...

— Sunt gata.

— Când erai mic — îți amintești? — îți făceam pom de Crăciun și îți puneam ghetele la gura sobei, pentru darurile dela Sfântul Nicolae...

— Da, mamă...

Din birou, venea îndesată, toceala lui Fleșeriu. Supărat, bărbatul se plimba cu pași mari prin cameră, recitind tare, să astupe sub maldărul cuvintelor din carte, gândul răzvrătit, care continua să-i svâcnească în creier.

— Inchide ușa, mamă, să nu turburăm pe tata...

Copilul s'a supus și apoi a venit lângă mamă-sa. O dulce moleșeală îi trecea femeii prin trup. Senzația de înșelare se preciza, dar cu atâta odihnă și mulțumire!...

— Ai plâns, când ai aflat că nu e moș Crăciun.

— Așa-i, mamă.

— Ai plâns, aflând că Sfântul Nicolae nu-ți aduce jucării, în ghete.

— Da, mamă...

— Poate o să plângi și acum...

— De ce? făcu băiatul, minunat.

— Ei bine, află... Nu există Dumnezeu!...

Copilul aștepta cuvântul ca o deslegare.

— Nu există Dumnezeu... Nu!... Trebuie să știi...

— Nu e?... Ce bine!...

Mama deveni elocventă:

— Toate-s minciuni. Feurdean are dreptate. Știința și filosofia au nimicit pe Dumnezeu. Ascultă bine ce spune tata la școală. Ăla-i adevărul!... El încă nu vrea, acasă, să-ți spună. Te crede copil...

— Nu mai sunt copil...

— Nu e Dumnezeu! Uite sus... De azi înainte, nu mai ai lipsă de Sfântul Nicolae.

— Mă duc... să-i spun și lui Fräulein... și a sbughit-o pe ușă.

Mama a rămas singură și parcă părăsită. Era trădată, la rândul ei. Dar tot pe pământ... Sus, sus, la celălalt capăt al podului de lumină, sufletul și-l simte fără osteneală absorbit în marea și singura putere, cea fără de naștere, și moarte fiind, și fără de greșală.

S'a trântit pe pat și a închis ochii. Gândurile îi sunt din nou la Sfântul Anton, la orga cea cu țevile argintate și la valurile de piatră în care se încheagă sufletul. Gânduri felurite îi vin în minte, ca înaintea somnului. Spusele lui Feurdean, părerile lui Timofte... O clipă se oprește asupra bărbatului: ce laș!... Apoi din nou, gândul trădării și sentimentul fericit de libertate, legat de ea. Nu există Dumnezeu aci, acum... Ea știe însă că El există dincolo și de-a-pururi. E mai sigură ca slăbănogul ei de bărbat. Dar acum o singură

VICTOR PAPILIAN

datorie : să-și salveze copilul. Oare, dacă Ionică și-ar tăia vinele mâinii și ar fi gata să moară, ar mai precupeți sângele ei ca să-l scape?... La tel și cu sufletul...

Și mama, prin viș, își simte sufletul vas deschis, din care curge în șipot, sânge de viață, în sufletul copilului.

T R Ă D A R E

I

— Nu-i o părere... Doar mă cunoști... Sunt un om sănătos, perfect sănătos, stăpân pe simțire și fără bălbaiei în judecată. M'am năzuit totdeauna să fiu un spirit logic, condus de rațiune și nu de sentiment... Incapabil de exaltare, patimă sau reacredință, nu confecționez realitatea după interesul meu imediat; pot face parte dreaptă adevărului, din îmbulzeala falselor mărturii ale închipuirii și mă tem ca de moarte, să anticipez o bănuială, necum o acuză neintemeiată... Deci calm, sigur pe mine și fără nicio ezitare, îți declar: nevastă-mea mă înșeală...

— Imposibil...

— Mă înșeală și m'a înșelat...

Prietenul meu, cu toată grozăvia spuselor, își păstra nesmintită ținuta. Profesiunea (era judecător) îl obișnuise cu stăpânirea de sine. Totuși, în expresia severă a feței, în atitudinea semeată a corpului, ca și în mișcarea sobră a gestului, se vedea acea tensiune nervoasă, caracteristică luptei.

— Patru ani de când am descoperit mișelia... patru ani de când sorb otrava zi de zi și clipă de clipă... patru ani de când simt pierind fiecare părticică a sufletului meu... lipsuri, ce cu mare cheltuială de energie, le acopăr... Și încă aș fi de-

stul de filosof, să-mi ascund nefericirea, dacă trădarea ei n'ar izbi ca o palmă, chiar peste privirile opace ale celui mai mărginit cetățean...

— Cum asta ?

— Copiii... Amândoi copiii nu sunt ai mei... Sunt copii din flori, produși ai adulterului... copiii celui alt...

— Nu-i adevărat!... Nu-i adevărat!...

Fu din parte-mi o izbucnire precipitată, dar sinceră. Imaginea femeii ofensate îmi deslănțuise toate forțele sufletului întru apărarea ei.

— E o bănuială fără niciun temei, o josnică învinuire... cea mai josnică învinuire cu putință...

Revolta mea era legitimată. Deși atât de frumoasă, nevasta prietenului meu era deasupra oricărui prepus. Avea frumusețea rece și concentrată a statuilor, acea frumusețe sustrasă privirilor impure și inaccesibilă clevetelor și vorbelor. Nimeni de altfel, în orașul nostru cu atâta limbuție înzestrat, nu îndrăsnea s'o bănuiască. Nu era din parte-mi un act de curtenie și nici faptă de avocat al unei cauze dubioase, ci răspundeam unei porniri de cinste sufletească.

— Și totuși, mă 'nșeală!

— Cu cine? explodeai.

Prietenul scăpă o mișcare neașteptată. Falca de jos, cu dinții desgoliți, prinse în margine subțire buza de sus parcă s'o taie până la sânge. Rânjea răutăcios.

— Cu cine? repetai, amenințător. Te rog răspunde...

Și imediat îmi revenii. Dinții, adânc înfiți în buză, continuau să-mi vorbească muțeste. Ce făceam? Atâta pasiune din parte-mi putea fi suspectă.

— Amantul ei nu locuiește aci... răspunse el potolit.

— Dar unde?

— În Brazilia...

L-am privit năuc.

— Dragă, nu 'nțeleg nimic...

El îmi opri vorba cu un gest, se ridică dela birou și controlă pe rând, mai întâi salonul, apoi dormitorul, cele două odăi vecine.

— Mi s'a părut c'aud sgomot... făcu el, întorcându-se la loc. Vezi, iau toate precauțiunile necesare, căci n'aș vrea s'o jignesc de fel. Mă obligă la atari menajamente acel spirit filosofic de indulgență, care îmi arată că un strict determinism îi conduce pasul vinovat... o adevărată fatalitate, aș putea spune, care, îngrămădind piedeci după piedeci îndatoririlor ei de soție, o mână să se realizeze spiritual... De bunăseamă conștiința frumuseții i-a dat primul impuls, acea frumusețe care nu se satisface decât prin spirit, care impune o continuă innobilare a instinctelor și simțurilor, până ce raporturile de forță, suflet-materie, se inversează, așa că fenomenul spiritual în loc să fie o traducere, o expresiune a materiei, ca la noi toți, își capătă o autonomie integrală și devine generator de fenomene materiale...

Incepusem să fiu neliniștit. Era pe înscratc. În pofida siguranței lui geometrice care rezolva totul rațional și logic, ceva nelămurit și mohorit simțeam în juru-mi. Prin fereastra deschisă, întunerecul prindea a pogori în val lent și imaterial ca cenușa unui suflet incinerat. Din mireasma uscată a stratului de flori, răscolită de stropitoare, transpira un duh deșert de vieață, un duh de descompunere uscată a țărnei ce se prăfuiește. În depărtare, o trăsură. Sgomotul roților pe caldarâm venea parcă dintr'altă lume, dintr'o lume despărțită de a noastră prin liniște și întunerec.

Cred că ești convins de perfecta funcționare a aparatului meu cerebral... altcum, ar fi inutil să purcedem la drum.

Aprobai cu un gest, care necesită o efortare.

— Pe amantul soției mele îl chiamă Leandro Correa d'Aliveiro... Acum patru ani, era atașat militar al Portugaliei în București... azi e mare proprietar în Brazilia...

— Leandro Correa d'Aliveiro? Atașat militar portughez? Nu-l cunosc... pe aici n'a venit niciodată...

— De bună seamă... Și eu însumi o singură dată l-am întâlnit...

— O singură dată?...

— Da. La balul Crucii roșii din București.

— O! Atunci, o aventură fără primejdie... făcui eu răzând, bucuros de a fi descoperit partea slabă a aventurii. Flirt, capriciu...

— Ascultă-mă, fără să mă întrerupi. Urmărește strâns succesiunea evenimentelor și cinstiți, te rog, să tragi concluziunea obligatoare.

Felul său de vorbă mă indispucea. Cu pauze la sfârșitul frazelor și despicături între cuvinte, el cântărea ideea ca pe un pepene, cu amândouă mâinile și cerceta parcă atunci proprietatea cuvintelor cât și legitimitatea expresiei. Exasperant!.. Și totul prea clar, prea transparent. S'ar fi convenit oarecare ezitare, o estompare, care să contureze vag bănuiala, o voalare a vocii... Dar el, nu! Deformația profesională îl cucerise definitiv omenscului. Prezumția siguranței se desprindea parcă și din ecourile vocii.

— Întâmplător, mă găseam la acel bal... Nevestei mele nu-i place dansul... Et pour cause... Temperament rece, egoistă în adevărata accepție a cuvântului... o avară a însușirilor suletești... refuzând să dea... refuzând să primească... ea disprețuește dansul. Il disprețuește fără fățarnicie, fără snobism, dintr'o aristocratică tendință... care nu știu dacă i-a afinat sau i-a tocit simțurile... Il disprețuește tocmai pentru acea apropiere trupească și intimitate sufletească, în care ea percepe jignitoarea intenție de posedare...

TRĂDARE

În timp ce vorbea, eu, cu închipuirea, verificam portretul femeii. Așa era!... În înălțarea liniilor și formelor, ea absorbea parcă spațiul din jur și totodată îl fixa în planuri abrupte, curbe vânoase și drepte solide, sugerând la fiecare nouă atitudine imobilitatea statuilor de zeițe. Și totuși culorile îi erau vii, culorile vieții: părul roșu ca ciuperca otrăvită, luminile ochilor verzi, schimbătoare ca tremurul plopilor în umbră și carnea bogată în sânge, sub pielea subțire a buzelor. Orgoliul pesemne o fura lumii, ca să o dăruiască sieși în întregime.

— Lumină, muzică, frenezie... continua el. Balul realizase acea atmosferă triumfală și uluitoare, care învălue mintea și irită simțurile... Dar eu nu luam seama... Cu un coleg, discutam ultima mișcare în magistratură. Discutam liniștit, cu obiectivitate, în pasul disciplinat al meseriei, fără să simt că un nou duh mă pătrunsese, și sub a lui putere, tot sufletu-mi era un ghem tremurător de țepi, ghimpi și ghiare prinzătoare... Protecție, persecuție, legalitate... Într'un cuvânt, critica, după șablon, a avansărilor... Constatam nedreptăți, și consacram merite... Când deodată observ, că vorba-mi rămâne suspendată în aer... Suportul de gândire al convorbirii, prietenul meu îl îndreptase aiurea... Întorc privirea după privirea lui... și ce văd?...

— Ce-ai putut vedea?...

— Ceea ce nimeni nu poate cunoaște, afară de bărbatul înșelat... Nevastă-mea mă trăda...

— Veșnica și banala imputarea a romanțioșilor geloși... Gândul, intenția... Să fim serioși. Jocul gândurilor și al imaginilor, cine-l poate stăpâni?... După acest sistem, nu mai există femeie cinstită. Ce spun, femeie?... Nu mai există om cinstit...

— Am prins clipa în întregime... Era rotundă, ca universul... și fugară, de durata unei scântei...

— Ei vezi?... Ești obosit... Altcum, n'ai preface clipa în univers...

— Întreg balul părea un roi... și în mijloc, ei doi... contopiți...

— Contopiți?... E un fel de a vorbi...

— Contopiți... Ca hidrogenul și clorul, în acidul clorhidric... valență cu valență... Ca sufletul de om cu sufletul de cal, în trupul centaurului...

— Ia seama... Ce Dumnezeu!... Mă ghiontești c'o formula chimică și mă sprijini în fumul unui mit...

El continuă cu tot seriosul:

— Nimeni nu cunoaște chipul înșilor în clipa unică a amorului fecund... Trupul întreg e o oribilă schimă... Se vânjolește viața să scape din cătușele materiei... Multe din însușirile omenești, atât de recent dobândite, dispar... Alte tipare, diferite de cele anatomice, ies la iveală... Poți desluși atunci pe răbojul trupului, toate etapele evoluțiunii... dela sclipirea fosforescentă a atomului și până la umbra ce premerge o formă nouă...

Vorbea încet, căsnit, în transă de ghicitor, la luptă pentru dobândirea unor adevăruri căzute de aiurea, cu valurile propriei gândiri. Ochii săi mici de miop dispăruseră în orbite înapoia a două pă-mătufuri de întunec. Un val de umbră îi modela fața. Nu știu... se afunda în noapte, sau se pierdea în însuși visul său? Dar sigur eram, că un duh sumbru îl izola de mine. Și asta, tocmai, nu voiam... să-l scap din prizele realului.

— Nu pot pricepe, făcui eu răstit. Vorbește pe înțeles.

Glasul lui continua să se depărteze.

— Părea un tânăr cowboy, cu fața rasă și părul în plete negre, falfăitoare ca o coamă. Corpul său era o armonie de linii și proporții. Mușchii bine conturați, pasul elastic... Pe sub frac, i se bănuia indoitura șalelor, lungă și flexibilă. Avea

acea ținută nobilă, suplă, îndrăsneată și fugoasă, cu care Dumnezeu a înzestrat ființa cea mai perfectă: calul... Privindu-l, fără să vreau mă gândeam la caii din frizele Partenonului... și am înțeles pentru ce Pegas, părintele Centaurilor, a fost iubit de o pământeală... Atât era de reală iluzia amăgitoare, că nu m'aș fi mirat să-i văd linia spatelui ondulând într-o elegantă curbă către crupă și picioare, cu musculatura strânsă nervos ca pe resorturi, alungindu-se cu grație spre a se termina în copite... Era o înlănțuire de trupuri, perfectă... Nevastă-mea este o amazoană desăvârșită...

— Părerii, jocuri de imagini. Bănuieli de creier obosit... care de bunăseamă au încetat, dansul odată sfârșit...

El păru că se trezește.

— Dansul odată sfârșit... Imediat!... Ascultă... Imediat, mi-am luat nevasta acasă... Nu mă sfîesc a-ți mărturisi... de teamă... Inutil însă...

— Portughezul a îndrăsnit?

— Și Portughezul a plecat în aceeași noapte, de-a-dreptul în Brazilia... Informațiunile mele sunt precise.

— Atunci?

— Aci e toată drama întâmplării, pe care nimeni... nimeni, afară de tine, n'ar putea-o pricepe...

— Îți mulțumesc de încredere...

— Ești singurul om care, ridicându-te deasupra contingențelor materiei, acorzi primatul cuvenit spiritului...

— Bineînțeles, în limitele bunului simț...

— Era un om frumos Portughezul... Înalt, svelt, fața ovală, fruntea largă și bombată, pielea brună cu reflexe argintii, ochii negri, codați, foarte vii. Era un om frumos, deși avea nasul puțin turtit, cu nările în vânt, buze groase și proeminente, iar pe umărul obrazului stâng, o pată roșie cât o monedă de douăzeci de lei...

— Detaliu fără importanță.

— Ba nu!.. Nu... Căci după aceste semne de identitate puteam să-l recunosc oricând...

— Atunci, l-ai mai văzut?

El clătină capul.

— De patru ani îl aștept, îl caut, îl urmăresc... și nu pot da de el...

— Vezi? Toată povestea ta cade în baltă...

Prietenul meu, într'un gest desesperat, își prinse între mâini tâmpilele, parcă să-și strivească țeasta capului.

— Nici tu nu mă înțelegi...

Era atâta desnădejde în explozia lui, încât mă hotărîi să nu-l mai contrazic.

— Mă urmărea stăruitor chipul omului frumos, cu pata roșie pe umărul obrazului... și totuși, printr'o sforțare a voinței, reușii să-mi stăpânesc muncile bănuiei. Au venit apoi împrejurări de viață nouă... mutarea mea aci, sarcina nevastei-mele... când...

— Când?

— S'a născut copilul...

Dădui din umeri:

— Ei, și?

El se trase din nou în umbră. Vocea-i deveni și mai șoptită. Sforțarea toată a mărturisirii se irosea dincolo de graiu.

— Apropiindu-mă de leagăn, să-mi văd odrasla, am rămas incremenit... Mă așteptam să găsesc o masă amorfă de carne roșie, cu ochii bulbucăți și nasul cârn, căreia boneta și scutecul să-i dea o aproximație umană. Și când colo... aflai un chip bine definit, ingeresc... Brun, cu reflexe argintii, părul negru, ochii mari, codați, foarte vii... nasul turtit, cu nările în vânt, buzele groase și proeminente... și o pată roșie pe umărul obrazului stâng...

Făcu o pauză, parcă să-mi dea timp de reflecțiune și apoi scoase capul către mine.

— Ai înțeles ?

Eram indispus. Utiliza o coincidență, dar o coincidență plictisitoare, căci, într'adevăr, copiii prietenului meu nu-i semănau. Amândoi erau bruni, cu reflexe argintii, aveau părul negru, nasul turtit, cu nările în vânt, după expresia lui, și amândoi aveau pe umărul stâng al obrazului, semnul de identitate al celuilalt.

— Aceasta se chiamă trădare... continuă el. O unire care nu utilizează forma trivială a adulterului... O concepție, în care spiritul celuilalt folosește drept simbol, trupul tău... Un act de iubire integrală... Iubirea !... Iată marea, iată unica putere !...

Făcu o pauză, să-mi mai dea puțin răgaz. Devenise din nou omul rece și cumpănit dela începutul convorbirii noastre. Totuși, o nuanță de amărăciune îi adumbrea vocea.

— Fără sens îmi apar toate considerațiunile filosofice asupra iubirii... Dorință, frumusețe, ideal... interesul speței, interesul individului... concept biologic, moral, estetic... Nimic... nimic nu explică iubirea ! Iubirea, prietene, depășește individul, speța, regnul. Ea răscolește cosmosul în întregime... Iubirea sfărâmă legea gravitației, a spațiului și a timpului... și în opintelile ei, mișcă pe axul său, însuși cerul...

II

Tresării speriat.

Era târziu, când soneria telefonului sbârâni. Sbârâni prelung, dureros, ciocănind mărunț, molecular parcă, fiecare tentacul întins din sufletu-mi desfășurat, ca un imens ochiu, în noapte...

La aparat, el.

— Vino imediat...

Am înțeles. Era în criză. De data asta, mă

hotării să procedez energic, tăios chiar ; să curm o stare de agitație care, organizându-se, îl putea duce — fără indoială — la nebunie. Dezertasem dela a mea datorie de adevărat prieten. Sprijin ar fi fost să-i fiu și prag solid, pe care el să-și întemeieze reacțiunea împotriva răului cotropitor. Și când colo, proteste eu mă lăsasem sedus de farmecul fantasticului și întru câtva chiar de plăcerea cumetriei.

De-i întâlneam copiii mână'n mână, mergând spre grădina publică, privirea mi se agăța fără voie de pata roșie care, mai mult decât părul negru, pielea brună cu reflexe argintii, dovedea puterea ascendenței celuiilalt. De-i vedeam femeia, aceeași josnică pornire. Li spionam colțul gurii, tremurul nărilor și pata pupilelor, parcă să descoper în umbrele dosite, rămășițele păcatului... Și în răstimp de el nu mă interesam, deși înțelegeam cât se cheltuește de mult spre a-și menține ținuta într'o demnă aparență. Azi eram însă hotărît ! Aveam să termin cu ușurința mea mai întâi și apoi, cu tot seriosul, să mă devotiez vindecării lui.

Mă aștepta în capul scării sub marchiza de sticlă, ca sub o apărătoare împotriva cerului prea înstelat, cu sufletul destrămat în nemărginire, impietrit parcă în lumina calcară a nopții.

— Am sosit. Pentru ce m'ai chemat ?

Nemișcat, îmi răspunse :

— Vreau să-ți fac dovada spuselor mele.

— Foarte bine... făcui eu brutal, sgâlțându-l de braț. Dovada !... Fiindcă-ți mărturisesc, nu mai sunt dispus să acord credit băiguieiilor unui suflet bănuitor și cu atât mai puțin, unui joc al fanteziei. Dovada !... Vreau o dovadă peremtorie... o dovadă care să cadă sub judecata sigură a simțurilor mele treze, și nu una lucrată în laboratorul vrăjit al metafizicei, poeziei sau ocultismului...

— Mai întâi, te rog să mă ierți că te-am deranjat la această oră. Era însă de lipsă...

— Nu-i nimic. Probele...

— Le vei avea.

— Ce sunt? Scrisori, pagini de jurnal intim... sau pur și simplu, o mărturisire?

El deschise ușa, intră în hol și făcu lumină. Apoi, mă chemă.

— Vino înăuntru. Aci putem vorbi în toată siguranța... Copiii dorm în odaie la ei. Servitorii sunt departe, în subsol... iar nevastă-mea visează în grădina...

Crezui că iar vrea să alunece pe alături.

— Dovezile... A fost vorba de dovezi...

— Așteaptă puțin... Mă duc să ți le aduc...

Și părăsi odaia.

Odată singur, începui a fi neliniștit. Primind probele, căzusem parcă din nou în greșală. Dacă, împotriva credulității lui, adulterul exista de fapt... și toată romantica lui poveste, ca și toate acele considerațiuni filosofice, nu era decât produsul unui suflet jignit, în desnădejdea apărării? Altcum trebuia să procedez, mai învăluit, mai delicat... Iar dacă adulterul nu exista, cu atât mai mult nu aveam să insist, căci ce probe ar fi putut să mă convingă de temeinicia unei absurdități? Sau poate prietenul meu trăia clipa ce premerge nebunia?... Și deodată, gândul nebuniei căpătă chip aveau ca într-o oglindă, căci în fața mea se găsea el, fără să-mi fi dat seama când și cum intrase, palid, desfăcut la față, cu ochii rătăciți... Putred părea în lumina alburie a becurilor electrice, în fiecare mână cu câte o glastră.

— Probele... băiguii eu.

El puse o floare pe masă și cu cealaltă veni spre mine.

— Ai aci o mandragoră... plantă cu puteri miraculoase, ce poartă în măruntaiele ei însușirile

plastice ale tinei originare, capabilă fiind — Paracelse o susținea — să nască un homunculus... Ocultiștii o socotesc — și nu fără oarecare dreptate — ca un fel de cordon ombilical, ce leagă pe om de pământ... Înțelege pentru ce mi-a fost de lipsă... Ea e planta cea mai umană, care trăiește lângă om, care suferă și iubește alături, și prin el... Ea descoperă crimele, ca și comorile ascunse...

— Părerii... părerii... părerii...

— Părerii?... Atunci privește...

Și-mi întinse glastra. Clopoțelii resfirați ai plantei se repeziră în mine parcă să mă înșface, ca niște ventuze. Instinctiv, schițai un gest de apărare.

— Curaj! Privește floarea...

Indemnul lui aducea a ironie. Ce Dumnezeu, mă temeam? Mă lăsam pradă proastelor superstiții?

Delicat, prinsei corola ca pe o aripă de fluture. Floarea albăverzuie, presărată cu un praf umed, răspândea, parcă filtrat prin mirosul amăruiu al otrăvii, un parfum apropiat de esența umană. Deodată privirea-mi căzu țință înăuntrul clopoțelului floral. Pe una din petale, jos de tot, ascunsă privirilor, tremura o pată roșie, nu mai mare decât o gămălie de ac, ca și cum ar fi fost colorată de sânge...

Speriat, ridicai privirea. El asta aștepta.

— Ce zici?

Și față de nedumerirea mea, continuă:

— Toate florile, dar absolut toate... te rog examinează-le... poartă semnul lui... E mandragora, planta iubirii și a fecundității, plantă infailibilă, care mărturisește...

— Asta nu dovedește nimic. Ce știm noi din capriciile naturii... Cu atari mijloace forțate, o pată la întâmplare găsită pe frunzele unei flori, orice acord e posibil între subiectul ipotezei și predicatul experimentului...

El mă lăsa să sfârșesc și, fără o altă vorbă, părăsi din nou camera. Eu continuai pentru mine:

— Demonstrația lui nu satisface cerințele spiritului critic. Un fenomen natural trebuie număidecât trecut prin mulele gândirii... altfel, interpretarea lui o ia rasna prin domeniul deșert de orice înțeles, al ocultismului...

Și totuși, acest exces de justificare mă indispuinea. Ar fi trebuit să termin tăios. Dar, n'aveam curajul... Și nu-l aveam fiindcă-mi lipsea convingerea! Indoiala se furișase prin fisurile judecății. Logica se defectase, o simțeam lăbărțată. Adevărul copleșește mintea, ca oceanul privirea, făcând-o să se îndoiască de a ei virtute. Una este conduita omului în existența sa obișnuită, când sancțiunea imediată a certitudinii adevărește fiecă faptă sau fiecă vorbă, și alta atitudinea în fața necunoscutului imens, când îndoiala stăruie ca o crampă în pofida rațiunii și a bunului simț.

Deci, nu m'am mirat când l-am văzut intrând, tot atât de misterios, tot atât de preocupat, cu o cușcă în mână, un coșuleț în cealaltă. Lăsa cușca jos și-mi întinse coșulețul.

— Iată, aci, în acest cuib, sunt cinci pisoi nou născuți... Examinează-i...

Cunoșteam acum sistemul demonstrației lui.

— Ți-am arătat puterea biruitoare a iubirii asupra pământului, stăpânul vieții, și asupra plantei, dușmana de regn a animalului... Privește-o realizată acum în animal, de deasupra vrerii ereditare a speței...

Intr'adevăr, fiecare pisoiu avea deasupra botului și înaintea urechii, mica pată roșie, fatidică...

— Suflul ei, îmi explică el, s'a proiectat în spațiu, străbate țaria pietrelor, umple porii nisipului, vibrează printre fibrele ființelor, ca să primească îmbrățișarea cosmică a iubitului... Tot ce

trăiește în preajma ei, ia parte la această iubire...
Iată aci doi șoriceii...

Și ridică de jos cușca.

— Privește-i bine... Sunt albi imaculați... Li vei lua cu tine... Ei îți vor adevăra spusele mele... Sunt albi imaculați... și totuși, puii lor vor avea pata roșie a aceluia... o vor avea, fiindcă au trăit și s'au iubit laolaltă cu ei doi... Căci, încă odată, nicio putere din univers nu se poate opune iubirii... Iubirea răscolește, sfarmă și preschimbă... Iubirea poate transforma legea fixă în minune și din trupul omului să scoată un înger sau un monstru... Și acum, vino...

Mă minunam singur de puterea sa. Cu ce fapt de vrajă mă îmbrobodise acest posedat al unei absurde credințe, de mă lăsam purtat, surd la puterea gândirii și mut la îndemnul vrerii, prin prăpăstioasele meleaguri ale nălucirii? Unde erau planurile mele de răzvrătită noblete? Dar mecanismul precis al spiritului critic și aptitudinea forte de a prinde atributul caracteristic din numeroasele însușiri ale unui fapt concret?...

Il urmăam supus, prin salonul cu perdelele trase, rece și sinistru, în care scaunele, înfășate în saci de pânză albă, apăreau ca blocuri de piatră într'un atelier de monumente funerarii. Pășeam parcă la pândă, fără sgomot, în vârful picioarelor, cotind strâns pe dâra de umbră lăsată în urma-i. Când să ridice storul dela ușa balconului, i-am surprins privirea. Era de nerecunoscut! Ochii săi mici de miop, galbeni, spălăciți, străluceau acum parcă în cristale aglomerate, de pirită. Incepui să mă strâng în mine, simțind cum se sbârcesc mușchii, se clatină oasele din încheieturi și clănțane dinții, când deodată, o pană de abur albicios, coborită pe ușa balconului parcă din calea laptelui, îmi desfășură sufletul ca pe-o eșarfă în vânt.

— Privește... îmi arată el cerul.

Ne găseam în balcon. O teroare delicioasă pune în tremur nisipul fin al emoției. Bolta grea de stele, ca un năvod plin, tras din apele nopții, părea că se strânge în jurul nostru. Clinchet de nestimate, umbre metafizice, coșmar, poezie...

— Urcă-ți privirea pe dunga vaporeasă a căii lactee... Dela orizont în sus, iată Sagitarul, fugărit de Capricorn, cu arcu întins în Scorpion, zdrobind sub copitele calului coroana australă... Mai încolo, Șarpele, împrăștiindu-și veninul până'n inima Hidrei... Și în fine, deasupra lui, superbul Centaur... amantul planetei noastre, cel ce de dragul pământului își reneagă originea celestă...

Vorba lui caldă și convingătoare, vivifia și umaniza constelațiile, aruncând suflet și carne peste scheletele de diamante ale bolții. Făpturi mitologice, zei, zeițe... apoi chipuri fantastice de ființe necunoscute păreau că vor porni la a lui chemare, răscolind până'n alte ceruri praful nebuloaselor siderale.

— Centaurul, continuă el, n'are ce căuta aici... Constelație australă, locul său e dincolo, în celălalt emisfer... Privindu-l amănunțit, vei înțelege însă ce putere l-a ajutat să răstoarne bolta pe osia ei... Iată-i trupul pintenog de cal, cu stele la copite și stele la glesne... Urmează linia frântă a șalelor, ca s'ajungi la cap... Acum, cercetează-i bine chipul...

Vocea-i se opri brusc, și odată cu ea și bătăile în pieptul meu, căci pe câmpul argintat, conturat în chip de om, o stea apăruse, o stea mată, rotundă și nefiresc de roșie, ca o pată de sânge.

— Și acum coboară-ți privirea... comandă el.

Jos, în grădină, pe o bancă, visa ea, cu ochii spre cer... și freamățul gândurilor ei foloseau parcă irizările apei țâșnitoare în avuz și murmurul înaripat al zefirului, prin boschete.

— Acum să vezi minune... îmi șopti bărbatul.

Începui să fiu îngrijat. Treaz eram, fără indoială, dar ochii mei căpătaseră însușiri noi, cu putere de a descoperi chipul tălcurilor ascunse. Nu se vedea decât bustul femeii, înfășurat în eșarfă albă. Capul îi intrase în lumina siderală, iar restul trupului părea reținut în umbra pământului. Și cum priveam atent, această umbră începu să capete contur, să se înalțe și apoi să se miște îmbuestrat... Eșarfa albă se vedea mereu înainte, deschizând drum prin întunec. Era amazoana, ce pornea pe calul ei favorit, în bătaia nopții, sau o nouă făptură născută de dragul luminii de sus?... N'am putut ști! Un lucru sigur însă am văzut... Scăpărau scântei sub copitele ferecate ale calului!...

III

Intors acasă, după o lipsă de câteva luni, servitoarea, gura mahalalei, mă întâmpină la intrare găfăind, cu sufletul la buze.

— Știți... Doamna... nevasta prietenului Dumneavoastră... e pe moarte...

Apoi șoptit, în timp ce-mi lua valiza și pardesiul:

— A făcut... Doamne ferește!... un copil, jumătate om, jumătate cal... Bine că s'a prăpădit uriciunea!... A speriat-o pesemne, când era grea, un călăreț sbanghiu sau caii dela dric.

O privii aiurit și deodată, fără să-mi dau seama, rupsei un răspuns absurd în aparență, dar logic în realitate.

— Șoriceii... șoriceii... Am lăsat la plecare o pereche...

Femeia se trase puțin înapoi.

— Sunt bine. S'au înmulțit nevoie mare. Nu știu ce să mă fac cu ei...

— Adu-i încoa!... ți pai eu. Adă-i numaidecât!...

În vorba-mi era atâta neobișnuită agitație, încât

femeia bănuie pesemne că durerea îmi sdruncinase ordinea judecății.

— Mai repede... mai repede...

Intr'adevăr, nebunia mă pândea parcă dinafară, să-mi prindă sufletul. Și nu voiam să cedez. Era în joc liniștea și sănătatea mea. Abia intră femeia ținând în mână cușca de animale, că mă și repezii pe ușă afară. Nu vedeam înainte decât capete albe, cu pete roșii înaintea urechii.

Pe el îl găsii de vorbă cu dricarul.

— Ah, prietene, ce nenorocire!...

El concedia omul și începu să-mi povestească. Se căsnea să pară trist, dar un colț al gurii răsucit ca un sfârc de mustață, îl făcea să rânjească.

— Spiritul care concepe poate și ucide...

Nu-și putu termina demonstrația, căci servitoarea intră cu o carte de vizită în mână. Crezui că încep condoleanțele. El își puse ochelarii, citi, ordonă să primească pe vizitator și apoi îmi întinse biletul. Am rămas încremenit. Pe cartea de vizită sta scris: Leandro Correa d'Aliveiro...

— A venit să-și vadă iubita moartă... rânji el.

Nu știu cum am avut intuiția desnodământului când a intrat străinul și cum i-am deviat mâna, încât glonțul din revolver să treacă peste capul prietenului meu, în oglindă. Nu mi-a rămas în minte decât pata roșie din obraz, oglinda în țăndări și amenințarea:

— Ticălosule, ți-ai ucis nevasta și acum vrei să-ți ucizi și copiii!...

.

A doua zi dimineata, servitoarea îmi aduse vestea:

— Rău l-a smintit pe prietenul Dumneavoastră nenorocirea!

Sleit de emoție, întrebai doar cu privirea. Ea îmi explică:

— Și-a înstrăinat copiii... A venit un domn din America... l-a luat, și acum îi duce departe, peste mări și țări...

R Â S U L

Se împlinește mâine un sfert de veac. Zic un sfert de veac și nu douăzeci și cinci de ani, căci anumite împrejurări trebuiesc măsurate, în adâncul timpului, cu veacul și nu cu anii.

Un sfert de veac am tăcut!... Mai bine zis, am ascuns cu mare grijă, tuturor, semnele de viață rodite de minunata întâmplare, ca femeia care-și știe trupul împovărat de păcat și totuși nu îndrăznește să se mărturisească.

O singură dată în viața mea, privirea mi s'a înălțat peste puterea ochilor celor mulți, dar m'am arătat nevrednic de atâta noroc... M'am temut de toți și în primul rând de mine. De aceea mi-am încarcerat viața științifică în cea mai mediocră lucrare: Arcurile branchiale la embrionul de cobai, și am trăit din ea ca un mic rentier într'un petec de moșie, înaintând încet, încet... Și am ajuns preparator, asistent, șef de lucrări, conferențiar. Iar mâine, ziua aniversării, voi fi profesor.

Măine...

*
* *
*

La Paris, în laboratorul lui Henneguy, lucram la aceeași masă cu doi oameni complet diferiți unul de celălalt, cu Indianul Guadayama din ținutul Benares și cu Izidor Feinsilber Carniol, dela noi din Botoșani. Și nu era zi dela Dumnezeu, în care Ovreiul să nu batjocorească pe Indian.

— Ce cauți tu într'un laborator de știință pozitivă, tu partizanul tuturor caraghioslăcurilor miștice, al separațiunii sufletului de trup, al migrațiunii și al altor moftologii de soiul ăstora?...
Și râdea.

Nu știi dacă ai observat râsul Ovreilor când se simt stăpâni. El contrazice regulile mimice și depășește explicațiunile psihologilor, ascultând parcă de legi specifice neamului lui Israel. Nimic din ironia subtilă a Francezilor, din plăcerea naivă a Nemților, din umorul englezesc sau din râsul nostru bătăran, dar prietenos. Ovreiul poate râde fără ca vreun mușchiu al feței lui să se contracte, doar din sclipirea ochilor și coloritul feței, râs de sânge și de fiere; sau dimpotrivă, schimonosit, cu toți dinții la vedere, cu toate sbârciturile fărămișate în obraji, svârcolindu-se de voluptate cu toți porii în erecție și întreaga făptură contractată din beregată până'n pumni, ca'n spasmul sexual.

Atunci râsul lui hăue pe tot globul, fiindcă veșnic triumfă.

Atunci râsul lui e tare, fiindcă veșnic crucifică.

Atunci râsul lui e la adăpost, fiindcă veșnic lovește cu braț străin.

Atunci râsul lui e fericit, fiindcă veșnic batjocorește pe cel lovit și pe cel ce a lovit.

Dar iar aiurez...

Râsul lui Feinsilber Izidor ziua întreagă trecea peste mine, ca să improaște pe sârmanul Indian.

Și eu tăceam.

Fiindcă totdeauna am fost un laș și fiindcă Ovreiul — asta de când lumea — avea de partea lui ideea forță a timpului.

— Prietene, îmi spunea într'o zi Guatayama, Feinsilber e o canalie. Dar nu pe el îl învinovățesc. El folosește pentru sine și neamul său toate avantajele practice scoase din concepția voastră, a evoluționismului. Lamarck și Darwin au semnalat

o teorie... roadele le culege Feinsilber. Și n'ar putea profita de ea dacă ar fi adevărată, dar fiindcă e greșită și mincinoasă...

— Cum, Guatayama, tu contești marea lege a transformismului ?

— Da.

— Atunci, ce cauți tu în acest laborator, în care totul pledează pentru transformism. Colecțiile de preparate, experiențele, vorba profesorului, tot...

— Tot, afară de...

— ?...

— Afară de cunoașterea directă...

Eu îl mustraiu cu blândețe :

— Dragă Guatayama, știi bine... eu nu fac parte din speța zeflemiștilor cruzi de-al de Feinsilber. La el, deși nu ești creștin, ai putea bănuî o ură congenitală, dar la mine ?... Cred că eu nu ți-am arătat decât bunăvoință. Imi ești drag și simpatic... de aceea nu vreau să te las să stăruî în greșeala ta.

— Tu stăruî în greșală, și voi toți de aici... Am venit înadins să vă cunosc. Cu ce vreți să mă convingeți ? Ce-mi puteți dovedi ? Nimic... Din oarecare mici asemănări voi vreți să nimiciți marele principiu al creației. Dar bine, omule, tu nu înțelegi că seriile voastre dovedesc doar asemănare și nu identitate ?...

— Nu te înțeleg, Guatayama.

— Vino la mine în Benares și-ți voi dovedi.

Am răs.

— Nu râde... Îți vei aduce aminte de mine, când, desgustat de toată josnicia și neputința gândirii voastre europene, vei avea trebuință să cunoști adevărul.

* * *

Și într'adevăr, mi-am amintit de el, când fugăriți de bolșevici în războiu, am luat-o care cum am putut și unde ne-a mânat soarta, din Arhan-

ghelsk, unde recepționam munițiuni pentru armata română, spre răsărit în Siberia, apoi scoborînd spre miazăzi, prin China, către golful de Bengal, cu gândul să ne găsim adăpost într'o colonie amică. Tot mai puțini, tot mai istoviți... Iar la granița Indiei m'am găsit singur. Trei din tovarășii mei muriseră, altor cinci le-am pierdut urma, iar doi se băgaseră slugi. Abia la granița Indiei mi-am amintit de Guatayama.

— Măcar laborant să mă primească, iar dacă nu, slugă...

L-am găsit în Benares și m'a recunoscut în veșmintele mele sdrențuroase și în trupul meu schilodit de foame și neodihnă. Era profesor de anatomie comparată și embriologie. M'a primit cu dragoste de frate, m'a îmbrățișat și m'a făcut din nou om. Iar eu, odată însdrăvenit, mi-am regăsit firea mea de european, nerespectuos și agresiv.

— Nu pot crede în teoria ta, Guatayama...

— Nu e teoria mea... e și a ta, și a tuturor oamenilor.

— Asta nu-i un argument.

— Argumentul îl vei găsi singur, când vei cunoaște pământul sfânt...

— Guatayama, fii serios...

— Pământul cu țărâna din care Dumnezeu a făcut pe om...

— Guatayama, la noi nici copiii nu mai vorbesc astfel.

— Nu-i de mirare... Fiindcă vă lipsește elementul primordial al experienței, pământul...

— Și tu crezi ?...

— Că omul a fost creat din țărână.

— Dar bine...

— Prietene, făcu Guatayama, la voi în Europa bubue tunul, mor cu sutele de mii... în Rusia, nebunia a cuprins mințile, se măcelăresc oamenii și se prigonesc.

- Ce are aface?
- Asta-i marele semn!
- Care?
- Că noui făpturi iau naștere...
- O nouă generație de oameni?
- Nu.. O nouă spiță, pe care n'o pot defini înainte de a o vedea.
- Și tu crezi că vederea ta neputincioasă ar putea...
- Asta depinde de voința lui Dumnezeu.

* * *

Experiența fundamentală a lui Guatayama era de o simplitate exasperantă. Am repetat-o nu odată, ci de sute de ori. Nu reușea însă decât cu apa adusă de el în ulcioare turtite ca țestul de broască. Luam pământ, indiferent de unde, îl puneam la sterilizat, ca pe urmă să-l cercetez cu deamănuntul. Nimic nou. Dar dacă în acel pământ steril, aduceam un picur din apa lacului sfânt sau din nămolul lui, pământul din experiență începea să germineze. Ființe noi, plante și animale, toate după tiparele ordinelor și claselor știute, dar niciuna din speciile cunoscute.

Zadarnic sterilizam picurul de apă sfântă, zadarnic fărămișam în pulbere nămolul uscat, vieța răzbătea!

— Ascultă ce-ți spun... Pământul și apa ne dau numai tiparele. Asta-i marele secret al anatomiei comparate. Speciile se aseamănă fiindcă tiparele ne sunt date de aceleași materiale... Deosebiri le face numai privirea lui Dumnezeu...

Iar nu înțelegeam nimic.

* * *

— Prietene, veni într'o zi la mine Guatayama, mă tem de toată lumea, de tine însă nu.

Li întinsei mâna cu cinstit elan.

Ciudat fenomen se petrecea în sufletul meu. Noaptea, rămas singur cu mine, mai bine zis cu gândurile mele europene, mă muștră. Recunoșteam că mi-am părăsit disciplina științifică — bunul cel mai greu dobândit în atâția ani de studiu — ca să mă las purtat de fantasmagorii și păreri.

Nici măcar n'aveam scuza oportunismului. Să fi judecat astfel: Mă găsesc la bunul plac al unui maniac științific, sunt prizonierul lui... La urma urmei, decât nebunia din Rusia, mai bine cea de aici... nebunia unui maniac inofensiv! Dar nu era așa. Căci față de el mă lăsam furat. Avea atâta convingere în spusele lui, atâta evidență în experiențele lui simpliste, încât, în afară de cazul când ar fi fost scamator și eu nebun, eram obligat să cedez.

— Cred c'am găsit tiparul omului...

De data asta încercai o mișcare de răzvrătire.

— În tiparul omului intră și spiritul... Nu e o descoperire de-a mea, ci o moștenire științifică perpetuă în familia noastră...

— Guatayama, să nu mergem prea departe.

— Bunicul meu mi-a tâlcuit acest gând dintr'o cărtică scrisă acum două sute de ani, de Matsi Guatayama, întemeietorul familiei noastre, medic și astrolog, asupra avatariilor lui Vișnu.

— Nu cunosc mitologia Indiei.

— Ascultă atunci... Vișnu odihnește visând, într'o luntre împletită din încolăcirile șarpelui Anataseca... Și la fiecare a sa deșteptare răspunde un „avatar“.

— Avatar însemnează, dacă-mi amintesc bine, o încarnare divină.

— Mai exact: o descindere divină... Avatarii sunt în număr de zece, dar cel mai important e cel cunoscut sub numele de „făcăluirea apelor“.

— Ciudat simbol...

— Potrivit lui, apele oceanului sunt bătute ca smântâna în putineiu... ca să se aleagă sucul imortalității.

— Fantazia este pitorească.

— Cum ți-am spus, strămoșul meu a tâlcuit mitul cu sute de ani înainte, ținând seamă nu de tradiția din cărțile sfinte, ci mai ales de Gita Gavina. Deșteptarea lui Vișnu e strigăt de durere... Spumegarea apelor în vasul de pământ al continentului, în vederea nemuririi, numai adevărul eliberat dintr'un suflet păcătos o poate înfăptui...

— Nu prea înțeleg gândul tău.

— Dar strămoșul meu precizează... Când un braț de apă se va desprinde din Gange, ca s'o ia împotriva drumului, atras ca un magnet către lacul fertil, să știi că minunea începe.

— Asta-i imposibil... Contrazice legile fizice...

— Atunci, dacă și soarele se găsește în ochiul lui Dumnezeu, va lua naștere o nouă generație de oameni... de oameni nemuritori.

* * *

Trei luni am stat în același loc, privind fără să-mi cred ochilor, afluentul iute ca săgeata, care, împotriva legilor fizice, despica savana din Gange până'n lacul sfânt. Poate îmi smintise judecata parfumul junglei din mii de esențe distilate, și nu mai puteam deosebi adevărul de halucinație.

Pe urmă mi-am dat seama că trăiam aievea. M'a convins mărturia animalelor junglei. Tigrii și leoparzii încoronați cu ramuri verzi se alintau în fața noastră cu drăgălășenii de copil și grații de baideră. Cortul ni-l păzeau leii, mai credincioși pașnici decât câinii, iar șerpilor și crocodilii veneau să-și caute hrana din mâna noastră, ca porumbeii.

Am cunoscut marea lege, poate cea dintâi, legea

dinaintea coruperii totale, a sprijinului și ajutorului dintre făpturile pământului. Iar noi căpătasem darul Sfântului Francisc din Assisi...

Trei luni am stat pe malul lacului sfânt, la pândă... Nu, nu-i bine zis, la pândă... căci pândă însemnează o plăcere sadică, însoțind un sentiment de grijă, de așteptare. Dar la noi, nimic din ceea ce ar fi putut excita simțurile. Așteptarea noastră era mai mult ca o otrandă, un elan. Eram solii cuprinsului întreg, cunoșteam năzuința prin care se înalță arborii și recunoștința dătătoare de viață a animalelor.

Nici observație științifică nu se putea numi, gloria ineditului și a descoperirii fiind cu totul lipsă.

Ne găseam într-o stare de plăcută torpoare. Vișnu călătorind mărele firmamentului în luntrea-i lucrată din incolăcirii de șarpe...

Trei luni ca o clipă!... Lăsasem la oraș pe cunoscuți, obișnuiți cu excursiile noastre științifice, familia lui Guatayama, fericită că-l știe în descoperirea adevărului prim, institut, lucrări... Un servitor, la trei zile, ne aducea merinde, iar noi doi așteptam... Așteptam fără să ne grăbim, fără să cercetăm, fără să iscodim. Așteptam, aș putea spune, fără să așteptăm...

Trei luni ca o clipă! Doar calendarul din buzunar îmi vestea trecerea timpului, calendarul, singura amintire din Moldova, o cărticică prost tipărită — pentru tranșeele — fără însemnări, fără ornamente — decât o cruce neagră — parcă o cobe pe copertă. Incolo, aș fi stat la infinit în prietenia animalelor sălbatice, în cântecul apelor din lac și răsufatul parfumat al bananelor și palmierilor din junglă.

Cu siguranță că se petrecea ceva...

Trei luni ca o clipă. Nici oboseală, nici nerăbdare. Ne găseam ca la un concert sau la liturghie, în extazul unei contemplații, fără să ne dăm seama,

uitând că și Vișnu se trezește la un nou avatar. Trăiam prezentul desfăcut de trecut și viitor.

Dar într'o zi, pe înserate—era duminică—Guatayama a venit la mine mai aprins.

— Prietene, clipa s'a apropiat... În ce zi ne găsim?

Scosei calendarul.

— Iată, mă opri el, cu degetul pe crucea co-pertei, iată magnetul care înfrânge legile fizice...

Nu era agitat, ci, dimpotrivă, și mai calm. Chipul lui își pierdea tăria conturului, se confunda cu azurul lăsat de asfințit. Părea un preot înainte de a oficia, un preot conștiincios care își pregătește sufletul pentru marea taină... Dar în acea clipă, pot să jur c'am simțit cartea grea ca o placă de fier și sufletul și mai greu, plin de păcate...

— Privește spre apus...

— Nu văd nimic, spusei eu.

Cu privirea în depărtare, în picioare, a coborât mâna și odată cu ea parcă întreaga catapeteasmă a soarelui apune.

— Privește de partea cealaltă a lacului.

Mi-am strunit vederea. Dar vederea nu mai asculta de ordinele mele. Sta odihnită în creier, gata să primească, dar nu să și dea. Guatayama a înțelese starea de pasivitate a minții mele.

— Nicio sforțare... Ochiul să-ți fie placă de fotograf și nu capcană de prins prada științifică...

Mi-am slobozit vederea în voie și într'adevăr, de cealaltă parte a malului, la granița dintre apă și pământ, apăruse o ușoară unduire a ținutului.

— Acolo..

Privirea mea se desfăta și nota în același timp. Nu țărnul se mișca în întregime, ci două colnice foarte revărsate, ca două trupuri de om, care anevoie, cu pieptul, își făceau drum la aer și lumină. Soarele ghemuit era tăiat în două de orizont, privind cu un singur ochiu ambele emisfere, și împre-

jurul lui — pot să jur! — un curcubeu nefiresc de frumos, alb ca aripa de arhanghel, și nu în arc desfășurat, ci frânt, închipuind un vast triumphiu pe cer, ca ochiul lui Dumnezeu.

— Ia seama... îmi șopti Guatayama.

Dar în același timp, departe, undeva în junglă, se auzi un urlet lung și sinistru ca de fiară doborâtă.

Amândoi tresărirăm.

— Ce-i asta?

La urletul dintăiu răspunseră numai glasuri de sălbăticiuni.

— Prietene, făcu speriat Guatayama, să privim acolo... înaintea noastră.

Dar înfricoșarea cuprinsese întreaga junglă. Se auzi o pocnitură de pușcă, apoi alta.

— Doamne, Doamne, murmură Guatayama, grăbește...

Jungla întreagă devenise un iad blestemat. Lătratul hienelor se amesteca sinistru cu urletele haitelor de șacali și tigri. Se auzeau tânguiriile și croncăniturile cobelor sfâșiate de fluierăturile șerpilor. Se pornise și vijelia. Crengile se rupeau, vântul sforăia printre împletiturile de liane. Ajungeau până la noi frunzele moarte.

Buzele lui Guatayama începură să murmure o rugăciune. Puterea ei mai ținea poate fenomenul la vedere. Acum, lumea era împărțită în două părți distincte. Vânt, ploaie, urlet și cutremur în junglă; lumină dătătoare de viață și fericire, într'un mic crâmpeiu de pe malul lacului sfânt.

Și deodată m'am simțit năpădit, lovit în creștet parcă, de o forță nouă, care dădea ochilor siguranța cunoașterii, iar sufletului bucuria perfecțiunii. Din cele două tipare ale pământului s'au desprins două fâșii albe, două chipuri înaripate, care și-au luat zborul către cer. Dar în același timp, o hohotire teribilă în ureche ne-a curmat extazul. Ne-am întors speriați.

Lângă noi, Izidor Feinsilber Carniol.
Feinsilber, care râdea.

* * *

Planul meu a fost simplu, europenește : să ucid pe Feinsilber. Guatayama s'a împotrivit și fiindcă era bolnav greu, după părerea mea, fără scăpare, am cedat.

— Mizerabilul de Feinsilber ne strică tot, îi spusei eu.

— N'are nicio importanță, făcu Guatayama cu glas stins. Tu ai văzut minunea...

— Da...

— Ai văzut fapăturile noiei generații ?

— Da, le-am văzut.

— Trebuie să rămânem aici și dacă eu mor, tu singur va să le studiezi...

— Lasă-mă să-l ucid pe Feinsilber. El e pierzarea ta. Duhul lui otrăvește întreg ținutul.

— Nu... făcu cu glas stins Guatayama.

Pe urmă mă răzgândii și eu. Feinsilber avea la el pușcă mitralieră, revolvere și cuțite.

Venise să propage bolșevismul.

* * *

După moartea lui Guatayama, n'am putut rezista și-am povestit tot lui Feinsilber. L-am trădat pe Guatayama ! Duhul european mă prinsese de tot.

— Știu eu ce am de făcut, spuse Feinsilber.

Din nou răsul lui !...

Ajunsesem la ordinele lui, nu scăpa nicio ocazie să nu se arate înarmat. Acum nu mai priveam ca pe vremea lui Guatayama, ci pândeam ; sălbătăciunile nu ne mai vizitau prietenește : se simțeau dușmănite ; jungla se frământa ca o mare în furtună. Noi așteptam cu plăcere îngrijorată, ca

niște vânători trecerea prăzii, sau ca niște oameni de știință rezultatele în laborator. Pândeam de cu zori, pândeam toată ziua.

Și într-o noapte m'am trezit în cântec de nespusă frumusețe. Niciun murmur pe întinsul savanei. Întreg ținutul asculta: vântul nemișcat, apele lacului sfânt, până chiar și animalele junglei.

Din nou liniștea paradisiacă atât de cunoscută mie.

Și așa fi stat așa s'ascult, dacă din întâmplare n'aș fi observat lipsa din cort a lui Feinsilber. Ingrijat, m'am sculat. Noaptea era înstelată, noapte cum numai în Indii se poate vedea, cu cupola de mozaic azurat din care scoborau scări și părții de lumină, pregătite anume parcă pentru ascensiunea sufletelor. Eu mi-am îndreptat sufletul după cântec.

Pe cer, plutind între rețelele constelațiilor, două forme omenеști înlanțuite, două trupuri albe sculptate parcă în marmură diafană, doi arhangheli cum imaginația niciunui artist n'a putut realiza.

Într-o clipă am avut marea revelație: oamenii cei noi care vor urma după moartea noastră!

În același timp am auzit o răpăială de mitralieră și cele două făpturi s'au prăbușit în lac.

M'am repezit nebun la Feinsilber. Dar Ovreiul îndreptase mitraliera spre mine. Am ingenunchiat cu mâinile ridicate în sus în semn de slugarnică închinare. Secera mitralierei a trecut tangent pe vârful degetului mijlociu. Dar nu pot să uit schimonoseala chipului Ovreiului și hohotele râsului său la întrecere cu răpăiala armei, cărora le răspundeau urlatele turbate ale tuturor jivinelor din junglă.

* * *

Domnule Președinte,

Feinsilber mi-a spus că disecându-i n'a găsit altceva decât caracterele unor păsări necunoscute.

Eu nu l-am crezut și pe furiș am căutat și eu. Am găsit un laringe. Era un laringe de om care nu vorbește. Mizerabilul Feinsilber nu i-a disecat, i-a ciopârțit în bucățele, ca să nu rămână nici urmă din oamenii noii generații.

Domnule Președinte,

Măine voi fi profesor. Dar nu pot începe cariera mea înainte de a mă convinge. Profesoratul nu trebuie să fie o meserie, ci năzuință pentru cunoașterea și dovedirea unei idei. Cer un concediu, să mă înapoiez pe țărmul Gangelui, să cercetez pământul fertil din preajma lacului sfânt și să aștept ca soarele să intre din nou în ochiul lui Dumnezeu...

L U P T A...

I

— Domnule doctor, să poștiți la necropsie...

— Ce e nou ?

— A murit Veniamin Stâlpoi...

O clipă, doctorul rămase surprins. Apoi, fără voie, zâmbi straniu și răutăcios. Fața lui slabă, aproape translucidă, țeapăn lucrată pe un craniu mare și pleșuv de statuie, se prinse într'un rânjet cu totul nepotrivit, ca la oamenii studiosi și meditativi, cu jocuri sărace de expresie. Repede însă se stăpâni și tresaltul, la început organic, se interioriză ca și cum și-ar fi înghițit râsul. Din toată intimitatea făpturii lui, simți desprinzându-se o adiere prelungă de energie, un spor molcom de viață.

Doctorul încerca deslușit o senzațiune de mulțumire viscerală. Apoi se porni reflecțiunea prin acel joc ciudat, capricios și inegal al convorbirii interioare și al fantaziei, premergător unui raționament stăpânit, cu fraze rupte și concentrate, imagini palide, idei în fugă, sărind parcă din explozie în explozie ; iar pe un plan mai jos scoțând la iveală pornirea primară a instinctului de posesiune.

Il avea în sfârșit pe acel bolnav interesant, pe profesorul de filosofie Veniamin Stâlpoi, taciturnul voluntar sau abulicul vorbeii, dementul para-

noid, care de mai bine de zece ani nu rostise niciun cuvânt, nu schițase niciun gest, concentrat parcă în el, sgârcit și ghemuit asupra lui însuși. Îl vedea la vizită, așteptând alături de ceilalți bolnavi pe banca din salon, om încă tânăr, cu trăsăturile feței sgârcite, variind de azi pe mâine în schime grotești ca și cum i-ar fi ajustat fața un caricaturist, când suferinde, aproape dureroase, când ironice, putând merge până la dispreț. Își amintea cât de zadarnice fuseseră încercările lui să-i smulgă o vorbă, un gest măcar. Cum îl iscodise prin cele mai iscusite întrebări, cum îl stimulase cu tot felul de tratamente, îl amenințase chiar...

Amintirea acestei patologice încăpățănări, a luptei și a decepțiunii lui de medic, cât și vestea neașteptată a morții îl făcură din nou să zâmbească. Era pentru a doua oară! Atunci interveni cu autoritate, rațiunea. Înțelese că moartea filosofului îi pricinuisse bucurie. Și fiind un om crud cu alții și crud cu el, având pasiunea destră-mătoare a analizei și puterea unei obiective interpretări, își scoase carnetul și notă concluziunile cu totul noi, la care îl obliga raționamentul:

„Oricum vom face, nebunii, și toți bolnavii în general, sunt pentru noi, oamenii de știință, nu obiecte de studiu, ci subiecte, căci ei activează în sufletul nostru anume stări afective. Incăpățănarea nebunului, ca și durerea suferindului, vatămă echilibrul nostru de oameni sănătoși. Astfel se explică de ce între medic și bolnav nu e colaborare, ci dușmănie. Judecând obiectiv, dreptatea e de partea medicului...”

Apoi :

„În moartea unui individ este un element ridicol. El e datorit probabil conflictului dintre atitudinea socială impusă, și ca atare mincinoasă, și reacțiunea spontană, deci adevărată, a individului. La moartea lui Veniamin Stălpoiu, profesorul de

filosofie (diagnostic: demență paranoidă), am încercat, în afară de o violentă emoție a interesului științific, și un simțământ plăcut de răutate satisfăcută, care m'a făcut să zâmbesc. De bunăseamă, în această mulțumire se găsește o reacțiune imediată a organismului, o gândire primară și o exprimare sinceră... Râsul a fost doar o consecință... El nu e totdeauna „o funcțiune socială”, e un manifest de victorie, o expansiune a voinței de viață a individului...”

Inchise carnetul și deveni serios și indiferent.

— Când a murit, întrebă el?

— Să tot fie zece minute...

— Atunci, iute... Avem nevoie de organe proaspete...

Doctorul își trase bluza, își puse calota de serviciu și părăsi camera.

Afară ploua. Pe jos, frunze mari de tei și de castani, tăiate parcă în hârtie galbenă, zăceau prinse ca de niște tipare în luciul negru al asfaltului. Ploaia stăpânea văzduhul, întunecată și grea, cu picuri rari și inegali, ca o putere primitivă ce se materializează anevoie. În frunzele de pergament ale pomilor stropii loveau scurt și surd; pe asfalt ei se spărgeau cu mici explozii de apă. Un svon prelung și monoton, un cânt rudimentar, doar din câteva sunete alcătuit, suna într'una, într'o cadență obsedantă, chinuitoare.

Doctorul se simți înstrăinat de sine. Întunerecul de ploaie, frigul umed și cântul trist al picurilor de apă, îi copleșiră simțirea. Căldura făpturii lui intime parcă dispăruse de tot și prin corpul rece și părăsit el încercă un fior aspru, cu tremur de boală...

*
* * *

Drumul la necropsie ducea ocolind cu mare înconjur. Ca să-l taie, doctorul o luă de-a-dreptul

prin pavilionul cel mare al ospiciului. În grabă el străbătu mai multe săli întunecoase și întorto-chiate, apoi intră în curtea de serviciu unde se aflau atelierele, magaziile și bucătăria. Curtea for-fotea de lume. Bolnavii ieșiți din ateliere se plim-bau în voie, așteptând, înainte de a trece în sa-loane, masa. Vieța părea liniștită și totuși ciu-dată. O seriozitate mohorită, o solemnitate stin-gheră, stăpânea întreaga adunare. Fiecare trăia doar pentru sine. Un murmur foarte încet, arareori întrerupt de ordinele unui gardian sau de agitația unui bolnav, se ridica tăcut și misterios ca într-o piață de provincie pe înserate.

La vederea doctorului, bolnavii se deteră la o parte, salutând respectuos. Apoi unul se apropia tiptil și în șoaptă începu să pârască pe infirmier și pe un vecin din salon; veni altul foarte nedrep-tățit și persecutat de societate și încă unul, ame-nințat cu moartea de vechiul său dușman. Aler-gară și copii, într-o trebuință instinctivă de mân-gâiere și alinare. Grupul se tot mărea. Omul de știință trecu indiferent. Deodată se opri. Inapoi-a lui un bolnav se agitase. Doctorul se întoarse sever. Bolnavul aruncase blidul din mână și, în fața tovarășilor lui surprinși, începu să vocifereze, desmetic și declamator ca un demagog într-o în-trunire politică.

— Fraților, se duce să taie un mort. Pe Stâl-poiu... Nu-l lăsați, fraților...

Un gardian se repezi, din obicei, fără convin-gere. Știa doar că nu e periculos.

Doctorul își văzu de drum. Ceilalți bolnavi își priviră tovarășul disprețuitori și indiferenți, apoi își reluară gândurile. Agitatul desconsiderat se înfuriase acum de-a-binelea și continua să declame:

— Nemernicilor! Așa o să vă taie și pe voi... Așa o să vă taie...

Cuvintele lui se pierdură în murmurul o clipă

numai instărit și doar dincolo de gard, dela secția femeilor, se porniră deodată urlete deșănțate, o cascadă fără șir de râsete, injurături, vorbe obscene, un răspuns sexual la o provocare masculă.

Doctorul ajunse la zidul curții: dincolo începea parcul ospiciului.

Un gardian deschise poarta ferecată și îmbrânci pe bolnavii ce se țineau grămadă înapoia doctorului.

În parc, drumul era greu. Pe jos, așternutul de culoare mohorită ca arama stricată, ales din frunzișul putrezit și terciuit, oprea pașii, lipindu-i de pământ. Pline și grele, aproape înghețate, cădeau picăturile de apă. Sub povara frigului umed, în întunerecul de ploaie al toamnei târzii, priveliștile căpătau o înfățișare obositor de tristă. Pomii pleșuviți, negri ca de tuciu, pe care coborau încet către pământ ghirlande de frunze galbene sau roșcate, își trimiteau unii altora în încolăcire de șerpi potrivnici, crengile lor frământate. Din panopliile arbuștilor desfrunziți țâșneau ca niște vergele de fier îndoite, nuiiele negre și goale. Întreaga fire era stăpânită de sumbra armonie a culorilor galben, cenușiu și negru. În fundul grădinii, printre baricadele de crengi, clădirea mică a necropsiei, cu bolta ei de biserică, apărea ca un schit de munte, pierdut undeva în depărtări.

Doctorului i se părea drumul tot mai greu. Deodată avu o impresiune ciudată, o scurtă amețală, ca o sminteală a simțurilor. Ploaia parcă nu mai cădea! Nu! De bunăseamă, nu mai cădea! Ci numai frunzele uscate ale pomilor pleșneau mărunț și iute, aproape de el, foarte aproape, în urechile lui chiar. Și mersul picioarelor îi devenise tot mai străin. El însuși dispăruse. Și doar foșnetul, acel foșnet ciudat, monoton și obositor, trăia singur în natura imensă și bolnavă... Dar repede se desmetici. Simți un fior și își dete seama

că era obosit. Apoi, ca și cum ar fi vrut să lupte împotriva sleirii, începu convorbirea cu sine: Cât e de plăpând sufletul nostru!... Sufletul nostru? Dar ce e el?... Un complex de fenomene realizate stângaci de puțința noastră de simțire, un vag conflict între realitatea necunoscută și simțurile noastre imperfecte...

Și apoi se uită din nou, pierdut sieși. Mohoreala culorilor îl doborîse, iar foșnetul crângului îi furase, ca într'o hipnoză, voința. Gânduri rupte din coerența judecății rățăceau încă, pierind încet. În făptura sa el nu mai trăia, ci doar mecanica trupului își urmărea neîndurat, străină de realitatea eului său, rosturile ei tainice... Doctorul se trezi brusc. Adunându-și forțele risipite ale voinței, el începu să se mustre:

— Parc'aș fi în războiu... Atunci cel puțin era vorba de o puternică oboseală... Visarea, jocul simbolurilor, ca și incoerența judecății, își aveau justificare. Dar acum? O simplă ploaie de toamnă...

Își întoarse privirile, inconștient căutând sprijin în prezența autopsierului. Acesta îl urma tăcut, cu capul în pământ, sub braț ducând o boccea îndesată cu haine, iar în mână o pălărie tare, de culoare cenușie, după gustul de altădată.

— Sunt hainele mortului, gândi doctorul. Acum se duce la Jidan să le vândă.

Și apoi reflecțiunea lui se materializă în simbol.

— Parc'am fi doi hoți...

Și deodată ideea hoției fu prinsă ca o pradă de toate cârligele cugetului său trezit la pândă.

— Parc'am fi doi hoți...

Apoi această ciudată idee începu să se rezolve în amănunte multiple, imagini, gânduri și chiar frânturi de fraze deslușit rostite.

Unde mergea el? Ce vroia să facă? Oare nu să fure? Autopsierul avea să vândă niște haine

nereclamate de nimeni. Dar el?... Voia să vândă științei niște organe proaspete de om...

Aici ideea hoției se înfipse adânc de tot în cugetul său:

— Ce este o hoție? De bunăseamă, însușirea unui bun oprit. Dar organele mortului sunt, după lege, timp de douăzeci și patru ore, bunul lui încă; abia după acest interval, ele devin bun comun.

Ca și hainele lui... Autopsierul le-ar fi putut vinde mai târziu, când timpul de reclamațiune legal s'ar fi prescris. Dar nu!... El știa că nimeni nu se interesează de Veniamin Stâlpoi. Era deci ferit de orice neplăcere legală... Și nici de trupul lui nimeni n'avea să se intereseze.

Apoi urma critica ideilor prin acea trebuință intimă a noastră de justificare.

— O fi o hoție pentru cine nu poate desluși din această noțiune formală principiul exact al conceptului.

Ideea morală trebuie judecată, interpretată și apoi adaptată necesităților actuale; în niciun caz primită de-a-gata ca o moștenire. Altcum, cădem în rutina conformistă a societăților inferioare. În cadrul legal al moralei trecute se găsește sâmburele real al moralei viitoare. Un om inteligent așa trebuie să se conducă... Autopsia legală la douăzeci și patru ore, când trupul mort nu mai servește la nimic... Ce non sens! Ce scrupule fără valoare pentru un adevărat om de știință! Resturi de gândiri teiste. Oare sub presiunea necesităților științifice mai e permis să te lași înduișat de asemenea superstiții?

Cuvintele: scrupul, necesități științifice, rostite deslușit, aproape vorbite, ca să se convingă, scormoniră ideea de adevăr și de minciună.

Ca de obicei când se înverșuna în analiză, voia să fie sincer față de el... Și atunci, în momeala comodă a gândurilor de justificare, avu un tresalt

brusc. Dar repede se dumiri. Adevărul se rezolvă într'un zâmbet amar al sufletului, urmat de o largă beatitudine.

— Necesitatea științifică e una din marile noastre minciuni... Nu există, cel puțin în lumea cunoscută mie, cercetare, lucrare, descoperire nestimulată de vanitate. Pentru studiul meu proiectat, nu pentru interesul științific, merg să-mi însușesc un bun oprit, merg să comit un furt...

Și lucru curios, ideea furtului acum nu-l mai muștra.

— Scrupulele, gândea el, au un element social foarte important în alcătuirea lor. Dacă îndepărtăm brutal acest element și privim... atunci, vrând să fim consecvenți, ar trebui sau să ne pierdem mințile, sau să ne sinucidem. Adevărul e acesta. Eu merg să comit o faptă incorectă, un adevărat furt. Și totuși sufletul meu e mulțumit... Da! Există o voluptate a incorectului. Romanticii aveau dreptate. Și e explicabil... Furtul e victorie și, oricare ar fi natura victoriei, ea stimulează izvorul de viață al organismului. În cazul meu, bucuria ce o simt trebuie astfel tradusă: eu sunt viu și orice mort este un învins al meu, un drept al meu de pradă...

Și se opri în ploaie spre a-și scoate carnetul. Autopsierul îl privi mirat. Doctorul își notă repede: „Psihologia furtului trebuie studiată pe alte baze. Nu numai interesul și lipsa de educațiune sunt la baza lui. El are rădăcini adânci în bucuria primară, existentă sub stratul gros, dar pufos, al îndeletnicirilor sociale.”

Inchise carnetul și-și urmă drumul. Sufletul lui era perfect descompus în două planuri, dispus ca pe două trepte paralele. Se surprinse astfel cu personalitatea lui frântă. Și nu se speria, ci, dimpotrivă, fu mulțumit. Iși dădea seama bine. În el trăiau în două etaje suprapuse, și totuși alcătuind

o singură clădire, două conștiințe, două cunoașteri proprii ale spiritului. Și acum eul obișnuit, produs logic forțat al societății se desprinsese de eul individual, realitate nudă și intimă, crudă la judecata esteticii, grea la cântarul criticii.

Deodată se văzu în fața clădirii și cele două planuri ale conștiinței se confundă într'un singur eu. Strigătul anarhic al profunzimii pieri, și ca din metal topit se turnă, în formele cunoscute, ținută grea, solemnă și mecanizată a omului social.

Un vârtej de vânt, brusc repezit cu stropi de ploaie și foi veștede, lovi ușa necropsiei. Sufletul lui dur și sigur de ateu se clăti o clipă.

— Cât suntem de plăpânzi! Până și sufletul meu poate fi turburat de învechite prejudecăți...

Hotărit, deschise ușa. Vântul intră odată cu el, ca un musafir nepoftit din alte țărâmurii. Înăuntru era întunec. Doar o candelă, sub o icoană, pală slab și galben.

Autopsierul întoarse butonul comutatorului și făcu lumină.

II

— Deschid, domnule doctor?

— Nu.

— Atunci „o faceți“ dumneavoastră?

— Da.

Hotărîrea doctorului nemulțumi pe autopsier. Doar îl cunoștea el. Om greoiu și inabil, abia putea, cu degetele lui lungi, subțiri și tremurătoare, care se împleticeau desordonat, să biruie greutatea unei autopsii. Apoi, numai după o migăloasă cercetare părea în fine să deslușească amănunte care lui, om de meserie veche, îi săreau dintr'odată în ochi.

Și totuși acest doctor, spre deosebire de cei-

lalti,—și lucrase el cu mulți — era atât de încăpățânat! Prelungea autopsia parcă înadins, adesea până noaptea târziu. Ii plăcea să scormonească regiuni ascunse, fără niciun interes, să scoată organe dintre cele mai dosite, să le cântărească, să le privească din diferite laturi, să le desemneze, apoi să le secționeze în fel și chip, ca din nou să le cerceteze și la sfârșit să le noteze în nesfârșite protocoale. Și în timpul acesta, Jidanul aștepta...

— Ar putea să plece, gândea autopsierul, ploaia s'a întetit și ce dracu' mă fac?

Alegând instrumentele și orânduind borcanele unul după altul, omul își pregătea planul.

— Domnule doctor, începu el pe departe cu mare dibăcie, apoi, dacă dumneavoastră faceți autopsia, eu mă duc să văd ce s'a făcut cu organele câinelui de azi dimineață...

Și arată cu mâna către o masă de alături, unde se găsea un trup de câine, cu trunchiul larg căscat, gol pe dinăuntru. Capul și picioarele animalului se pierdeau înglobate parcă în golul limitat și totuși atât de profund al unui trup eviscerat.

— Să nu se strice ca și cele de rândul trecut...

Doctorul îl înțelese.

— Poți pleca, răspunse el scurt.

Autopsierul se mai codi puțin, vrând să dovedească supunere și interes. Apoi, în timp ce doctorul își trăgea mănușile, el se furișă tiptil, procedând cu tact. Trecu mai întâi în odaia vecină, odaia lui de dormit, ținându-se oarecum la dispoziția șefului său și numai când crezu că doctorul a început să lucreze, ieși din cameră printr'o ușă dosnică ce răspundea în șosea.

Rămas singur, doctorul își potrivea planul de lucru. Trebuia să procedeze repede. Avea nevoie de organe cât mai vii. Toate celelalte amănunte tehnice se pierdeau în fața acestei urgențe. Privi borcanele în ordinea lor, ca să și le fixeze bine în

memorie, apoi puse mâna pe cuțit. Dar deodată se opri... Un gând ciudat, de bunăseamă nevrosimil, dar totuși neastâmpărat, ascuțit și oscilant ca un ac de înregistrare, se înfipse în cugetul său.

— Și dacă nu e mort?

Cu voință, doctorul îndepărtă plicticoasa întrebare. Dar o simți revenind în pulsațiuni îndârjite, răscolind parcă valuri de neliniște și anxietate până ce întreaga lui făptură fu cu totul copleșită...

— Și dacă nu e mort?

Stăpânindu-se cercetă cadavrul cu o privire sigură. Veniamin Stâlpoi repauza liniștit, scos cu totul din chinul concentrat al suferinții, ca un om ce doarme profund, aproape fără să respire.

Doctorul se simți sdruncinat în siguranța lui.

— Literații au dreptate, își zise el. Noi nu cunoaștem decât figurile crispate de suferință ale bolnavilor, sau chipurile de tot schimbate, sgârците și lăbărțate totdeodată, ale cadavrelor... Între viață și descompunere este o perioadă când omul este probabil numai mort... Iată de ce aparența de somn a unui încetat din viață poate fi o realitate, nu numai un loc comun...

Și atunci începu conflictul. Ce avea să facă? Cum era corect să procedeze? Ideea de corect îl supăra.

— Este un corect formal, gândi el, legat de interesul problematic al acestui cadavru și un interes real, superior și impersonal, cel științific... Dar interesul științific nu se confundă oarecum cu interesul meu? Nu este oare o falsă justificare a unei tendințe personale?

Și vrând să cumpănească cu precizie raporturile dintre aceste elemente sufletești, cugetul său se luminează, ca într-o revelație, de un adevăr nebănuit de gândirea sa sceptică.

Cazul Stâlpoiului îi ațâțase curiozitatea. Nu acea curiozitate factice, mai mult o preocupare interesantă în vederea unei lucrări de exploatare, ci o pornire instinctivă, o curiozitate adevărată, legată de un sentiment crud și pur, ca cel al copiilor care sparg capul păpușii, pentru a cunoaște mecanismul ce mișcă ochii... Se simți deslegat de orice altă preocupare, fericit chiar că descoperise în sufletul său asemenea mișcări pure.

Se hotărî deci să treacă la lucru. Dar obosit de observare și meditare, avu din nou o scurtă înșelare a simțurilor: i se păru deodată că mortul respiră... Doctorul se supără. Cunoștea doar mecanismul. Era propria lui respirație pe care ochii oboșiți o transmiteau trupului nemișcat dinaintea lui.

Fără să vrea își scoase mănua și pipăi trupul cadavrului.

Era încă cald. Prinse mâna și îi dăde drumul. Mâna mortului căzu în frânturi neregulate.

— Pentru siguranță, își zise el, voi proceda în mod invers. Voi începe autopsia dela mână. Aci pot scoate nervii, pot examina arterele. Dacă nu-i mort, am timp să mă conving...

Acest scrupul îi întunecă bucuria de mai înainte, bucuria cercetării pure și a cunoașterii prin orice mijloc.

— Nu sunt destul de curajos,...

Și deoarece găsisese o nouă idee pe care nu vroia să o piardă, își scoase carnetul și, înainte de a începe autopsia, notă:

„Niciodată, ca în cazul lui Stâlpoiului, n'am cunoscut contrazicerea dintre eul social și cel individual. Eul social, produs al presiunii sociale, alcătuit din reminiscențe, prejudecăți, superstiții și credințe, are o conștiință proprie. El ne conduce la toate acțiunile noastre, chiar în cele mai intime. Eul individual stă strivit sub puterea celui.

lalt. Poate numai în marile oboseli sau în puter-nicile intuiții, el își face apariția. Eul individual este sediul crimei și totdeodată al geniului...”

Inchise carnetul, își puse mânușile, apoi prinse mâna mortului, o întoarse în pozițiunea de opera-ție și la partea inferioară a antebrățului făcu o incizie lungă, profundă și regulată.

Cuțitul se afunda ușor și elegant, ca’n plasti-lină. Nicio picătură de sânge nu ieși prin buzele răstrânte ale inciziei. Doctorul merse mai de-parte.

Dar deodată se opri. Mâna mortului se ră-sucise parcă în mâna lui...

— Grozav sunt de obosit, gândi el și simți, aproape își privi, răsurlul său gâfâind.

— Ce dracu !... Mă irolesc... Parcă aș fi un profan...

Se așează plictisit la lucru, de data asta hotărit să infrunte orice slăbiciune. Prinse mâna cada-vrului și cu sonda începu să scotocească incizia repezit, nervos. Dar nu putu termina. Mâna pe care lucra se trase din mâna lui, la început alu-necând ușor, apoi smucită cu putere. În același timp auzi un oftat prelung, crescând din ce în ce, tot mai tare, până ce la sfârșit se rupse printr’un țipăt scurt și ascuțit, ca țipătul unui copil la naș-tere. Doctorul crezu că înnebunește... Veniamin Stâlpoiu țipase !

* * *

Ca un asasin neputincios, încremenit în fața victi-meii, doctorul căta în neștire. Se privea străin de sine. rătăcit în propria sa simțire ca și cum ar fi privit pe un altul. Cuțitul îi oscila în largi pendulări... Apoi, cu mintea involburată, innădușită parcă în vapori de sânge, el nu mai văzu nimic. Intreaga lui făp-tură nu avea decât o singură cerință, să fugă...

dar să fugă sgomotos, țipând, răsturnând, sdrobind... Și totuși sta pe loc. Zăpăcit și desorientat, desagregat parcă în forțe instinctive, unele impulsive, celelalte inhibitoare, el privea năuc la fap-tura dinaintea lui, în care vieața se plămădea ane-voie, în mișcări ondulate de reptilă ce se desmor-țește. Când, în sfârșit, putu prinde o clipă de vi-goare, aruncă la întâmplare cuțitul ca și cum i-ar fi fost o grea piedecă. Un borcan căzu și se sparse. Doctorul încercă o senzație fizică, de tot nepotrivită; parcă cu un clește i s'ar fi smuls nervii dela amândouă mâinile. Atunci se desme-tici, deși n'avea niciun gând deslușit, nicio pu-tere de judecată. Inconștient, prinse porunca fi-rească... Alături, camera autopsierului era de-schisă... Ca un halucinat urmărit de vedenii, se repezi înăuntru, închise ușa cu forța, trase zăvo-rul, apoi se propti cu umărul în ea, împingând...

Durerile din umăr îl treziră. Simți în cap sân-gele lovind în pulsațiuni regulate. În dreptul ini-mii se pusese o bară de fier. Sudorile îi curgeau reci pe frunte și pe tâmpile, în părții subțiri. Se vedea prin întunerecul camerei, alb, descompus... Atunci își dete seama că i-a fost frică, îngrozitor de frică...

Vru să facă lumină... Băjbăind, căută comuta-torul, dar nu-l găsi. Se împiedecă de un scaun și-l răsturnă. Acum nu-i mai fu frică, ci doar un sentiment de plictiseală îl sgândări. Ridică scau-nul și se așeză pe el:

— Voiu sta aci până ce va veni autopsierul, își zise el și se porni pe gânduri.

Incetul cu incetul sufletul i se curăți de balastul de simțiri și de senzațiile străine stârnite de frică. Întâmplarea luă o întorsătură ușuratică, aproape ri-diculă.

— Ce fenomen excepțional am putut găsi in-tr'atât încât să mă sperii... O întâmplare, dacă nu

frecventă, totuși de mult cunoscută în literatura medicală. Ce caraghios!... Să mă înfricoșez... De ce? Și mai ales de cine? Un om slăbit de boală, un om de multă vreme mort...

Și cum sta acolo, sechestrat prin întunec și căutând, liniștit oarecum, să aprecieze valoarea elementelor ciudatei întâmplări, auzi de dincolo, din sala de necropsie, o voce blândă, supusă, rugătoare :

— Domnule doctor...

Doctorul tresări din nou. Echilibrul lui suflesc nu era consolidat. Vocea deveni și mai insistență.

— Domnule doctor... Domnule doctor...

— Las' să ție cât o poști, își zise doctorul, ca și cum ar fi dat poruncă unui subaltern.

— Domnule doctor... Domnule doctor...

— Și totuși, continuă doctorul convorbirea sa interioară, stau aci ca cel din urmă servitor speriat de fantome, când dincolo e un om ce trage să moară...

— Domnule doctor... Domnule doctor...

— Da, dincolo e un om ce trage să moară și eu în loc să-l ajut, mă ascund ghemuit de frică... De frică?

Și se opri, căutând să-și dea seama, îi era sau nu frică?

— Domnule doctor... Domnule doctor..

Vocea lui Stâlpoi îi suna cu totul cunoscută, parcă ar fi auzit-o de când lumea.

— Nu! Nu mi-e frică! E altceva... alt simțământ mă reține... Parcă mi-e silă... Da... Iată adevărul... Mi-e silă... Poate și groaza de adineaori să aibă același substrat... De bunăseamă, moartea nu ne sperie atât prin complexul de prejudecăți învechite, cât ne jignește. Moartea e inestetică și un om mort e un om hăd... În consecință, un om înviat e un om murdărit, care ne mai putându-se curăța niciodată, n'are drept la viață.

— Domnule doctor... Domnule doctor, vino... Vino să-ți spun ceva.

— Vrea să vorbească? Dar vorba lui, sunt ani de când o aștept... Și acum, pentru o proastă susceptibilitate sufletească s'o pierd?... Ce greșală!... Ce greșală!...

Se ridică cu hotărîre. Înaintea ușii își întări raționamentul:

— Nu e niciun pericol. Nu se poate lua la luptă cu mine, el un muribund și eu un om în toată firea.

Ideea de luptă îl făcu să zâmbească.

— E chiar caraghios să-mi închipui o asemenea prostie. Mai bine să mă duc. Să profit cât e timp. Poate obțin ceva interesant. Peste câteva minute, or moare, or intră în muțenia lui...

Trase zăvorul și deschise ușa.

Veniamin Stâlpoiul îl aștepta întors pe o parte, ca un bolnav în patul său, cu capul sprijinit în mână...

— Mi-e frig, domnule doctor.

Doctorul luă din cuiu un halat și acoperi trupul gol.

Devenise liniștit de tot. Cu mișcări sigure, aproape elegante, își scoase mânușile și le aruncă pe masă. Trase apoi un scaun lângă căpătaiul bolnavului și-și deschise carnetul, calm, cumpătat și interesat, ca un ziarist ce așteaptă un interview.

* * *

— Domnule Stâlpoiul, începu doctorul, ar fi în propriul d-tale interes, ca odată pornit pe calea cea bună, să stăruie în ea cu toată hotărîrea. Caută deci și înfruntă acea încăpățănată și antipatică rezistență, care până azi te dovedea... Te rog să pătrunzi adevăratul înțeles al vorbelor mele. Am dat de un prilej unic... Să nu-l pierdem, ci dim-

potrivă, să-i dăm o întorsătură favorabilă. Altcum, el ar rămâne simplu incident trecător...

Tăcu puțin, jenat de neadevărul cuvintelor rostite. În realitate, el își dăduse bine seama, altul era motivul determinant; voia să profite cât mai mult de neașteptatul prilej, să speculeze până la limita posibilului crâmpeliul de viață suspendat între două morți... Și totuși nu numai din propriul său interes rostise acele cuvinte amabile și atât de mincinoase totodată. Momentul sufletească era cu mult mai complicat. Se comportase astfel dintr'o obișnuință! Vorbise ca și cum ar fi avut martori de față, care să-l audă și să-l judece... Prinse și acest amănunt sufletească și înainte de a aștepta răspunsul lui Stâlpoiul își notă în carnet:

„Chiar în singurătate nu îndrăsnim să rostim cu voce tare gândurile noastre intime. Atitudinea mea în convorbirea cu Stâlpoiul n'a fost condiționată de prezența lui, ci de prezența mea. Ne este mare frică de cuvintele ce trebuiesc exprimate cu voce tare. Există o adevărată responsabilitate a lor. Nu îndrăsnim să rostim decât ceea ce poate fi auzit și de martori. Nu e vorba de o intervenție a conștiinței, căci judecata își urmează calea ei scelerată, dar sinceră. Eul social e paznicul moralei incredințate lui. Gândim, dar nu rostim.

De gânduri nu ne este frică, nici rușine; de forma lor, da“.

În timpul acesta, Veniamin Stâlpoiul, trezit cu totul la viață, nu dădea niciun răspuns. Doctorul se simți prins într'un alt angrenaj sufletesc. Omul dinaintea lui emana, în pofida trupului său sleit, de bunăseamă din priviri, o putere necunoscută, nu subtilă, nici diafană, de spirit reîncarnat, ci dimpotrivă pătrunzătoare, aproape nimicitoare. Doctorul avu impresia că se pierde încet. Ca într'o mare scurgere de sânge, conștiința îi aluneca ușor afară din trup, iar peste lumina

creierului său se așeza, strat cu strat, alt zăbrălnic de întunerec. Ultimele clipotiri ale robusteii lui inteligențe sunau îndepărtat, dar deslușit... Se simțea învins de o putere străină, destăcut în trup greu și suflet subtil și purtat cu sufletul în robia marei vraje a inexistentului.

Înainte de a se pierde cu totul, doctorul avu o revenire. Brusc sări în picioare spre a-și stăvili simțirea, ce aluneca pieziș. Se regăsi imediat. Cât era de obosit!... Întâmplarea îl sdruncinase de fapt mai mult decât ar fi vrut. Apoi toate tocmelele analizei și toată migala auto-observației!... Cum îi sleiseră puterile! Dar și figura înviată a lui Veniamin Stălpoiu, cu totul alta decât s'ar fi așteptat, îl stăpânea torturându-l. Doctorul ar fi vrut s'o înțeleagă, s'o descifreze până în ultimul amănunt.

Încercă s'o fixeze în termeni anatomici, dar căutătura celui înviat scăpa rigorilor unei analize exacte. Atunci încercă să-i prindă sensul, să-i noteze simbolul. Veniamin Stălpoiu părăsise cu totul străduințele vieții și, în trupul doborât, părea numai voință.

Doctorul primi proiecțiunea acelei priviri ca o provocare. Se încordă și el atunci, gata de luptă. Totuși își ascunse intenția într'o vorbă stăpănită:

— Domnule Stălpoiu, sunt nespus de mulțumit că prin intermediul unei întâmplări, desigur nefericite, am ajuns în această situațiune pe care aș putea-o numi fericită... De bunăseamă nu știi... Erai să devii victima unei erori medicale...

— Ba da, domnule doctor...

Doctorul se simți din nou turburat. Acea energie a profesorului, materializată în cuvinte, desarma. Vocea lui avea o sonoritate blândă care mințea simțirea, și îi fu din nou frică. Ca să nu alunece pe panta vrajei, el își stăpâni gândurile printr'un raționament aspru și imediat.

— Am obținut primele cuvinte. E un bun în-

ceput... să stăruie, poate în zece minute dobândesc mai mult decât în ani de străduințe zadarnice...

De aceea, continuă cu abilitate...

— După cum îți dai seama, întâmplarea s'a întors în sprijinul dumitale... De sigur, ai auzit că asemenea împrejurări brutale și impresionante violentând boala, pot deveni începutul unei perioade de sănătate, după cum dimpotrivă, survenite la omul sănătos, ar putea fi cauza de îmbolnăvire. De aceea te rog să sprijini din toate puterile încercarea mea de vindecare.

Doctorul își revenise de tot. Se credea acum stăpân pe el, și aștepta cu oarecare emoție, ca jucătorul abil ce a întins o cursă adversarului, răspuns la provocarea amabilă dar mincinoasă.

— Domnule doctor, răspunse Stălpoi, de tot străină îmi sună vorba dumitale... Întors o clipă din planurile altor lumi, te-am întâlnit în străduințele unei munci zadarnice. Ce vroiai să faci? De bunăseamă „să cunoști“... Atunci, aruncă talismanul acelui scalpel și nu încerca pe trup străin, ceea ce ar trebui să dobândești prin propriul dumitale trup...

Tăcu puțin, obosit parcă. Vocea îi era, ca și mai înainte, blândă, liniștită, cu aceeași sonoritate seducătoare. Doctorul nu se putea obișnui cu ea.

— Dar pentru dumneata e mai bine așa, reluă Stălpoi, rătăcind orbește printre baricadele puse de-a-curmezișul... În chipul acesta îți vei desăvârși menirea omenească...

— Domnule Stălpoi, răspunse doctorul, spusele dumitale sunt de neînțeles. E adevărat... Vreau să cunosc...

Rostise ultimele cuvinte cu atâta convingere, încât se minuna singur. Nu mai plăsmuia un joc disimulat. Fusesse prins de-a-binelea de puterea tainică a întâmplării.

— Da, vreau să cunosc...

— Atunci ascultă-mă!... Dar cată să prinzi înțelesul spuselor mele. Căci dela început te vestesc... În drumul ascendent al cunoașterii nu te bizui pe rezonanța mărginită a simțurilor și nu cere inteligenței un ajutor mai mare decât îl poate da. Căci simțurile și inteligența doar sgândăresc impulsul. În curând, în conducerea logică a judecății, ele devin balaste.

— Și cunoașterea?

— Se dobândește altfel, cu totul altfel... Nu prin iluziile grosolane și efemere ale simțurilor, nici prin operațiile formale ale logicei, adevărate jocuri de cuvinte, nici chiar prin virtutea eterată a intuiției... ci altcum... De tot altcum... De-a-dreptul, prin contact direct... În mod fizic... Pipăind, aș putea spune...

— Domnule Stâlpoi, dă-mi voie să mă mir. Te știam odinioară convins filosof materialist. Or, metoda judecății dumitale de azi, deși plauzibilă la prima vedere, prezintă acea șubrezenie ascunsă și acel lapsus subtil cu care ne-au obișnuit teologii camuflați în filosofi, și mai rău chiar, teosofii și ocultişti... În acest chip, eu cred că renegi vechile dumitale teorii și te întorci printr'un ocol, la teoria perimată a Dumnezeirii. În timp ce eu am rămas și voiu rămâne slujitor devotat al materiei...

— În zadar, domnule doctor, dumneata vrei să înțelegi materia, nu s'o cunoști; s'o notezi în simboluri, nu s'o trăiești... Cazi astfel în vechiul păcat al celor mai mulți filosofi, dela Democrit și până azi...

— Și cum ai ajuns la acest sistem de cunoaștere? Cum ai putut îndepărta barajul, de neînvins pentru alții, al simțurilor, al inteligenței și al intuiției?

— Vei înțelege ușor, urmărind strâns dia-

lectica ascendentă a sistemului meu. Și acum ia seama... Dar, te rog, nu mă întrerupe. Cuvintele mi se tocmeșc cu greu și timpul ce pot anima încă acest trup e de tot limitat...

Stâlpoi încercă să se întoarcă puțin, ca un om căruia i-a amărât o parte din corp. Reuși cu multă trudă. Doctorul vedea bine că ar fi trebuit să-l ajute, să-l sprijine... și totuși stătea ținut pe scaun, cu carnetul în mână, așteptând.

— Prima întrebare și în același timp noțiunea de bază a sistemului meu este următoarea: Ce suntem noi?

Doctorul repetă ca un ecou:

— Ce suntem noi?

— Da... Iată prima și cea mai grea piedecă de înlăturat... Deslegarea justă a acestei probleme constituie primul pas spre cunoaștere...

— Dar oare merită atâta osteneală? Azi și copiii știu... Noi suntem niște animale raționale...

— Animale? Ce greșală!... Animale? Nu!... Fiindcă animalele au posibilități de cunoaștere cu mult superioare nouă. Să nu te miri... Un vierme cunoaște mai bine decât un elefant și o amebă mai bine ca un vierme. Ceea ce numim diferențiere și perfecționare e de fapt o regresiune. Ființele multiplicându-și organele și complicându-și funcțiunile, reprezintă momentul hotărîtor în această evoluțiune regresivă; de aici în colo, ele nu mai pot cunoaște direct, ci doar prin intermediari...

— Dar ce suntem noi, riscă timid și interesat doctorul.

— Noi suntem niște ființe născute din matricea specială a societății, în timp ce animalul e produsul naturii... E mare deosebire! Ceea ce noi numim omenesc: cugetare, simțire, voință, concepție... totul e social. Eul social a redus la o vieață vegetativă eul individual. Și totuși, acesta din urmă este instrumentul de cunoaștere, cu care sgândă-

rim adevărul. Un om care vrea să cunoască, trebuie să nimicească de tot carapacea lui socială... În această ipoteză, eu am reușit de mult să fiu...

— Și cum? întrerupse doctorul.

Veniamin Stâlpoiu căpătase parcă noi puteri lumesti. Întreruperile nu-l mai oboseau.

— Prin meditație, răspunse el, prin acea meditație activă cunoscută dela Buda, care nu pierde sufletul într'o reverie beată, ci printr'o sforțare continuă îl duce la adevăratul obiectiv. Dar greșala lui Buda este alta. El a dat un caracter moral, și ca atare social, unui principiu științific; or morala nu interesează pe adevăratul înțelept. Stimulând însă memoria, el a dat posibilitatea celui mai de seamă mijloc al cunoașterii. Distrugerea personalității noastre sociale prin sforțare mintală și recapitularea senzațiunilor noastre imediate, ca și a celor mai îndepărtate, permit operațiunea primă și indispensabilă, a animalizării. E partea cea mai grea, la care am lucrat un timp numit în limbajul omenesc zece ani. Dar odată scăpat de lanțurile sociale și redus la eul animalic, rostogolirea către adevărata perfecțiune se face cu mult mai ușor, aproape în mod firesc. Un singur moment mai e de pătruns: desfacerea trupului în elementele constitutive, în celule. Ajuns aci, ești aproape de liman! A, domnule doctor! De sigur, n'ai bănuț niciodată cât sunt de multe și cât sunt de mari mijloacele de cunoaștere ale ființelor vecine de materie... Fiindcă niciodată n'ai îndrăsnit să concepi cu mintea dumitale supusă superstițiilor științifice, adevărul generației spontane. Da, domnule doctor! În tainicile creuzete ale pământului, și azi ia naștere vieța... Acolo, la limita dintre organic și anorganic, la locul unde amorful se plămădește în forme, se găsesc, tot ascunse privirilor neputincioase ale oamenilor, elementele cele dintâi ale vieții, în memoria cărora trăiește materia...

Acolo e răspântia cu nenumărate brațe, dintre care unul singur duce la cunoaștere... Deci, de vrei să cunoști, ai putere și destramă-ți trupul, agregat celular potrivit mării întrebări, și cată să trăiești prin fiecare din elementele lui în contact cu materia, imediat și fizic...

Doctorul se simți stăpânit de puterea de gândire a profesorului. Nici nu mai lua seama la absurditatea sistemului.

— Atunci aci e rezolvirea?

— Nu, răspunse filosoful, căci odată descompus în celule trebuie să mergi mai departe...

— Mai departe?

— Da! Aici e doar un popas, o clipă de odihnă pentru noul imbold, o liniște aparentă pentru frământul ce urmează... Trebuie să găsești acum puterea să te sfărâmi în atomi... Ah, domnule doctor! Ce limbă pământească ar putea rosti toată splendoarea acelei clipe trăite în intimitatea aștrilor și a sorilor din interiorul atomilor, în nesfârșita voluptate a concepțiunii? Suntem ajunși în suprema ipostază, ne găsim în sufletul lumii, acolo unde spiritul trăiește de-a-valma cu materia.

— Și cum ai înfrânt legile firii?

— Prin voință! Voința este arma noastră de atac pentru dobândirea cunoașterii. Voința nu purcede din absolut, ci se întoarce în absolut odată cu noi. Moartea e primul pas natural spre cunoaștere, e prima manifestare a voinței în noi. Numai după moarte începe drumul cel adevărat...

Veniamin Stâlpoi se opri din vorbă. Își întinse capul pe masă și își încrucișă mâinile pe piept ca un om resemnat, gata să moară. Privirea cea puternică nu-l părăsise; părea că umple mica încăpere de o lumină simbolică.

Doctorul se ridică involuntar, fascinat parcă. Il chinuia un gând stupid. Își pierduse cu totul puterea de discernământ. Altă putere îl stăpânea.

Sufletul său era umflat gata să plesnească sub presiunea unei întrebări neroade, de care altădată s'ar fi rușinat. Și totuși nu se putu stăpâni. El vedea prea bine că filosoful va muri și se temea că nu va afla totul. De aceea se repezi ca un copil curios, la sfârșitul unei povești, rugându-se umilit:

— Nu te opri... Spune... Vorbește... Vreau să știu... Vreau să știu...

Stâlpoi răspunse cu vocea slăbită:

— Vrei să știi?

— Da... Da...

— Atunci sprijine-mă... Mi-e vorba înecată...

Doctorul îi trecu un braț pe sub șale și-l ridică în sus, ca pe un bolnav căruia i se schimbă așternutul. Răsufierea sa se împreună cu aceea a muribundului. Nu-i păsa de nimic însă.

Întrebarea se prefăcuse în obsesie și neliniștea devenise anxietate. Nici când nu fusese în așa criză. Avea nevoie de o liniște imediată.

— Ce e acolo? Ce e acolo? Dincolo de amestecul spirit-materie?

Întrebarea i se părea de tot firească. Mai mult. Era convins că muribundul acela cunoștea, ca un avar, secretul unei comori și întârzia înadins. Vag, ca o penumbră, îl atinse un sentiment de ură.

— Ce e acolo?... repeta Stâlpoi.

— Da! Da!

— Ei bine, acolo nu e ce concepi dumneata... Acolo nu e ideea, căci ideea nu cată să se materializeze... Acolo nu e voința, căci voința este frâu sieși... Acolo nu e Dumnezeu, căci Dumnezeu, perfecțiunea fiind, nu poate concepe imperfecțiunea... Acolo e... Acolo e...

— Ce e? Pentru Dumnezeu... Ce e?

— Acolo e cunoașterea... Doar atât!...

— Cunoașterea?

— Da! Cunoașterea spre Dumnezeu prin dru-

mul ascendent al spiritului și cunoașterea spre lume prin drumul descendent al materiei...

Doctorul tremura din tot trupul ca într'o pornire sexuală.

— Nu înțeleg... Nu pot înțeleg... Ce e aceea, cunoașterea? Răspunde ce e?... o forță?... o ființă?... Ce? Ce e?

Și striga acel „ce e?” cu atâta frenezie, ca și când ar fi cerut: „Dă-mi, dă-mi”.

— O ființă... răspunse vocea obosită a lui Stâlpoi.

— Cine e ea? Spune, vorbește... Cine e cea ființă? Pe cine ai găsit acolo? Pe cine?

Stâlpoi se înnecase cu vorba, ca un agonizant ce și-a pierdut stăpânirea reflexelor. Dar doctorul înnebunit îi țipa la ureche:

— Pe cine ai găsit acolo? Pe cine?

— Pe mine... rosti în șoaptă filosoful.

Doctorul crezu o clipă că își bate joc de el și avu o pornire să-l lovească de moarte. Dar muribundul, ceva mai înstărit, parcă-i înțelese mânia.

— Da, pe mine, rosti el deslușit. Iată adevărul... Plecat din mine, din eul meu empiric, n'am putut găsi de-a-lungul drumului și nici la sfârșitul lui, nimic altceva decât tot pe mine, eul meu absolut... De acolo, ți-am spus, începe...

— Vorbește, vorbește...

Dar Stâlpoi nu mai răspunse nimic. Capul îi căzuse pe spate. Respirația i se oprise. La colțul gurii apăruse puțină spumă. Murise. Doctorul îl lăsă în jos pe masă cu multă precauțiune. Il privi câțeva vreme imobil, pătruns de solemnitatea sfârșitului. Apoi deodată se repezi, îl apucă de umeri și începu să-l scuture cu putere, aiurit, aproape hohotind, chemându-l pe nume, desmierdându-l ca pe o ființă iubită despre care nu vrem să credem că a murit...

.

— Oare sunt nebun?

Se plimba dintr'un capăt la celălalt al îngusteii încăperi, ca un prizonier imediat după încarcerare, repede, cu pași mici, fugărit parcă dinapoi. Min-tea-i era buimacă. Nu putea prinde o gândire în-lănțuită, nu-și putea da o poruncă raționată. Conștiința lui parcă explodase și frânturile de gândiri se depuneau acum doar praf și țandări. Și totuși un gând adânc al sufletului îl înștiința, ca printr'o ștafetă intimă, că trebuia să procedeze altfel. Dar la acest imbold intim nu răspundea decât mersul lui netot și ciudata întrebare înfiptă în el ca o cange, parcă dinafara lui.

— Oare sunt nebun?

Inconștient se opri în fața spălătorului și se privi în oglindă. Era un vechiu obicei al lui să-și controleze înainte de a se spăla, petele de sânge de pe obraz. Se privi întâiu fără să se cunoască și deodată tresări. Fața îi era albă ca de majolică. Șanțurile obrazilor lui, neîntrerupt săpate dela frunte până la gură, scobite adânc, lucrate parcă în voință și energie, se fărâmaseră absurd, caricatural. Pe rădăcina nasului se încrucișaseră două cute suprapuse ca două accente circumflexe; curbele sprâncenelor erau frânte oblic și inegal, iar printre buzele puternic îndepărtate se vedeau dinții mari, regulați și proeminenți.

Doctorul se sperie de el. Întreaga lui figură era prinsă în spasmul rânjetului, părând o grimasă stilizată cu răs de schelet și privire de Mefisto.

Cu gândul în oglindă, el auzi din nou deslușit:

— Oare sunt nebun?

Atunci se desmetici de-a-binelea.

— Ar fi bine să chem pe cineva în ajutor... sunt prea agitat. Dar pe cine oare aș putea eu găsi... Și necropsia asta e atât de departe... Și afară plouă... Altădată...

— Oare sunt nebun?... șoptea din adânc între-

barea sugrumată și înfundată de el cu voință.

— Poate ar fi bine să las baltă tot și să plec.

Ideea fugii îl rușină însă.

— O să rădă autopsierul de mine... Parcă n'are să înțeleagă că mi-a fost frică... Și apoi în interesul meu nu trebuie să plec, fără să lămpesc...

— Oare sunt nebun? auzi el din nou.

Doctorul recunoscă că în zadar luptă cu o idee obsedantă.

— De ce mă 'nversunez în definitiv împotriva acestei idei... Mai bine s'o scot la lumină și s'o examinez cu sistem... Să recapitulez evenimentele... Voiu vedea dacă întâmplarea am trăit-o aievea, sau a fost o jucărie a nebuniei mele...

Se apropie de cadavru, liniștit, oarecum mulțumit, ca un om ce a dobândit un ajutor moral ne bănuie. Privi plaga.

— Va să zică i-am făcut incizia?... Țasta-i un lucru sigur... Să-mi cercetez acum carnetul...

În carnet ceti:

„La autopsia lui Veniamin Stălcău am avut cea mai puternică emoție din cariera mea... Era vorba de o moarte aparentă...”

Și urmau toate detaliile, pe scurt, așa cum și le putuse nota în grabă: spaima lui, chemarea muribundului, o mare parte din absurda convorbire ..

— Prin urmare, totul e adevărat.. N'a fost vis, nici halucinație, nici nebunie... Un caz rar, de sigur, dar banal de fapt...

Și totuși simțea că judecata păcătuia și mângâierea era forțată. În realitate era nemulțumit ca și cum ar fi fost vinovat.

— Da, e adevărat, își zise, ca și cum ar fi descoperit un fapt nou, frământul și nemulțumirea mea au poate o bază adevărată. Am comis o greșală, o mare greșală... Nu trebuia sub niciun cuvânt să mă las dus de o convorbire fără rost... Și nu numai atât, dar m'am purtat cu un bolnav, cu

un dement, dela egal la egal, fără nicio putere de discernământ, lipsit complet de autocritică. Iată prin ce am păcătuît. N'am fost om de știință, n'am fost măcar medic... Am procedat ca un incult... Să procedez acum serios... să trec la autopsie...

Și în timp ce-și trăgea mânușile, deduse ușor, aproape vesel:

— Altădată să fiu mai prudent. Trebuie să recunosc... Stălpoiul a fost mai tare ca mine. Vrând să aflu prea mult, m'am descoperit. Vrând să fur, am fost furat...

Și zâmbi, indulgent. Prostia făcută va rămâne însă taina lui. Dar abia se liniștise când, la periferia conștiinței, apărură ca din senin o nouă întrebare, care iute copleși întreg câmpul de judecată, o clipă curățit.

— Și dacă totuși n'a fost nimic adevărat și eu sunt în prodoamele nebuniei? Pe ce argumente mă bizui?... Pe scrisul din carnet... Dar scrisul poate să fi fost dictat de mine însumi în timpul accesului de nebunie... Dacă cumva eu singur am fost actor și spectator totdeodată?

Ideea nebuniei oscila acum ca un indicator de balanță. Avea suficientă luciditate ca să și-o pună și chiar suficientă ca să o respingă.

— Raționamentul meu deci păcătuiește, dacă nu poate stăvili năvala gândurilor obsedante. Ah! Stălpoiul ăsta... Cum l-aș...

Și-și dete seama că îl ura... că ura un cadavru, mai tare ca el, care îl învingea și, mai mult, îl doboră chinuindu-l.

— De-ar fi viu, aș ști ce să-i fac... Dar mort? Cum te poți război cu un cadavru...

Și sta aiurit, zadarnic cercetând o soluție, când ușa se deschise și autopsierul intră... Doctorul tresări de bucurie. Ii venea parcă un ajutor, un confident...

— V'ați speriat, domnule doctor?... Eu sunt... Eu, Iordache...

Vânduse hainele mortului și le și băuse. Era vesel, de o veselie idioată, avea chef de spirite și de flecărcață.

— Afară plouă și-i frig al dracului... Dar de ce l'acoperi răți, domnule doctor?... Să nu răcească? Ha! Ha! Ha!

Și răsând, făcea cu ochiul ca omul ce apreciază spiritele subțiri. Apoi trase la o parte halatul. Cadavrul era neatins, abia sgândărit la mână. Autopsierul fu cuprins de grijă.

— Măgarul ăsta de doctor, iar îmi stă până la noapte aci... și eu care mai am o sticlă... Trebuie să-l gonesc... Trebuie să-l gonesc dracului, mai repede...

Și-și făcu un plan.

— Domnule doctor, dacă întârziem atâta o să se prăpădească toate organele, ca la câinele de alaltăieri... Ce bun era și ăla... Dar dacă am întârziat...

Brusc, doctorul avu o revelație. Cuvintele autopsierului îi scoaseră pe plan de lumină, ideea mântuitoare. Putea să-și dovedească experimental dacă Stâlpoiul fusese în viață și ca atare, că întâmplarea nu rezultă dintr'o fantezie bolnavă... Cum nu se gândise el!.. Avea mijlocul la îndemână. Organele mortului... organele care nu muriseră încă...

— Să grăbim, domnule doctor. Dacă nu ne grăbim, atunci s'o lăsăm pe mâine... E tot aia...

— Ai dreptate, măi Iordache. Dar iată ce mă incurcă... Dacă n'o fi murit?

— Asta se poate, domnule doctor! ăsta a fost mare hoț...

Și după câteva momente de așteptare:

— Ei, ce ziceți, domnule doctor? Il deschid? Și puse mâna pe cuțitul cel mare.

Doctorul îl apucă de braț, ca și cum ar fi vrut să-l împiedece dela o crimă...

— Nu, nu... Dă 'ncoace...

Și luă cuțitul din mână autopsierului. Iși dădea seama că fusese angajat într-o luptă aprigă și acum se găsea în paroxismul ei. Era în joc liniștea lui, mai scumpă chiar decât viața și și-o apăra cu cuțitul în mână. Dușmanul lui era doborât... Dar nu era deajuns. Trebuia să surprindă ultimele contracțiuni, măcar ultimile tresalturi ale organelor. Cum ar fi vrut să-l știe viu, viu sub aparența de mort ca adineaori... căci altcum, era el nebun.

Simțea în el porniri perverse. Aștepta sângele tășnind să-l plesnească în plină față. Căldura stropilor i-ar fi fost o mângâiere și mirosul de vită i-ar fi molcomit simțirea...

Tremurând de voluptate, doctorul infipse cuțitul în beregata mortului și, ca un măcelar ce spintecă o vită, făcu o lungă despicătură dela gât până la pantece. În grabă, cu mișcări desordonate de emoție, îi desprinse pielea și mușchii pieptului; între coaste, fibrele musculare palpitau ca niște mici viermișori roșii. Se năpusti apoi asupra coastelor cu foarfecele cele mari de oase; coastele plesniră ca niște așchii de lemn.

Autopsierul îl privea cu surprindere și admirație.

— Cum s'a întărit doctorul! Uite ce dă din el!

Cu o mișcare bruscă, doctorul rupse fibrele diafragmului care mai țineau încă, prinse apoi coșul pieptului și-l ridică în sus ca pe un capac de cutie bătut în ținte. Se auzi o trosnitură și toracele se deschise. Inima mortului se contracta ritmic ca o minge de cauciuc!...

Doctorul privea tâmpit. Nesațiul îi nimicise puterea de judecată.

Autopsierul se apropia și el, cu gândul ca prin vorbă să-l îndemne la lucru, să termine mai de grabă. După ce privi puțin în interior organelor, își dădu părerea amical, colegial și competent:

— Inima hoțului ăsta n'a murit încă!... Ca și a

cânelui de azi de dimineață... Iată cum mai bate... S'o scoatem repede... N'aveți idee, domnule doctor, cum îmi place să văd sărind inima pe tavă... Parcă joacă tontoroiul... Aici sunt și borcanele...

Apoi, căutând puțin către capul strâmb al mortului, prins parcă fără rost de trupul larg căscat, își completează părerea :

— Ăsta, domnule doctor, a fost un mare hoț... Să fiu al dracului dacă mint... A fost un mare hoț!...

U R Ă

Doar Goldenfun Zanwel și cu Gherș Tiegerstedt, dintre clienți, se mai găseau în cafenea. Și era târziu, târziu de tot, aproape de închiderea localului. Dar nici ora trecută, nici vorba convingătoare nu puteau înfrânge rezistența cinicului Tiegerstedt.

— Ne lipsește un sprijin, Gherș... un sprijin împrejurul căruia tot iudaismul să se constituiască bloc...

— Un Messia... făcu în batjocură Tiegerstedt.

— Da, un Messia!.. răspunse Goldenfun, și cuvintele lui simple, fără niciun temei de convingere, dar șoptite adânc, aproape înecate, svâcniră, pentru întâia dată dela începutul discuției, în inima tovarășului. La urma urmei și el era tot Evreu...

— Crezi, Zanwel, c'ar mai putea exista azi un ins, care să se înalțe într'atât deasupra noastră prin puterea minții, bogăția științei și puritatea moralei, încât să se impună cu autoritate de mântuitor masei disperate și atât de inegal diferențiată a Iudeilor?..

— Da.

— Imposibil!.. L-ar ucide timpul, nu oamenii...

Goldenfun clătină dureros capul. Tiegerstedt se simți cuprins de milă. Din ochii posedatului său prieten curgeau în plâns tăcut, umbre dureroase, lacrimile de odinioară ale părinților și profetilor, prefăcute de timp în umbre. Și în rostul lui,

Tiegerstedt parcă prindea, când nostalgia timpurilor patriarhale, când răsunetul fanfarei psalmilor. Trebuia însă să-l cheme la realitate. Așa era cinstit.

— Vezi tu, Zanwel... să recunoaștem... creștinii ne-au luat înainte...

Goldenfun se încruntă. O încruntare teribilă, nu a chipului, ci a oaselor parcă în cap, gata să plesnească de atât necaz.

— Vechea noastră iscusință, continuă Tiegerstedt, e falimentară față de puterea creștinilor...

Deodată în sufletul lui Goldenfun se făcu liniște. Nici durere, nici desnădejde. Dezastrul lui Tiegerstedt era iremediabil! Cunoștea tema: puterea creștinilor!.. și motivul ei: o nemărturisită admirație pentru numele Celui ce ar trebui blestemat cu „Imach Šemo.“¹⁾

Era liniștit însă, fiindcă la spatele lui se găsea o nație întreagă, iar prin gura lui Tiegerstedt vorbeau doar câțiva renegați.

— Gherș, te ucide trufia... această mizerabilă trufie, care, dela Martin Buber, prin renegatul Levertoff, a ajuns la nefericita concepție a lui Melamed și Klausner...

— Da, Zanwel... să schimbăm tactica. Să revendicăm pe Isus pentru noi, să-L considerăm ca pe cel mai strălucit exemplar al nației evreiești... Atunci putem spune c'am învins pe creștini...

Zanwel nu și-ar fi închipuit că Gherș să fie atât de căzut! Cu câtă nepăsare pronunța numele Cehui tras pe lemn! Acel nume ce trebuia ocolit de tot Iudeul adevărat și doar închipuit prin imaginea unei cruci.

— Să recunoaștem în învățătura lui Isus, o morală de natură iudaică. Să nu-l deosebim de Hilel și Șamai decât prin valoarea învățăturii, nu prin natura ei, și atunci am învins. Încăodată...

1) Numele lui să piară.

Să-l revendicăm ca pe exemplarul cel mai strălucit al nației noastre și mândria ei...

Chelnerul le întrerupse discuția, adresându-se lui Gherș :

— Ora două, domnule doctor...

Gherș plăti pentru amândoi. În stradă, parcă nemulțumit cu concesiia făcută lui Goldenfun, redeveni agresiv :

— Voi, cu bigotismul vostru servil, întrețineți o chestiune Isus... Dacă n'ați fi voi, creștinii de mult L-ar fi nimicit.. Dar voi continuați să-L crucificați...

— Ei și ?... E vreun rău ?...

— Da, un rău... căci crucificându-L, Il înviați.

— Nu-i adevărat... se răsti Goldenfun. Pentru noi, El e crucificat de-a-pururi...

— Atunci, făcu în batjocură Gherș, cu adevărat e Dumnezeu... căci, în ciuda voastră, El trăiește... și întinse mâna tovarășului său.

Convorbirea se termină cum începuse, în batjocură și necaz. Zanzwel se îndreptă spre casă. Sentimente și gânduri ciudate, contradictorii, scârbă împotriva poporului care putea da naștere la astfel de monștri ca Tiegerstedt și alții de teapa lui ; și apoi o dragoste nespusă, care din dezastrul actual se prelungea înapoi de-a-lungul veacurilor, până în timpurile biblice și înainte, până la sosirea Messiei. Gherș îl socotea posedat pentru că nu voia să se ralieze curentului modernist al lui Klausner și Vise, și al tuturor oportuniștilor care prin știință căutau să scuze slăbiciunea sufletului lor. Pentru că, om cult — licențiat în matematici — nu înțelegea să-și precupețească diploma pentru o situație, ci liber, să trăiască fără fast și belșug, din meditații. Pentru că nu-și trădase tovarășii și continua să activeze, gustând voluptatea tuturor riscurilor, în mișcarea comunistă ! De sigur, pentru Gherș, era un posedat și un prost

chiar; pentru doctorul Gherș Tiegerstedt, fostul conducător comunist, azi burghez instărit, cu cliențelă din belșug, automobil la scară și situație oficială în partidul la putere!.. Da. El, Goldenfun Zanwel, era un posedat, un posedat al marelui idei! Pentru el, însemnătatea poporului iudeu de acum începe să se arate. Și Messia...

Zanwel a ajuns acasă. Urcând scara de-a-lungul celor patru etaje, până în mansardă, încearcă să-și stăpânească mintea. Are de lucru. Poimaine, o conferință la cerc despre legile lui Einstein. Să fie simplu, pe înțelesul tuturor, dar totuși să nu compromită cu nimic măreția teoriei. În odaie, mare neorânduială. Cărți, însemnări, fișe, note pe masă, patul răvășit, în lighean apa care i-a servit la ras, pe scrin rest de mâncare.

— La Gherș, toate se încheie ca pe resorturi...

Și zâmbind ironic, își amintește burgheza casă a lui Gherș, unde dă meditații, cu servitoare stilizate — bonetă, șorț cu bretele, pantofi și ciorapi de mătase — curățind cu pământul praful, ca în operetă.

— Da... Gherș a pierdut de-a-pururi plăcerea studiului și a meditației, Căci studiul nerăzvrătit și meditația în limitele bunului simț sunt simple pretexte, scuze, cu care insul își ascunde neputința, prostia sau, în cazul lui Gherș, oportunismul.

Fericit, Goldenfun se așează la masă să-și ia caietul. Citește ultima frază: „Dacă, potrivit concepțiunii lui Einstein, considerăm mecanica drept fundament al tuturor fenomenelor naturale“... Goldenfun se oprește. Ciudat! Oboseala l-a ajuns dintrodată, după ce ore întregi a suportat, mai bine zis a dus de-a-călare parcă, grelele cuvinte ale tovarășului nedemn. L-a doborât sarcina tocmai când, scăpat de ea, ar fi trebuit să-și prindă sufletul și să-l miște liber în spectacolul măreț al universului. Cuvintele lui Gherș nu-i dau pace.

— Nu există ins care să strălucească prin puterea minții, forța trupului și puritatea morală...

— Ba există!.. se înfură Zanzwel, și gândirea i se întoarce asupra-și. Sistemul einsteinian, oricât ar fi el de mare, nu e la urma urmei decât tot o măsură pentru prețuirea unui individ... Messia cere însușiri care să depășească omenescul...

Și bucuria că mai există ceva rezervat unui ales, îl excită ca în delir. Pe Einstein îl urăște. E prea mare ca om, iar pentru Messia, prea mic.

Zanzwel se desbracă înfrigorat și se bagă în pat. Cuvintele tovarășului său nu-i dau pace. Se simte scos din mulțime, ținut la vedere, alături de marii oameni ai timpului. Puritate morală!.. Ei bine, el o are... Iată ce lipsește altora, poate chiar și lui Einstein... A închis ochii. Comparația nu-l mai înspăimântă. Câți din colegii lui creștini nu se compară cu Napoleon! La creștini, Napoleoni; la Evrei, Einstein. Da!.. Dar nu Einstein e idealul, ci Messia.

Și gândurile îl duc mai în trecut, în copilărie, când în orașelul său, în Noua-Suliță, umbla la școală. Se vede mic, în heder, pe bancă, îngânând după melamet: Alef, bet, gimel, daled, hei... Apoi, în curte sau în stradă, retras de ceata gălăgioasă a celorlalți copii, meditănd la gândul cel mare: Messia!.. Minte, puritate morală și învățătură, toată silința lui ascunsă de copil ambițios, în acest scop l-au mânat. Și într-o zi, în clasă, un obraznic îndrăzneț a dat busna peste el, rostind cu glas tare ceea ce el ținea ascuns cu grijă pentru sine: Eu vreau s'ajung Messia... Era vecinul lui, Gherș Tiegerstedt... Și era bun la învățătură, știa buchile pe dinafară, cu „Siderli“ se juca, dar, obraznic și guraliv, nu dădea nicio sfințenie învățăturii. Așa a rămas toată viața. Și în Odessa, la Universitate, și în mișcarea comunistă! Messianismul, pentru Gherș, a fost un pretext de îngâm-

fare și de oportunism, nu o convingere, ca la el. Da!.. Dincolo de Einstein, de acest strălucit reprezentant al neamului, va veni Acel, căruia Einstein nici legăturile încălțămintelor nu va merita să le strângă...

Gândurile lui Zanwel se frâng, se amestecă, se joacă. Imaginile cele mai variate, dela molecule — bobii materiei — și până la aștri — bobii cerului — nebuloase născute din ciocnirea sorilor și sori proveniți din frânturile nebuloaselor. Și această imensitate cuprinsă între cosmos și atomi, prinsă în linii geometrice coordonate, sau în formule greoaie, învârtind o horă fantastică în jurul unui mic talmudist îmbrăcat ca la fotograf, în samethit, caftan și țițeș, ce privește crucea unui blestemat cu „imach șemo.”

* * *

În stradă, ieșind din curtea lui Gherș, dela lecții, Goldenfun a întâlnit un „chassid” cu bocceluța în mână, gata să intre înăuntru. L-a cunoscut după mizerabila lui îmbrăcămintă, caftan murdar, cisme căzute, tichie neagră, după barbă și paies, dar mai ales după acea privire unică în omenire, privire nemișcată, prostită pentru cei neinițiați, privire cu întunerecul întors în afară și lumina lăuntric îndreptată către sfânta prezență a gândului cel mare și unic. Un „chassid” venit cine știe din ce colț cucernic al țării, la acest „misgnaged” de Tiegerstedt, brutal și raționalist! De bunăseamă la grea cumpănă se afla omul, dacă și-a părăsit el lumea lui, cu sfințenia și cuminenția ei reglementată de secole, sfaturile unui rabi generos și înțelept, și pacea agitată a unui mic târgușor nespurcat de amestecul continuu al goimilor.

· Unde te duci, bătrâne?

— La doctorul Tiergerstedt... Sunt bolnav...

Lui Goldenfun i se făcu milă de bietul bătrân.

Avea să fie brutalizat de servitoare, trimis cu vorbe aspre la spital, căci doctorul Tiegerstedt nu făcea pomană acasă.

— Vino cu mine, bătrâne... Te-oiu ajuta eu...

Și-l trase de mână.

— Doctorul Tiegerstedt e un om mare și învățat... n'are timp acasă.

— M'a trimis rabi...

— La el te-oiu duce... dar, mâine dimineată.

— Dar până mâine?.. N'am unde să dorm.

Dela gară vin...

Goldenfun pricepu. Trebuia să facă mila până la sfârșit.

— O să dormi la mine...

Și porniră împreună.

— De unde vii, bătrâne?

— Dela Borșa.

— Unde-i asta?

— În Maramureș...

Și bătrânul își deslegă limba. Vorbea bine românește, dar față de bunăvoința lui Goldenfun o dete în idiș. Trebuia să se facă sănătos. Acasă îl așteptau cinci copii și nevasta, apoi două nurori cu cinci nepoți.

— O duceți bine?

— O ducem...

— Rabi, om de treabă?

— Pânea lui Dumnezeu...

— Dar goimii?..

Bătrânul făcu un gest de dispreț.

— Se poartă rău?..

— Nici nu-i văd...

Pe Zanwel cuvintele bătrânului îl nemulțumiră. Și ăștia în gheto lor mizerabil, departe de creștini, erau niște trădători; de altă speță decât Gherș, niște trădători prin neputință. Nici nu se întâlneau cu goimii, de frică. Lașitatea lor o cunoștea. Și totuși, înainte de osândă avea datoria să cerceteze.

— Bătrâne, făcu el, care sunt dușmanii voștri cei mai mari?

— Goimii, răspunse cu tot naturalul, omul.

— Bine... așa e! Dar pricina răului?

Bătrânul ezită.

— Legea lor...

Goldenfun se simți ușor excitat.

— Așa e... Dar legea... legea le-a dat-o cineva.

Bătrânul dete din umeri.

— Acel ce le-a dat legea, Acela e marele vinovat...

Bătrânul aprobă fără convingere. Goldenfun se răsti:

— Pe Acela trebuie să-L urăști tu, dacă ești cu adevărat un adevărat „Chassid“...

Străinul părea obosit de insistența lui Goldenfun. Dar Goldenfun era tot mai îndârjit; voia să-i scoată neapărat un cuvânt de blestem.

— Cine e Acela?

— Care?

— Cel cu legea creștină?

Bătrânul ridică umerii. Goldenfun se înfură:

— Ce-ți bați joc de mine?

Omul căută la el speriat. Oare ce-l apucase? Părase un om de treabă... Sau căzuse pe mâna unui nebun?

— Cine a dat legea creștină?

— Nu știu... Să mă bată Dumnezeu...

Goldenfun mai să cadă jos. Era cu puțință? Puteau exista încă asemenea exemplare de idiști în secolul nostru și într-o țară civilizată?

— Omule, n'ai auzit de...

Goldenfun se opri. Imaginea Celui crucificat îi veni în minte, dar numele... numele, pregeta să-l rostească.

— Omule, n'ai auzit de cel mai mare dușman al tău?

— Creștinul?

— Creștinul... Așa e ?.. Dar dușmănia lui dela cine se trage ?

Bătrânul îl privea idiot.

— N'ai auzit tu de un mare trădător, de un păcătos, de copilul unei hure, care a fost tras pe cruce ?...

Bătrânul clătină din cap. Zanwel îl privea cu ochi speriați.

— N'ai auzit de Isus Hristos ?

— Hristos ?... repetă omul.

— De Isus Hristos...

— De Isus Hristos ?

Și apoi cu tot naturalul :

— N'am auzit...

* * *

— Așa imbecil n'am crezut să avem în neamul nostru, Gherș... Inchipuește-ți, n'a auzit nicicând vorbind despre Hristos...

Gherș Tiegerstedt zâmbi.

— Ce te miri ?... Crezi că e singur... Sute de mii sunt la fel...

— Imposibil...

— Să dăm crezare lui David Baron, care a constatat acest fenomen în Polonia, Rusia și Asia mică...

Goldenfun schiță o mișcare de nemulțumire.

— David Baron !.. Încă un renegat...

Tiegerstedt nu răspunse direct :

— Și totuși, omul tău urăște pe creștini...

— Da, făcu repede Goldenfun, m'am convins...

— Iată fenomenul cel mai interesant... O adevărată ură fără obiect și fără motiv...

— Ba nu, Gherș... El urăște pe creștini, pe persecutorii de secole ai neamului evreesc.

Tiegerstedt comandă încă un rând de cafele, apoi schimbă vorba. Goldenfun, în afară de nebuna lui pasiune împotriva creștinilor și a lui Hristos,

era un om interesant cu care îți puteai petrece seara câteva ore plăcute. Inșă de sub învățătura și cultura sa țâșneau cele mai năstrușnice gândiri sau copilăroase porniri.

— În orice caz îți mulțumesc, Zanwel, că m'ai scăpat de o caracatiță... Măine, la spital... da. Dar nu acasă, să-mi murdărească parchetul cu noroiu din Maramureș, sau — Doamne ferește — să-mi lase cadou vreo ploșniță...

— Și totuși, acești nemernici Chassidimi luptă împotriva Aceluia...

Tiegerstedt îi întrerupse elanul :

— Ura ta te păcălește... Tu iubești pe Hristos... Goldenfun se încruntă.

— Gherș !..

— Da, continuă Tiegerstedt. Indiferența mea e mai ucigătoare decât pasiunea ta. În ea, Freud ar descoperi și iubire... iubire mare, în aceeași proporție cu ura...

— Prostii...

— Oho, Goldenfun !.. Nu te repezi așa, Freud e și el un exemplar strălucit al neamului nostru. Din parte-mi, permite să-l prețuiesc mai mult decât pe umilul cerșetor maramureșan, azi oaspetele tău.

Și fericit de a putea ocoli chestiunea, începu a expune teoria freudiană.

— Iubirea dublează ura...

Goldenfun își da seama că tovarășul lui avea dreptate. De pildă, el ura pe Gherș Tiegerstedt încă din copilărie, pe vremea când amândoi aspirau să ajungă Messia; il ura și acum când, burghez insolent, îl sfida, și totuși nu putea fără dânsul.

— Freud este cel mai mare om al timpurilor moderne, mai mare ca Marx, idolul nostru de odinioară, mai mare ca Einstein, idolul tău actual, fiindcă Freud a avut curajul să atace ceea ce se credea inatacabil: însăși structura morală a sufletului nostru...

Goldenfun asculta cu un gând distrat. Auzea cuvintele tovarăşului său, dar parcă le depozita pentru mai târziu, ca să le judece; preocuparea minţii lui era tot la bătrânul maramureşan şi la ignoranţa lui.

— Conştiinţul psihologilor a fost întunecat de puterea inconştiinţului, matca unde se zămisleşte gândirea şi acţiunea... şi iubirea — o marfă de fabricaţie prea creştină — a fost tradusă în fapt, printr'o serie de incidente sexuale, dintre care incestuosul complex al lui Edip e cel mai caracteristic...

Goldefun înregistra mereu: forţe instinctive, cenzură, efecte, pansexualism, perversitatea copilului, imoralitatea sufletului adult, dar judecata stăruia numai la bătrânul Nahum Perl din Maramureş, care odihnea în mansarda lui, doborât de boală şi de oboseală. În juru-i simţea cum mintea ţese mereu, parcă din pasiunea sa şi din cuvintele lui Gherş, un nou gând, un gând mareţ. Bătrânul era un trimis al soartei. Gherş vorbea tot mai avântat. Iată un subiect, freudismul, care strica superba lui indiferenţă! Şi pe măsură ce el strivea, distrugea şi umilea tot ce e nobil în sufletul omului, în inima lui Goldenfun flacăra sfântă a iudaismului se înălţa, parcă pornind dela bătrânul Nahum şi dela milioanele ca el, răspândite pe tot pământul. Sufletul i se muia, lacrimi simţea în ochi. O mare arătare se pregătea în mintea-i, o arătare pe care simţirea o prevedea mai înainte de judecată. Şi deodată prinse mâna tovarăşului său:

— Gherş... Gherş...

Tiegerstedt se opri supărat.

— Gherş, am descoperit...

— Ce?

— Bătrânul Nahum e pe calea cea dreaptă... El şi cu milioanele de Evrei neştiutori...

Tiegerstedt schiţă o mişcare de nemulţumire.

— Ei aduc la îndeplinire marea pedeapsă a lui Izrael...

— Nu înțeleg...

— Ei îl pedepsesc cu „Imach Șemo“...

Tiegerstedt ridică din umeri.

— Să mergem, Gherș... Mă duc să-i dau sărutul meu de frate, să-l veghez noaptea și să-l mângâi dacă suferă. El construiește viitorul nostru...

— Ești un naiv, Zanwel, în entuziasmul tău... făcu Gherș plătind. O sută de milioane de Perli Nahumi constructori nu fac cât negativistul Freud...

Și se despărțiră. Goldenfun plecă însă fericit. Găsise una din marile descoperiri care avea să-i ferească neamul. Bătrânul Nahum era un trimis al soartei. Altcum nu se putea explica o atare coincidență. Bătrânul și sfîințenia lui erau izvoade de inspirație. Ajutorul adus de el își avea obârșia, de bunăseamă, în lumea patriarhilor și a înțelepților lui Izrael pe vremea de demult, când gândirea, într'un spasm de viață nouă, se logodea cu universul... Deodată judecata i se opri în minte. Înaintea lui, cotind colțul unei străzi, un convoiu se ivi, cu soldați ducând între baionete două fete tinere, după port și ținută, studente. Goldenfun înțelese numaidecât: două comuniste. Fireasca lui simpatie pentru cele două tovarășe în nenorocire fu însă repede innăbușită de un gând mai mare: întâmplarea nu trebuia smulsă din marile concept al iudaismului, care acum se zămislea. Da — simțea el bine — nu falsifica, nici nu contrazicea descoperirea lui de mai înainte; deci ascundea un tîlc ce trebuia găsit. Grăbi pasul și, prin drumul cel mai scurt, se opri în Cișmigiu. Avea trebuință de izolare, de liniște. Își alegea banca cea mai retrasă, de unde, printr'un ochiu deschis în frunzișul pomilor, putea privi cerul pulsând viu prin fiecare astru. Goldenfun simți o

plăcută surexcitare. Noaptea asta poate era hotărâtă marei descoperiri, pe care Nahum Perl abia o începuse. Prea se închea bine totul! Schemele lui Freud, invocate de Gherș, teoriile lui Marx, răscolite de cele două comuniste și formulele lui Einstein, legate în minte-i prin bolta cerească, trăiau aievea, nu în risipa unei proaste reverii, ci într'un sistem bine încheiat, un gând lovindu-se la precizie cu cel trecut și cu cel următor. În același timp simțirea lui căpătase un dar voluptos și o putință de a cuprinde universul în întregime. Și deodată izbucni. Nu mintea, ci inima îi revărsa în tot trupul căldura plăcută a marei descoperiri. Ar fi vrut să plângă de fericire. Se repezi afară din grădină, în primul taxi întâlnit. Da !... Ii venea să plângă... Ochii, organele simțirii, cunoșteau adevărul înaintea minții, care, împreună cu trupul, trăia altă pasiune: Gâfâia ca în luptă. Pumnii i se încheștaseră până ce își simți unghiile în carne, și dinții scrâșneau parcă să macine pietre... Biroul lui Gherș era luminat încă. Urcă val-vârtej.

— Gherș... Gherș, am venit să plâng în brațele tale...

Gherș îi curmă avântul :

— Liniștește-te, Zanwel...

— Nu, Gherș... Am nevoie de nebunie, căci mintea mea a zâmbit marei descoperiri... descoperire care va face fericirea neamului lui Izrael...

— Liniștește-te, Zanwel...

— Gherș, lasă-mă să fiu nebun... Ascultă aci... Suntem în pasul premergător al gloriei... Trebuie să-ți mulțumesc. Lasă-mă să te îmbrățișez. Te-am urit, dar de azi înainte te iubesc...

— Zanwel, o să-ți pierzi mințile...

— Să le pierd, dacă prin pierderea lor aduc gloria neamului meu.

Și gâfâind începu să-și înșiruie, parcă și pentru dansul, descoperirea.

— Tu mi-ai dat imboldul... tu, arătându-mi măreția teoriei lui Freud... Ei bine, da!... Iată rostul nostru pe pământ: să nimicim!...

Gherș surâse:

— Ăsta-i un adevăr „La Palice“...

— Gherș, reluă grav Zanwel, tu nu vezi cum totul se înlanțuie într'un sistem... Einstein a nimicit universul creștinilor. Marx, societatea lor, iar Freud, sufletul... Totul e sub puterea noastră!... Totul, totul!...

Și izbucni în plâns.

— Liniștește-te, Zanwel...

— Nu... Nu vreau. Vreau să plâng în hohote ca un nebun... Acasă bătrânul Perl Nahum se roagă. Rugăciunea lui m'a ajutat... La revedere, Gherș... Bucură-te... Am ajuns să trăim gloria cea mare, gloria poporului ales...

* * *

„Războinice viteaz, încinge-ți sabia!... Podoaba și slava! Da, slava ta!... Fii biruitor... Suie-te în carul tău de luptă... apără adevărul, blândețea, neprihana... Și dreapta ta strălucească prin isprăvi minunate!... Săgețile tale sunt minunate... Sub tine vor cădea popoarele... Și săgețile tale vor străpunge inima vrăjmașilor împărăției tale“...

Cuvintele psalmului i-au venit pe nevrute, când a trebuit să se bage în pat să doarmă. Li amintesc căsuța din Noua Suliță, haderul, melamedul și învățătura lui de mic talmudist. Poate i s'au transmis pe neștiute dela bătrânul Perl Nahum, care doarme alături în mica bucătărie a gazdei.

Zanwel nu poate adormi. S'a sculat și s'a îmbrăcat. Noaptea asta e hotăritoare. Poate să și moară. Ei și?... Gloria lui Izrael a făcut alte multe victime! Apoi își zâmbește sieși. Nu victime, ci eroi! Iar el va fi de bunăseamă eroul

eroilor. Ce păcat însă că mintea bătătorește pe loc... Îi trebuiesc noi excitații, ca s'o silească mai departe. Cafelele dela cafenea și ceaiurile de acasă și-au pierdut efectul. Alte posibilități nu mai are. Ba da: studiul!... Studiul matematic cere o concentrare pe care la urmă o dobândești prin flagelarea minții întru obținerea formulelor. Formulele matematice sunt pași giganți pe care îi faci în univers. Și iată care e datoria lui de față: să cucerească universul! Studiul mai are avantajul că distruge îngâmfarea trupească a eului, chiar însăși voința de a fi. Studiul e post și totdeauna luxură. Goldenfun și-a ascuțit creioanele, a luat un top de hârtie; sărac este, dar pentru lucru îi plac rafinamente de om bogat. Hârtie multă, creioane ascuțite fin, să nu se mai încurce, când mâna ca purtată deun spirit, va începe să înșire. Apoi a deschis ușa cea mare dela balconul mansardei. Are lipsă de aer. Cercul este obiectivul ce trebuie cucerit prin minusculele formule matematice. Deci să fie de față! Gândul descoperit astăseară sau capătă verificarea, sau, de nu, mai bine să moară odată cu trupul său. Pentru gloria lui Izrael!... Îi trebuia ceva concret, simbol vizual pipăit, nu numai imaginat, un simbol ca un semn al lui Dumnezeu, o unitate în care să fie înscrisă toată gloria neamului lui Izrael. Trebuie neapărat să facă viu paradoxul lui Poincaré, să mărească universul cu dimensiuni de milioane și totuși, în această monstruoasă deformație, ochiul lui să rămână același. Atunci totul se va lămuri, aștrii își vor desvălui misterele, și atomii, ca sub puternic microscop, vor fi disociați în particulele lor constitutive. Goldenfun trăiește o clipă unică. Un sentiment de putere extraordinară îi mișcă sutletul. Ochiul e același, strâns ținut în țarcul orbitei de cuminenția trupului, căci, orice-ar spune Gherș, el e sănătos, dar uni-

versul se desfășoară ca o armonică sub vraja minusculei formule matematice. Nicio constrângere, nicio piedecă nu mai există! Creionul aleargă iute, salturi face mintea, demonstrații curg peste demonstrații... Zanwel găfăie de bucurie. Și deodată iureșul se oprește în bot, în hârtia goală: Quod erat demonstrandum...

Innebunit, se repede în balcon. Dezastru!... Bolta nemișcată e aceeași. Zanwel se întoarce. Nu e mânios. În clipe de acestea mânia n'are niciun rost. Lucrarea matematică i-a sleit puterea, acum are lipsă de un nou ajutor. Ii trebuia un alt izvor de viață, prin care să folosească puterea telescopică a formulelor, căci adevărul e ascuns în pânza astrilor pe cer și acea pânză trebuie s'o destrame el. Deci, alt mijloc de a silui mintea dincolo de imboldul judecății și simțirii! Există... trebuie să existe!... Da, a găsit... Extazul, rugăciunea!... Dar de rugăciunea cea mare, cea sfântă, rugăciunea unică a lui Izrael, de care el cândva s'a îndoit, nu e vrednic! Tremurând a deșteptat pe Nahum:

— Bătrâne, îmbracă-ți sfântul tales și încinge-ți pe frunte tfilinul... Dumnezeu îți ordonă...

Bătrânul a ascultat, s'a îmbrăcat, apoi și-a scos din legătură veșmintele sfinte.

— Acum începe și te roagă...

Zanwel a stins lumina. Nimic nu mai e omenesc în acel mister ce se pregătește. Alături de bătrânul care se roagă, el privește prin ușa deschisă, la bolta cerească. O beție a cărnii îl cuprinde. Da... Rugăciunea, mai mult decât învățătura, va izbuti. Gândirea lui a înfrânt prin putere și înțelegere, legile gravitației și acum e prinsă între rugăciune și minune. O bucurie necunoscută, un delir ușor și fericit, face să se unească cele două puteri.

— Roagă-te, bătrâne...

— Şema Izrael Adonai elohenu, Adonai, echad...
Goldenfun se simte stăpânul universului. Libertate şi putere!...

— Roagă-te, bătrâne...

— Veahavta et Adonai elohecha bechol levavcha...
Goldenfun râde cu plăcere. Ipoteza paradoxală a lui Poincaré a realizat-o prin murmurul rugăciunii bătrânului. Iată un astru, pe semne Betelgeuse. A rămas fix înaintea lui ca la o comandă. Şi deodată înfăţişarea lui se schimbă. Nu mai e un punct la întâmplare aruncat într'un crâmpeiu de cer mort, nici o nebunire astronomică explorabilă doar prin ascensiunea calculului matematic, ci o forţă vie, o năzuinţă în univers...

— Roagă-te, bătrâne...

Sgomotul de noapte al oraşului e slăbit. Il îndepărtează rugăciunea. Pământul se stinge într'un ţiuit tot mai subţire, dincolo de graniţa rugăciunii; aci se desfăşoară în voluptoasă febră, întunecata catapetasmă a cerului.

Astrul, odată descoperit prin schimbarea formei, îşi arată adevărata lui alcătuire. Vieaţă liberă şi nu energie eliberată, se desprinde din el.

— Roagă-te, bătrâne...

O lumină nouă înfrânge atmosfera învăluitoare. Perdele de aburi se tot trag în lături. Sufletul lui Zanwel creşte pe măsura noului univers, dar trupul lui, minune a rugăciunii, rămâne acelaşi. Acum el pricepe totul. Construcţia matematică, pentru care odinioară simţurile lui erau neputincioase, îşi găseşte verificarea. Va veni deci şi rândul celorlalte descoperiri. Tot ce s'a făcut până la el a fost doar un joc metafizic, deoarece nimeni n'a putut pipăi cu ochii, adevărul.

— Roagă-te, bătrâne...

Şi mai mult! Când se va înapoia, va putea impune după pofta sa, marele gând găsit în eternitate. Deodată se opreşte. Ultimii aburi de metal

s'au dat la o parte și inima astrului se arată ca o comoară deschisă.

Goldenfun prinde mâna bătrânului:

— Privește...

Nahum și-a întrerupt rugăciunea.

— Ce vezi?...

Bătrânul răspunde speriat:

— O cruce, pe care se sbate...

Goldenfun îl repede înapoi.

— Destul... Roagă-te...

Bătrânul și-a pornit rugăciunea. Dar deodată cu rugăciunea și tabloul s'a schimbat. Universul e prefăcut în dans sălbatic. Aștri, nebuloase, comete... și toate, toate, în lumina lor au o cruce. Zanwel privește în jos. Ochii lui disting jocul elementelor în atomi. Se plimbă cu ușurință printre toate cotiturile, pe drumuri întortochiate dintre aștri și atomi. Dar pretutindeni aceeași obsesie: cruci, cruci...

— Bătrâne, ce vezi?

— Cruci, pe care se sbate același...

— Oprește... Tu n'ai dreptul să-i pronunți numele...

Zanwel simte că innebunește. Se găsește la marele impas. Pentru ce?... Pentru ce?... Sunt două soluții. Da... Mentea lui matematică le-a prins. Sau universul a captat, spre bucuria neamului lui Izrael, răstignirea, pentru ca batjocura să trăiască vie de-a-pururi... sau răstignirea trăiește vie din porunca lui Dumnezeu, pentru gloria, nu a pământului, ci a universului, și atunci Dumnezeu i-a mințit...

— Roagă-te, bătrâne...

Bătrânul și-a mărit puterile rugăciunii.

— Roagă-te lui Dumnezeu...

— Mă rog...

Zădarnică străduință! Mentea lui Zanwel nu poate da răspunsul. Acum, doar glas de prooroc...

— Bătrâne, spune-mi tu, pentru gloria cui vorbesc acum cerurile?...

Și bătrânul prooroc, privind în cursul timpurilor ca într'o carte deschisă, a răspuns :

— Pentru gloria lui Dumnezeu...

— Minciună, minciună!... Nebunile!

Bătrânul însă și-a ridicat brațele, în semn de adorare.

— Atunci, mă duc să nimicesc totul...

Puterile lui Zanwel sunt deasupra puterilor universului. A găsit marele simbol: ura!... Dar nu ura mărunță, păcătoasă, pământească, ci ura cosmică putând nimici totul, chiar pe Dumnezeu cel mincinos!...

— Bătrâne, privește... Într'o clipă toate aceste lumi vor fi la pământ...

Și înălțându-se pe balustrada balconului s'a aruncat în spațiu, să adune, într'o îmbrățișare, toate crucile de lemn ca pe un mănunchiu de așchii și să le arunce în foc.

G R O A Z Ă

Sunt un om tare. Fără laudă, nici presumție, fac această mărturisire. Medic prin vocație și nu din întâmplare, ateu ireductibil, îmi conduc judecata fără nicio ezitare sentimentală, fără nicio cotitură poetică, ci practic, potrivit metodei fără greș a experimentului, între observația justă și gândirea logică. Moral, nu recunosc altă autoritate decât cea a codului penal; iar în viața mea sufletească nu simt de loc lipsa cunoscutelor articole de marfă curentă: imperativ categoric, bine suveran, justiție imanentă. Puterea rațiunii!... Atât. Și încă: să fie condiționată de mecanica unui creier sănătos. Potrivit acestui crez de cinste dus până la cruzime, mărturisesc deschis că sunt un om mediocru și că prietenul meu, Horovanu, a fost un om de geniu.

Geniu și mediocritate! E un fel de a vorbi. La urma urmei, geniul este o valoare estetică și creațiunea un aranjament estetic al unui mobilier comun. Iar Horovanu, fără ajutorul meu, ar fi fost inexistent cu tot geniul său, fiind complet inabil. Și experiențele, care ne-au dat celebritatea în strânsul cerc al savanților adevărați, trebuiau realizate aievea, altcum rămâneau ca ipoteze decorative mobilizând fantazia geniului. Or, Horovanu la lucru era pur și simplu ridicul. De pildă, îi scăpa broasca din mână; la operație sau necropsie, degetele lui lungi și fine tremurau și se împleteau între măruntaiele animalului. Pipetarea, o veș-

nică amenințare să nu se ardă cu substanța caustică; iar cântărirea substanțelor la balanța de precizie, un chin cu rezultatul totdeauna greșit. În schimb, eu sunt înzestrat cu o perfectă abilitate naturală. Inteligența mea pare localizată în vârful degetelor. Am aici mai mult decât o sensibilitate: o intuiție. Pulpă degetelor găsește singură drumul nou, și pe cel potrivit, ca să-mi ajung scopul. Toate comunicările asupra reînvierii animalelor sacrificate experimental, apărute sub firma de colaborare Horovanu-Crăciunaș, au fost la fel lucrate: eu cu partea practică, dela sacrificarea animalului și până la reînvierea lui; el, cu partea critică și conceptuală. Dar gândirea lui — aici siguranța mea logică se poticnește — avea ceva miraculos, o pricepere profetică, putând duce judecata nu în chip obișnuit, din gând în gând și din consecință în consecință, ci dintrodată, printr'o intuiție directă, aspirând adevărul parcă din alt plan al vieții. Dacă n'aș fi ateu și materialist, aș crede că un dar divin îl inspira sau, că o putință specială de a comunica Dumnezeuirii, poseda sufletul său. Dar așa... Sufletul? Sunt sigur: sufletul nu există!...

Și totuși...

* * *

Teoria lui Horovanu era o prostie. Lui însă, în calitate de geniu, i se trecea. Evoluțiunea, spunea el, trebuie privită nu numai în trecut, ca o zestre inevitabilă primită în moștenire, ci mai cu seamă în viitor, ca un bun dobândit personal. Diferențierea speciilor depinde, în primul rând, de puterea de captare a unui element de natură spirituală, și acest elan, combinat cu materialul spiritual dobândit, produce deosebiri între specii. Mai cu seamă omul... Ajuns în stadiul de față, menirea lui e să se spiritualizeze tot mai mult, devenind fără în-

doială nemuritor, aci pe pământ sau aiurea, în altă lume... Prostie. Prostie... Și totuși ea servea drept bază lucrărilor noastre de reînviere. Horovanu credea că animalul reînviat nu e același cu cel sacrificat. Eu îi râdeam în față și îmi vedeam de treabă. Conduceam lucrările după indicațiunile lui, pornite din aceeași prostie, injectând extract de embrioni de nevertebrate, combinat cu suc de alge (vieața în primitivitatea ei), și rezultatele erau cele dorite. Putusem readuce la viață cinci cobai, patru câini, o pisică și douăzeci de iepuri.

Horovanu nu era mulțumit :

— Numai omul ar putea să demonstreze ipoteza mea...

— Asta te încurcă ? Îți servesc, la dispoziție, câți vrei... unii întorși din sincopa cloroformică, alții, din asfixie.

— Nu, nu... Un om mort cu adevărat și înviat !... Acela singur ne-ar putea face dovada...

* * *

Și Safi îmi încurca socotelile, Safi, amanta lui Horovanu. Sceptic față de iubirea femeilor, sunt sigur totuși că numai doctorițele pot să se mintă mai convins, realizând acel surogat amoros : amorul romantic. Fiindcă dorința lor trebuie să forțeze obrocul greu al morții și fantasmelor ascuțite ale durerii... Ideal, se purifică și se spiritualizează ; omenește, își pierde însă toată vloga și orice valoare. Așa se petrecea de bună seamă cu Safi. Femeia asta atât de cumpănită — chirurg practician, toată ziua pe drumuri între sanatoriu, spital și clientelă, în luptă aprigă de concurență cu cei mai mari chirurghi ai Capitalei, ca din banii ei să întrețină laboratorul unde Horovanu și cu mine, ostracizați de știința oficială, executam experiențe de lux, fără niciun aport practic imediat, în dragoste își pierde echilibrul.

— Inteligența, doar purificată prin iubire, dobândește virtutea cunoașterii... Atunci prinde problema formei, care, în importanță, depășește chiar pe aceea a vieții...

— Safi, îi răspundeam alături înadins, în puroiul trimis azi la analiză s'au găsit stafilococi, pneumococi... Fetiditatea lui însă ține la...

Safi pricepea manevra mea, zâmbea și imper-turabil își continua ideea.

— Crăciunaș, dincolo de iubire, în artă, inteligența descopere secretul formei. Statuea... iată ecuațiunea în care se orânduește problema. Statuea ne aduce din alte îndepărtări, din nesfârșita pace a spiritului, ordinea cea mare și necunoscută a lumii viitoare. În acest joc matematic, noi așezăm termenii cei mai grosolani: lutul și realitatea sensibilă. X-ul și Y-ul necunoscut, trebuincioși operei de artă, derivă din altă lume...

Erau ideile lui Horovanu.

— Nimic nu poate explica expresia omului, forma spiritualizată a formei. Privește la Sandi Horovanu... Nu lucrările-i de geniu, nici puterea lui de intuiție quasi-divină fac din el o faptură alta decât a muritorilor de rând... ci chipul, pentru care zestrea atavică e fără rost, capul oval, cu fruntea bombată, nu de presiunea creierului, ci de profunzimea privirii, și albul pielitei cu o vieță parcă aparte de restul trupului... Toată teoria evoluției se prăbușește în fața surâsului său, și întreaga ambianță, dela firul de iarbă și până la firmament, e incapabilă să explice magia unui cuvânt pronunțat de el...

* * *

De aceea, boala lui Horovanu am primit-o — fără minciună — cu satisfacție. Ne trezea pe tustrei la realitate, căci în mediul celor doi amanți

începusem să mă prostesc și eu. Se insinuase o bănuială că Horovanu ar fi din altă esență. Dar așa, temperatura, durerea, slăbiciunea îl umanizau. Săfi însă, care toată ziua vizita bolnavii, nu credea în boala lui. Sunt convins că-l credea nemuritor. Dacă însumi eu începusem să mă îndoiesc!... Intr'adevăr, în timpul boalei, geniul lui căpătase un nou spor. Cu vocea găfăindă, întretăiată de suspine dureroase, el îmi dicta conceptele lucrării și îmi indica timpii experiențelor, formulând de mai înainte și rezultatele. Și nu se înșela!... Cele mai frumoase lucrări le-am realizat atunci, sub porunca delirului. (Delir a fost, sau viziune extatică?...)

Moartea l-a surprins în astă postură. Ultimul lui cuvânt și parcă totdeodată poruncă, a fost: omul!... Am înțeles. Doar învierea unui om ar fi putut smulge marele secret naturii.

Nu m'aș fi așteptat ca desnădejdea amantei să fi fost atât de mediocră. În fața realității, Săfi și-a pierdut prestigiul estetic. Se bocea ca o femeie de rând și, tot ca o femeie de rând, se flagela cu învinuirea de a nu fi fost de față la moartea lui. Ca și cum ar fi putut ajuta cu ceva.

— Să fi murit în brațele mele... să-i fi prins ultima privire... Ea mi-ar fi fost zestre sufletească pentru tot restul vieții...

Și apoi, cu necaz se îndrepta asupra copilului bolnav din Buzău, din pricina căruia nu fusese de față la moartea amantului.

— Un schilav, un păcătos, un nemernic... Să-l arunci de pe stânca Tarpeeană... și monstrul ăsta trăiește, pe când el, el...

Și izbucni în plâns.

— Săfi, Săfi... — o muștram cu blândețe, — e mare durerea ta, înțeleg... dar, oricum... nu uita... ești doctoriță, persoană dedată cu rigorile vieții...

— Nu pot, Crăciunaș... nu pot...

Și desnădejdea ei deștepta în mine o senzație

de iritație plăcută. Sunt o bestie, recunosc... Dar adevărul e adevăr. Pe Safi durerea o despiritualiza, o făcea femeie și o apropia astfel de mine.

— Crăciunaș, fă, te rog, toate formele...

— Formele au fost îndeplinite în lipsa ta. Decesul anunțat, moartea constatată, dricarul...

Aci mă oprii. Nu știu pentru ce. Ca și cum aș fi avut o jenă.

— Bine... Voiu veghea toată noaptea lângă el...

— Safi...

Femeia își căpătase liniștea.

— Voiu veghea toată noaptea lângă el și mâine în zori, plec.

— Safi, ce spui?

— Nu-l pot vedea pe catafalc... Mort, înțeleg... dar în cosciug, între flori, îmbrăcat în haine de mire... nu, nu vreau...

— Safi, permite-mi măcar să veghez alături de tine...

— Nu... singură...

* * *

Safi a intrat în visul meu, insinuantă și diafană, ca morfina în trupul unui agitat. Așipisem în laborator, capul pe masa de lucru între diferitele borcane și tăvi pline de gânganii scârboase și plante imunde; m'a trezit doar prezența ei și treaz fiind, visam încă. Azi, explicație am: o alterațiune a senzațiunilor interne cenestezice. Dar atunci? Tăcerea era atât de adâncă și ea atât de frumoasă, încât poate doar conflictul dintre aurul părului ei și întunecul pământiu al miasmaticelor făpturi putea s'o turbure. Nimic omenesc nu recunoșteam în ea, nici chiar siringa încărcată.

— Crăciunaș, te rog... spuse ea, întinzându-mi siringa.

— Safi... mă speriai eu parcă mai mult de vo-

cea-i necunoscută, decât de gest. Și din nou, acea senzație de deșteptare trează.

— Fă-mi bunătatea asta, Crăciunaș... Singură nu pot...

— Safi, Safi !... ți-ai desnădăjduit și cu fiecare țipăt treceam din ipostază în ipostază.

Nu mințeam. Posibilitatea morții ei ar fi fost pentru mine o catastrofă. Sunt o bestie, recunosc... dar în clipa aceea, în care făptura mea nu putea minți, o doream, și uram totdeodată pe mortul din camera vecină, capabil încă de a deslănțui atâta pasiune.

— Safi, stai jos, te rog...

Ea m'ascultă. Era sub puterea mea de sugestie și eu sub a ei. În orice caz, senzația că mă deșteptam într'una, în etape, persista, deși treaz simțeam că sunt.

— Safi, tu nu poți să-mi ceri așa ceva... Eu nu te pot uide. Tu trebuie să trăiești... Vieața, iată datoria ta...

— Așa ar fi fost, dacă puteam să-i prind ultimul gând, ultima privire... Cu darul lor m'aș mulțumit tot restul vieții...

Ciudat ! Vorbele ei nu-mi mai păreau absurdități, ci adevăruri posibile.

— Crăciunaș, ultimul lui gând trebuie să fi fost sublim... La răspântia dintre vieață și infinit, el mi-ar fi mărturisit dintr'o vorbă sau privire, întregul mister al vieții și al morții...

Incepuse să mă convingă. Parcă toată nesiguranța și toate dibuielile lucrărilor noastre s'ar fi rezolvat în chip firesc. Era o noapte scoasă din calendarul zilelor obișnuite. Miriapodele și scarabeii începuseră să se agite în borcane. Prin tufărișul algelor, sclipeau scântei. Și Safi atât de frumoasă ! Iar dorul meu creștea. Totdeauna mi-am dat seama că dorința amoroasă primează și împrejurarea de față mă convingea. Susfletul meu se

sbătea pe loc ca în preajma unei mari descoperiri, care parcă plutea în aer ca un roi în jurul capului. Prin ea trebuia să dobândesc pe Safi. Și deodată izbucnii:

— Safi, am găsit!...

— Ce?

— Reînvierea...

Ea mă privea cu ochi mari.

— Îți voiu reda clipa dorită...

Safi mă privea mereu.

— Voiu învia pe Horovanu...

* * *

Aveam să îndeplinesc, în fine, marea dorință a lui Horovanu. Să experimentez pe om! Și cum?... Tocmai pe el! Câtă batjocură! Sau poate câtă cuminenie în această predestinare, ca trupu-i să verifice propria-i gândire. În orice caz, astea sunt considerațiuni tardive, atunci n'aveam răgaz de așa ceva. Duhul morții plutea în jurul și înlăuntrul nostru. Deveniserăm nesiguri ca niște umbre. Parcă eram cele două suflete ale lui Horovanu, unul de gândire, celălalt de iubire, ieșite din trup și orbăcând în neștire în preajma mortului. S'ar fi zis că tot el conducea și acum lucrarea cea mare, menită să lămurească definitiv misterul vieții și al morții. Și totuși, trăiam mai intens decât în mod obișnuit. Ochii mei descopereau, în împrejurările acestea atât de turburi și contradictorii, secretul formelor armonioase prin Safi când și-a desgolit bustul, pentru sânge. Imi trebuia sânge. Sau, mai bine zis, lui îi trebuia sânge cadavrului vampir. Și sângele ei cald a curs peste pasta abjectă de viețuitoare inferioare, întru prepararea elixirului de viață. Indignant! Parcă o profanam! Da... eram treaz. O dorință nouă, necunoscută până atunci, mă prinse, să privesc și să mângâiu umărul rotund al femeii.

Mă preschimbasem ; înțelepciunea cinismului meu pierise. Eu, care nu cunoșteam decât fericirea practică a amorului animalic, m'aș fi mulțumit doar cu atari senzații efemere. Era atât de frumoasă și darul ei atât de scump, încât atmosfera mistică dintre trupul mort și cel viu pătrundea și în mine cu un sentiment necunoscut de depășire a realului și concretului. Nu mai înțeleg nimic ! Și totuși, așa era. Mă preschimbasem în poet, în artist ; devenisem pur și feciorelnic ; altcum, n'aș fi putut trăi un sentiment atât de contradictoriu firii mele.

— Iute, Crăciunaș...

Safi era grăbită. Gândurile ei pluteau departe de mine. Atunci, m'am infuriat. Observ : aceeași labilitate sentimentală. Din nou un sentiment de ură împotriva lui Horovanu. Mortul era mai tare decât mine, cel viu. Era mai tare și în dragoste și, poate, și în gândire. Căci dacă experimentul reușea, gândirea lui triumfa. Și aveam presentimentul că va triumfa tocmai fiindcă o încercam pe el. Trupu-i parcă era complice gândului. Și în clipa aceea aș fi vrut eșec total, să cadă experiența care, mie, avea să-mi dea celebritatea. Re devenisem bestie.

— Iute, Crăciunaș...

Rânjind parcă din toate fibrele trupului meu, am trecut la operație. Acum, altă senzație : curiozitatea. Ce o să se întâmple ? Dar și satisfacție. Horovanu era mort !... Mi-am înțeles sentimentul, înfigând bisturiul pentru prepararea vinei. Cadavrul are o moliciune alta decât a trupului viu. O simți prin lama cuțitului

— Iute, Crăciunaș...

Eu însă mergeam încet. Ca la poker, filam... Să-mi prelungesc emoția. Din nou, același conflict sentimental. Gloria pe de o parte, invidia pe de alta. Superioritatea, pe care o recunoscusem fără cârtirea omului viu, nu voiam s'o mai recunosc

cadavrului. Reușita experienței tot pe el în primul rând, îl glorifica; în al doilea rând pe mine. Mă gândeam dacă n'ar fi nimerit să întrerup injecția cu elixir de viață, când Safi a dat un strigăt.

— Trăiește!

Tresărind cu necaz, mi-am înfipt privirea în cel mort. Nimic. Tic-tacul ceasului din părete ritma o mișcare artificială. Safi însă gâfâia de dragoste.

— Mai departe, Crăciunaș... Trăiește!...

— Nu-i adevărat... ripostai brutal.

— Ba da... ba da... Î-am surprins o mișcare în colțul gurii. Mai departe...

Cu necaz, continuai injecția.

— Trăiește! a țipat din nou Safi.

Și de data asta am tresărit și eu. În colțul gurii moarte am observat mișcarea.

— Da, da... Trăiește...

Acum, alt sentiment. Devenisem adevăratul om de știință. Uitasem chiar pe Safi și toate resentimentele mele împotriva lui Horovanu. Experiența singură mă interesa.

— Trăiește... făcu Safi în paroxismul dragostei.

Da... Așa era!... Horovanu se deștepta. Incepuse să clipească. Safi surâdea extatic, așteptând parcă deșteptarea unui semizeu. Dimpotrivă, mâna mea ezita. De frică!... Experiența căpăta o nouă înfățișare. Aducea parcă din străfundurile ancestrale larg deschise, magmele putreziciunii sub bruma înecăcioasă a vaporilor și o impresiune de viață nouă și puternică. Însă sentimentul penibil de micime și singurătate, pe care-l ai lângă un cadavru, se accentuase. Frumusețea și căldura vieții, adusă de Safi, pieriseră. Mă găseam sub primejdia unei alte puteri. Și așa fi fugit...

— Mai repede, Crăciunaș...

Vorbele ei sunau străine, răgușit. Atmosfera miasmatică se îngroșa în jurul nostru. Respira cadavrul... Acum era sigur. Auzeam cum trage ră-

suflul parcă din alt aer decât al nostru, pe care îl exala, după ce reînviase organele lui intrate în descompunere.

— Crăciunaș !... țipă Safi.

Fără să vreau smulsei acul din vâna mortului. Horovanu se ridicase și privea. Dar privirea lui mă îngheță. Avea în ea ceva sălbatic și fioros. Nu voiu uita nicicând. Fiindcă nu mă privea numai cu ochii, ci cu întreaga lui înfățișare. Oribil ! Avea capul deformat, bolta frunții turtită și falca foarte mult împinsă înainte, într'o mișcare de pradă. Și nasul era turtit, cu nările lărgite transversal, ca și cum ar fi avut lipsă de mai mult aer, iar buzele deveniseră groase și buhave. Și unghiile îi crescuseră, și barba, și părul. Nu erau deformațiile morții, ci parcă deformațiile ancestrale reîncarnate în timpul morții.

— Sandi !... țipă Safi, repezindu-se în brațele lui.

Aș fi vrut s'o opresc, ferind-o astfel de un contact impur, dar puterile mele erau fixate în trup, îmi lipsea impulsul care să le deslănțuiască. Și nu m'am desmeticit decât în clipa în care Safi, cu un țipăt de durere, s'a prăbușit la pământ. O clipă a fost dar de neuitat : Horovanu își înfipsese fălcile puternice în umărul amantei lui, sfărtecând toată rotundimea celei mai frumoase părți a trupului de femeie. Sângele, care gâlgâia din rana ei, mi-a redat imboldul mișcării. M'am repezit să-l opresc. Și atunci — ce batjocură ! — prin unul din acele misterioase procese ale creațiunii intelectuale, am emis — în pofida oricărei logice a împrejurărilor — o ipoteză științifică : amorul primează asupra oricărui instinct ! Horovanu, la reîntâlnirea cu iubita lui, a vrut s'o îmbrățișeze, numai că n'a mai știut să-și dozeze mișcările.

Când am ridicat însă privirea spre el, am crezut că innebunesc. Cu totul alt tablou decât cel așteptat ! Horovanu mesteca lacom bucătura lui,

mișcând puternic falcă pe falcă, rumegând și sfărtecând totdeodată, în timp ce o salivă murdară se scurgea pe la colțurile gurii. L-am privit până ce a sfârșit înghițitura, și când s'a repezit din nou spre umărul lui Safi, atunci n'am mai putut rezista. Cu mojarul de metal l-am lovit în frunte. El a căzut mort definitiv. Vieața, cu toată puterea fălcilor lui, era plăpândă însă.

* * *

Safi — n'am priceput nicicând — a intrat în ordinul Carmelitelor și a plecat din țară. Pot divulga secretul Nici de justiție nu am a mă teme. Moartea lui Horovanu a fost constatată oficial și asupra cazurilor de reînviere legile n'au cădere încă. Dar chiar dacă ar fi să sufăr rigorile legii și încă n'aș pregeta. Experiența cu Horovanu imi face gloria și atunci, ce piedecă m'ar putea opri? Concluziunea mea acum e: foamea și nu amorul constituie primul instinct! Lui Horovanu, în timpul morții, i se făcuse foame!...

Și totuși, o nedumerire s'a strecurat în sufletul meu, de ateu inveterat. Reînviasem eu oare pe adevăratul Horovanu? Atunci ce se întâmplase cu acel complex de însușiri concentrate sub denumirea de suflet?... Sunt un om cinstit, în critică. Sufletul? Sufletul lui Horovanu. Iată ce mă încurcă de atunci.

IATĂ MARFA, STĂPÂNE...

lui Nichifor Crainic

I

Philomelus se trezi ca de obicei în murmur în-năbușit de voci. În atrium clienții și prietenii îi pândeau deșteptarea. Din nou patricianul putu cunoaște răul ce-l bântuia. De multă vreme la sculare, sufletul și-l simțea gol, iar trupul greu, modelat parcă de moarte.

În juru-i, resturile orgiei. Pe așternutul de purpură, pe pieile de linx și leopard, numai flori vestejite, trandafiri albi pentru visare, heliotrope pentru iubire; apoi smulse, strivite, călcate în picioare odată cu îmbrățișările, ghirlande de lotus, care te fac să uiți, și coroane de hiacint, floarea ce-ți amintește sângele crud și durerea. Parfumul de crini și magnolia se înăcrise, îl mistuiau efluviile vinului de Falern din cupele și amforele nebăute. De pe mesele de cedru cu picioarele de fildeș lucrat, rânjeau capetele de mistreț, în talere de aur se înfoiau cozi de păun printre brațe negre de sepie și caracatiță; apoi în farfurii tot felul de comestibile, languste în sos de usturoiu, ciuperci prinse în gelatină, ficăți preparați cu mășline și bucăți mari de pește sleit.

Philomelus ar fi vrut să se desguste de sine.

Adormise îmbrăcat în triclinium. Nu știa nimic, nici când amicii și paraziții îi părăsiseră casa, nici când dansatoarele încetaseră cântecul și jocul, nici când frumoasa Glyceria, curtezana cu ochi verzi ca ai talismanului de agată și părul de culoarea snopului în amiază, îi slobozise trupul de îmbrățișare.

Philomelus ar fi vrut să se desguste de sine, dar nu reușea. Privi la coloanele tricliniului învelite până sus în iederă, privi la jocul faunilor și bacantelor de pe pereți și nu reținu nimic. Mereu aceeași simțire, că sufletul îi e gol și trupul greu, modelat parcă de moarte. Poate, de fapt, nici nu trăia. Poate că de aiurea, din depărtarea câmpiilor elysee se privea pe sine străbătând cu sufletul azurul spațiilor, sau poate, dimpotrivă, se găsea în carcera Tartarului, pedepsit să asculte la nesfârșit murmurul cerșetorilor din atrium.

Pași grei sunând în atrium, pe mozaicul padimentului, parcă oprind murmurul vocilor, îl deșteptară din visare.

Ușa se deschise. Philomelus întoarse doar capul. În triclinium intrase Marcus Chresimus Numidicus, unchiul său după mamă, tribunul militar din Numidia.

— Zeul Lar al familiei tale întoarcă asupra-ți vigoarea trupului și virtuțile sufletului, pe care cu atâta dărnicie le risipești altora.

Philomelus prinse aluzia, dar cu aceeași senzație că rămâne străină de priceperea sa. De aceea nu răspunse. Îi privea chipul prins de trăsături rigide de statue, pe care doar pielea feței înnegrită de soare aducea o însușire omenească, brațele, din umeri și până 'n degete, fără alt ornament decât al mușculaturii puternice și trunchiul elastic și alungit pe sub toga albă, cu mijlocul strâns în eșarfă și centura căpeteniilor de oaste.

— Abia intrat pe poarta Clusa, și vestea cum-

plitei orgii de azi noapte mi-a ajuns la urechi. Dar nu ca să te mustru am luat, fără să fi odihnit — doar cât mi-am schimbat ținuta de campanie — drumul foarte lung dela locuința mea din Castra Pretorica și până 'n insula ta din muntele Aventin...

— Ia loc, prea iubite unchiu, și iartă-mă dacă o tânjală a sufletului, mai rea decât cea mai rea boală, mă împiedecă să mă veselesc de prezența ta în acest triclinium.

— Tocmai de asta am vrut să-ți vorbesc.

Marcus Chresimus își trase lângă pat un scaun. Era o mobilă de stil grecesc, cu picioarele din lemn negru încrustat cu solzi de fildeș și de argint.

— Cumplite împrejurări se pregătesc în taină. Am părăsit lagărul meu din Numidia, unde rebelii Berberi continuă să lupte împotriva noastră după arta lor veche moștenită dela Puni, pe care în zadar cei de aci o socotesc demnă de dispreț. Dar m'a chemat o vorbă trimisă de vechiul meu prieten Cneius Calpurnius Piso...

Philomelus își întoarse atenția minții dela oaspele său. Cunoștea mai bine ca oricine intrigile și conspirațiile urzite în taină împotriva împăratului. Și dacă pentru Nero n'avea nici stimă, nici afecțiune, uneltirile lui Piso îi umpleau simțirea de dispreț.

Chresimus vorbea intruna. Philomelus își cercetă din nou sufletul. Adineauri gândise la Cneius Calpurinus și ar fi vrut, ca și în alte dăți, să simtă acea mișcare violentă a întregii făpturi ce răspunde urii. Dar nu izbutea.

— De aceea, iubitul meu nepot, mă vezi azi la tine înainte de a-mi face apariția în Forum. Te am numai pe tine și asupra ta îmi sunt îndreptate toate speranțele...

Și tainic :

— Speranțe pe care nici Piso, nici Silanus nu le bănuiesc.

Philomelus închise ochii, doborât parcă de oboseala vizitei. Militarul se ridică furios.

— Trezește-te, fiu nevrednic al surorii mele... Vino în palestra să cunoști plăcerea sufletului ce se scurge prin oțelul săbiei și desfătarea mușchilor în luptă corp la corp... într'un cuvânt, plăcerea biruinței. Sau la mare, să cunoști înfrângerea apelor furioase doar prin cele două brațe ale tale.

Și fiindcă în atrium sgomotul se întetise, Chresimus se ridică.

— Sunt nerăbdători toți acești cerșetori, Greci murdari băguind o limbă păsărească, artiști jucători pe funie și prieteni care ți-ar vinde și sufletul pentru un interes...

Acum Philomelus își aminti că mimul Olympiodor îl rugase să intervină la Teofil. Voia să devină curator de noapte al drumurilor.

— Gonește-i pe toți, începând cu Parmenon...

Philomelus zâmbi. Parmenon îi era, dintre toți filosoffii, cel mai drag.

— Și încă ceva... făcu militarul apropiindu-se. Alungă pe Glyceria. Acea femeie nefastă îți risipește averea și îți istovește trupul.

Chresimus părăsi încăperea tot atât de mândru după cum venise. Când intră în atrium toți tăcură. Apoi sgomotul reîncepu.

Philomelus chemă pe sclavul triclinar.

— Parmenon să m'aștepte la ieșirea din baie. Vom merge împreună la Glyceria.

* * *

Abia când intrară în grădina vilei, Philomelus se adresa filosofului:

— Ce avem de făcut pe ziua de astăzi ?

— Să intervii la Teofil pentru mimul Olympiodor.

— Te vei duce tu în locul meu...

— Stăpâne, făcu umilit Parmenon, gestul tău nu-i demn de prietenia unui adevărat patrician. Olympiodor ți-a turnat, ca din amforă, suc de vieață în sufletul tău intristat.

Philomelus ocoli un chioșc egiptian și pătrunse într'o alee mărginită de buxuși tunși la același nivel, care în fața porticelui se împărțea în două.

— Azi a fost la mine Marcus Chresimus.

— I-am auzit tropăitul militar și mi-a fost în deajuns.

— Nu te interesează ce-a vrut ?

— De bunăseamă...

— M'a povățuit să te gonesc.

— Atât ?

— Și s'o părăsesc pe Glyceria.

— Și tu ?

— Nu vezi ?

Și cu el de braț, pătrunse în vestibul.

Pe Glyceria o găsiră în fața oglinzii de argint. Sclava îi picta genele cu un ac înnegrit în funingine, sub atenta supraveghere a cameristei Scapha. Numaidecât bătrâna procuratoare își imbiă stăpânul la odihnă.

— Poate ai obosit, ilustre Philomelus... Culcă-te pe acest pat pregătit pentru tine cu saltele umplute pe ales, cu puf de găscă și lână de Leuconium. Culcă-te și privește la împodobirea celei mai frumoase femei din Roma... Azi mă tem de prea mult soare, de aceea îi voiu adumbri puțin ochii, umerii obrazilor îi voiu mări cu fard roșu, iar pe cap îi voiu pune perucă albastră cu diademă de argint. Căci ăsta e rostul unei femei frumoase... să corecteze greșelile zeilor prin frumusețea ei.

Și după ce ajută nobilului să se culce, făcu semn lui Parmenon și amândoi părăsiră camera.

În oficiu îi aştepta Menahem, vânzătorul de podoabe.

Era ca niciodată de agitat. N'avea astâmpăr în degete, când şi le trecea prin barbă, când le ascundea în mânăca largă a halatului. Ochii lui bulbucaţi parcă îşi jucau în orbite luminile, acum fericiţi, acum înspăimântaţi.

— Înţeleptule, am găsit două podoabe spre vânzare, mai de preţ decât tot ceea ce am procurat eu până acum.

Parmenon îi răspunse cu indiferenţă:

— Mă ştii fără interes pentru aceste obiecte moarte.

— Nu, înţeleptule... sunt două podoabe vii, doi sclavi parţi, fratele şi sora...

Filosoful tresări.

— E frumoasă?

— O minune!

Parmenon îl măsură cu privirea.

— Cât ceri?

— Nu de asta-i vorba, se repezi Menahem. Eu nu sunt unul din acei mangones, traficanţi demni de dispreţuit. Asupra preţului ne vom învoi.

— Atunci ce vrei?

— Iată, înţeleptule... Aceşti sclavi mi-au fost aduşi, nu dela Delos din târgul de sclavi, ci de-a-dreptul de pe câmpul de luptă. Sunt nobili prin naştere... şi de aceea mă tem...

— Nu te înţeleg.

— Un senatus-consult, interpretând prost legea petronia, va să oprească pe sclavii nobili pentru serviciile publice. Şi ar fi un mare păcat să-i pierdeţi. El e voinic, capabil de orice muncă în casă sau la plug... Cât despre ea, m'am gândit la tine... O ţinem aici lângă Scapha...

Şi fiindcă Parmenon rămase gânditor, Menahem începu să pledeze:

— Nu pierde acest prilej unic. Stăpânul tău e

prieten cu Teofil... Puterea lui e neînchipuit de mare azi în Roma...

Parmenon era tot concentrat în sine.

— La ce te gândești, înțeleptule ? făcu temător Menahem.

— Nu găsesc un pretext.

Dar Ovreiul era pregătit la tot.

— Spune-i că vrei să cunoști religia și filosofia Parților...

II

Teofil îi primi în tablinum. Aci, departe de forfota casnică a peristilului și izolat de sgomotul străzii prin toată întinderea atriului, se putea cu sânguință aplica studiul dosarelor, iar în timpul liber să se dedea în voie nobilei pasiuni a cititului și meditațiunii.

— Fii bine venit, Philomelus. La clipă potrivită sosești. Și nu mă bucur mai puțin văzând în tovarășia ta pe înțeleptul Parmenon, care cunoaște întreaga discordie a gândirii, pe frumoasa Glyceria, simbolul armoniei, și chiar pe acest netrebnic vânzător, în sufletul căruia, ca sub un obroc cu aer otrăvit, stă gata să se stingă flacăra dumnezeiască...

Apoi, adresându-se filosofului:

— Căci iată aci un om din neamul tău cu numele Luca... medic purtat prin școalele din Rodos, Atena și Antiohia, cunoscând tot atât de bine pe Leucipp și Democrit, filosofi înclinați materiei, una singură și nepieritoare, ca și pe toți cei din neamul lui Pitagora, care cred în atotputernicia sufletului. El a tăiat, în Alexandria, trupuri de oameni morți, potrivit poruncilor lui Herophil, și ca să cunoască virtuțile tămăduitoare ale celor trei regnuri n'a pregetat oboseala drumurilor lungi pe urma lui Dioscoride.

Philomelus se trânti pe pat, iar Glyceria, după obicei, pe jos, la picioarele lui, pentru ca mâna amantului să-i poată mângâia părul și fața. Parmenon rămase în picioare la căpătâiu.

— Deși, după multă reflecțiune, mă țin după minunata învățătură a lui Epicur... de acea învățătură, care din spațiile interplanetare descinde într-o luminată grădină și nu într'un grajd de porci — fac aluzie la proasta vorbă a unui oarecare Horațiu — totuși pot socoti drept înțelepți și pe discipolii atletului Cleante, dacă învățătura și-o trag cinstit dela obârșie și nu o primesc contrafăcută prin meșteșugurile acestui Seneca, mai primejdios în ceea ce scrie decât în ceea ce vorbește... Căci la el scrisul e o minciună a vorbei și vorba e minciuna cugetului.

— Seninule Parmenon, învățătura medicului Luca are cu totul altă garanție decât rațiunea. Lucrarea sa, pe care de mai multe ori mi-a citit-o, o cunosc... De adevărurile ei garantează învierea...

Dar nu-și putu termina vorba, căci Menahem irumpse de după pilastru, de unde sta dosit.

— Nu-l crede, stăpâne... Mai mult decât minciună, înșelăciune e în vorba lui... Vrea și aci să ucidă poporul, cum l-a ucis și acolo, în țara cea binecuvântată de Dumnezeu... Noi suntem servi supuși ai Împăratului și iată...

— Menahem, sfârșește... îl înfruntă Teofil.

Dar Ovreiul parcă înnebunise. Iși smulgea hainele, se trăgea de barbă, tânguindu-se:

— Nu-l crede, stăpâne... Dovadă, dovadă cerem, nu vorbe...

— Pleacă, Menahem!

Ovreiul porni în mare grabă prin atrium, gheboșit, cu capul între umeri, ca și cum s'ar fi ferit de un urmăritor. În tablinum toți tăcură până ce pașii lui se pierdură în stradă. Teofil scobori perdeaua peste pervazul ușii, ca să despartă camera de atrium.

— Ciudat, începu el, o singură vorbă : învierea... și a fost deajuns să-l înnebunească. Cine știe ce plan ucigaș născocеște acum mintea lui.

— Nu se poate ucide, prea alesule Teofil, făcu medicul, spiritul care dinainte de viață purcede și care, prin adâncuri de ape și greu de pământ, a răzbit până 'n sufletul omului... Nu se poate ucide puterea care a îndepărtat lespedea de pe un mormânt, ca surletul omului să cuprindă întreg cosmosul, fiindcă aceea e puterea lui Dumnezeu...

— Aș vrea să-mi tălmăcești și mie învățătura ta, spuse Parmenon, dar nu din vorbe, ci prin cele scrise. Prin firea mea mă feresc de jocul alunecos al vorbei și pun temeiul numai pe ce poate fi judecat și de alții, deci, pe cele scrise.

Medicul își ridică de jos capsă în care se găseau sulurile de pergament, desfăcu pe rând fiecare curea, deschise capacul cutiei și scoase cel dintâiu sul.

— „Fiindcă mulți s'au apucat să întocmească o istorisire mai amănunțită despre lucrurile care s'au petrecut printre noi, după cum ni le-au încredințat cei ce le-au văzut cu ochii lor dela început și au ajuns slujitori ai cuvântului, am găsit și eu cu cale, prea alesule Teofil, după ce am făcut cercetări cu deamănuntul...”

* * *

Când Luca termină de citit, o pace nefiresc de dulce se lăsase în cameră, o pace atotcuprinzătoare, întinsă parcă peste marginile timpului și locului între cea din urmă bătaie a inimii în cruce și lumina cerului despicat pentru înălțare. Glyceria părăsise mâna amantului și ochii ei, leneși și obosiți de încondeieri mincinoase, stăluceau înnoșiți într-o lumină adevărată, lumina speranței. Chipul lui Teofil se fixase în trăsături mai tari ca firele

de oțel ale credinței. Philomelus, cu ochii închiși, mereu în cercetarea sufletului său, voia să știe dacă trăiește aievea sau dacă n'a ascultat glasuri din altă lume. Numai Parmenon socotea cele auzite: cuvinte scoase de sub controlul rațiunii!...

— Ești Grec ca și mine, doctore Luca... dar învățătura ta e potrivnică gândirii cu care se fălește neamul nostru. Or rațiunea mea, or credința ta...

— Te înșeli, Parmenon. Învățătura mea depășește mintea, după cum viața depășește moartea... Căci nu mintea unui om, unealtă între alte unelte, fie și a celui mai înțelept, ar putea fi măsura vieții. Viața a început înaintea minții și nu se va sfârși nici după sfârșitul ei.

— Vorba ta nu e străină de aceea a gimnosofiștilor din India și-mi amintește pe cea de dinaintea fiziologilor eleați. Dar ar fi să prelungim o discuție stearpă... Ca netrebnicul Menahem, te întreb: dovada?

Dar tocmai atunci perdeaua fu trasă cu putere și Menahem irumpse în tablinum.

— Iată marfa, stăpâne...

Toți tresăriră. Chiar și Philomelus se ridică într'un cot. În cadrul ușii se găseau cei doi sclavi.

— În lanțuri i-am adus stăpâne și sub grea escortă, din ergastulă și până aci, ca să nu fugă... arată Menahem sclavii.

În vasta încăpere din nou se făcu tăcere. Și totuși, fiecare, afară de Parmenon, își simțea sufletul bântuit de vifor. Filosoful privea cu ochii lacomi la sclavă.

— Iată marfa, stăpâne, rânji Ovreiul, prin ea îți aduc eu învierea...

Acum planul lui Menahem se întrezărea.

— Această fecioară va da înviere trupului tău de amant obosit de mângâierile prea cunoscute ale Glyceriei... Iar el, sclavul, învierea trupului tău de patrician care și-a uitat de îndatoririle de

stăpân. I-am pus lanțuri la mână... Dar ele-s ușoare. Pe cele grele, de adevărat stăpân, le aștept dela tine. Ți aduc învierea, stăpâne... Nu pregeta...

— Taci, pângăritorul !

Vorbise medicul care se ridicase în picioare.

— Nu tu i-ai adus, ci Dumnezeu i-a ales... Ei sunt liberi.

— Și cine i-a eliberat ? se răsti Jidovul.

— Acest semn al crucii...

Chipul medicului se transfigurase. Strălucea ca într'o apoteoză. Capul lui părea că împrăstie lumină ca un pisc din care țâșnește soarele dimineții. Ochii i se făcuseră mari ca orizontul destinului ; hlamida i se prefăcuse în abur alb.

Atunci se petrecu ceva de necrezut ochilor. Sclavul vru să repete semnul eliberator, dar lanțurile îl împiedecară. Cu o mișcare de încordare a întregului trup, se smuci. Toți crezură că și-a smuls mâinile din încheieturile pumnilor. Dar nu... lanțul fusese rupt. Și în timp ce cu dreapta, de care atârnau inele de fier ca niște cărnuri sfărtecate, făcea semnul crucii, Philomelus se adresă lui Teofil :

— Pe amândoi sclavii i-am cumpărat eu...

III

A doua zi de dimineață Menahem veni la Parmenon. Era foarte turburat. Transfigurat îl vedea filosoful, dar tras în spre moarte.

— Înțeleptule, grijește foarte... În casa voastră, din vina mea, au intrat doi oameni din neamul păcătos al sclavilor, care aseară, după cum știi, într'o clipă s'au împovărat cu toată fără-de-legea minciunii.

Filosoful ridică umerii, nepăsător.

— Mi-e cugetul plin de otravă. Eu vi i-am adus, eu trebuie să vă mântui... Căci fără-de-legile acelui medic sunt mai molipsitoare decât boalele pe care el ar avea datoria să le combată. Fii prudent, Parmenon... Altcum, vei pieri laolaltă cu nepăsătorul tău stăpân și voiți pieri și eu...

— Fii fără grijă. N'a pierit nimeni, de când e lumea, de răul unor sclavi.

— „Aștia clocesc ouă de basilic“, după vorba profetului nostru. „Cine mănâncă din ouăle lor, moare, iar dacă se sparge vreunul iese o năpărcă.“

Parmenon râse.

— Nu râde, Parmenon... Noi folosim cerul ca să cucerim pământul, și iată că acel medic, care mai mult ca oricare altul ar trebui să rămână supus unei atari porunci înțelepte, folosește pământul ca să cucerească cerul...

— Vorbești prostii, Menahem. Cer, pământ ?... Un singur criteriu: eu...

Menahem plecă în grabă. I se părea că înnebunește. Simțea cum fiecare particică a trupului i se răzvrătește. Răsuflarea i se înneca în gât, un cerc dureros ca o obadă îi strângea pieptul și tâmpilele-i pulsau ca două inimi. Se trezea cu gesturi de nebun, răsând fără rost sau smulgându-și barba. În acea dimineață îl certase rău Rabi Azai, căruia i se mărturisise.

În fața Glyceriei agitația lui se potoli. Aci trebuia să izbutească. Pe frumoasa curtezană o găsi în grădină, rezemată de balustrada lacului, privind cerul, în timp ce Scapha, camerista, da fărimituri de pâine la peștii din basin.

Menahem își dădea seama că răul a molipsit pe frumoasa femeie. Între cer și a ei privire se lega un val de liniște duioasă. Doar clipocirile peștilor, după fărâme, se azeau și totuși întreaga fire, simțea el, răsuna în valul de liniște ritmat.

— Ce bine c'ai sosit, Menahem, spuse Scapha.

Tu ești un om purtat prin lume... Ne mor peștii, peștii aceștia frumoși cu solzi de aur și picuri de mărgean. Le-am schimbat apa, le-am turnat lapte de măgăriță îndulcit cu făină și miere, le-am dat tocătură de carne...

Lui Menahem dintrodată îi trăsni gândul cel bun.

— Zadarnic te străduiești, Scapha. Un singur remediu este...

— Vorbește, Menahem !

Dar vânzătorul se întoarse către Glyceria.

— Amintește-ți, stăpână, de Veditius Pollion care-și nutrea țiparii cu sânge de sclav...

Și fiindcă frumoasa Glyceria continua să privească cerul curățindu-se în orizont de un nimb cenușiu, ca și un suflet de păcat, Menahem îi vorbi mai insistent :

— Astă noapte, amantul tău a cumpărat o nouă sclavă. Eu i-am adus-o, ce-i drept, dar tot pentru interesul tău... Să-i însdrăvenesc sufletul. Azi dimineață am aflat cumplita veste... El te va uita pentru dânsa... și de aceea mă vezi lângă tine.

Glyceria, fără niciun cuvânt, se îndreptă spre casă.

Menahem, infuriat, se adresă Scaphei :

— Privește-o... e mai bolnavă ca peștii tăi. Dacă n'ai grijă, se va prăpădi, și odată cu ea vei pieri și tu...

Scapha răs.

— Ce știi tu de sufletul femeii. Spune mai bine ce să fac pentru peștișorii mei.

— Ți-am spus... Un singur mijloc. Stropește basinul cu sânge de om... Și pentru binele tău, cu sângele slavei ce nu se adăpostește în vila ta, ci în insula lui Philomelus.

Menahem plecă fericit. Planul lui se așeza temeinic parcă pe tot cuprinsul minții. Trebuia acum să-l vadă neapărat pe Marcus Chresimus. De gră-

bit ce era își luă o lectică din cea dintâi castră întâlnită. Pe Chresimus Numidicus îl găsi în plin exercițiu de gimnastică. În fața unor stâlpi adânc înfiți el lovea pe rând cu sabia de lemn, să-i frângă dela pământ.

— Oprește jocul, neîntrecutule în viteză, Numidicus, și adună-ți toate puterile sufletului și trupului întru apărarea gîntei tale.

Generalul abia își stăpîni mânia. Oare ce voia acest semeț barbar, care îndrăsnea să-i vorbească fără să fi anunțat pe nomenclator?

— Te-am văzut ieri dimineață intrînd la iubitul meu stăpîn, Philomelus, și am înțeles că dorul ce te aduce la el era același cu cel ce m'a mînat azi la tine. Stăpîne, scapă-l...

Și căzu în genunchi.

— Primejdia e mai mare decît crezi. Moartea... moartea necruțătoare îl pîndește pe aproape.

— Ridică-te, străine, și vorbește lămurit.

— Leilor să mă dai hrană, dacă vreo minciună va grăi gura mea. Philomelus moare otrăvit...

— Otrăvit?... De cine?...

— De semnul crucii.

Marcus Numidicus își înălță privirea.

— Ai spus o vorbă mare... Hrană leilor... așa va fi de minți.

— Da, stăpîne, hrană leilor să ajung, dacă în casa lui Philomelus n'au intrat doi sclavi din secta cea mai dușmană Romei... Eu i-am văzut făcîndu-și semnul crucii în dreptul templului lui Jupiter și tot eu i-am văzut scui_pînd statua Fortunei...

Ovreiul vorbea cu atîta convingere, de parcă își rupea bucăți-bucăți de suflet. Generalul se lăsă convins.

— Și ce-i de făcut?

Menahem atît aștepta.

— Un singur remediu este... Il am, încredințat în mare secret, dela cel mai mare Rabi al nostru.

— Care-i ?

— Doar duhul sângelui îl poate salva. Strobește-i casa cu sânge... Cu sângele lor, stăpâne. Ei i-au otrăvit sângele, din sângele lor să iasă duhul învierii lui Philomelus.

IV

Vorba sclavului part era liniștită, fără izbucniri răzvrătite, fără rugi umile. Cuvântul lui mergea la sigur ca pasul unui om stăpân pe sine pe poteca dintre munte și prăpastie. Și Philomelus avea impresia că aceasta e poteca care duce la adevăr.

În toată casa era liniște mare. Stăpânul dăduse porunci și servii închiseseră ușile atriului și obloniseră ferestrele, ca nu cumva sgomotul căruțelor sau strigătele lecticarilor să-i turbure convorbirea.

— Vorbește, Artaban... Tu nu mai ești sclav. Înainte de a-ți fi dat eu brevetul de eliberare, iată că te-a eliberat acel om.

— Așa-i, stăpâne.

— Un lucru nu înțeleg... Avântul tău către un om pe care pentru întâia oară îl vedeai și către acele cărți, pe care nu le cunoșteai.

— Stăpâne, după cum ți-am spus, în țara mea am fost un om ales. M'am luptat și am fost învins... Dar azi îmi dau seama... am fost învins ca să mă înalț până aici. Simțeam că port în mine un dar, și abia ieri l-am cunoscut.

— Artaban, sclav îndumnezeit, răspunde-mi cu noua ta înțelepciune... Sunt eu oare merit pieirii?... Dacă mă crezi vrednic...

— Stăpâne, iartă-mi nehotărîrea. Nu mă simt încă atât de înstărit de puterea lui Dumnezeu... Dar dă-mi îngăduință pentru câteva ore, să caut pe medicul Luca. Îl voi găsi și dela el voi aduce hotărîrea. Suntem la crepuscul... până 'n concubium voi fi înapoi... Deși liber, sora mea, Bannis, rămâne chezășie...

— Du-te, Artaban, și întoarce-te să-mi aducă învierea.

Philomelus se ridică și deschise fereastra din spre grădină. Un gest, pe care de mult nu-l făcuse și o muncă, pe care de mult nu și-o permisese. Dar în suflet simțea unduirea unei puteri de mult dispărută, melancolia. Și un gând străin îi veni în minte.

— Dacăș putea plânge...

Parcă plânsul înainte de a-i ajunge în ochi, i-ar reinvia tot trupul și sufletul, ca seva cea proaspătă pomul uscat.

Grădina era roșie, însângerată parcă de un pumnal înfipt în soarele amurgului strâns ca o inimă.

— Dacăș putea plânge...

Cu ochii plini de nădejde se întoarse spre Bannis.

— Copilă, poți tu să-mi dai fericirea după care râvnesc în clipa asta?

— Sunt la vrerea ta, stăpâne.

— Nu, nu... nu m'ai înțeles. Dă-mi singurul bun cu putință, dă-mi durerea...

Sclava nu putu răspunde nimic, căci ușa se deschise cu putere și în cameră intră Marcus Chresimus.

— Philomelus, am aflat de a ta trădare. Adăpostești aici pe dușmanii imperiului...

— Cine ești tu să poruncești în casa unui patrician?...

— Sunt mai mult decât unchiul tău, sunt cetățean iubitor de patrie... Adu la judecată în fața mea pe acei ce îndrăsnesc să-și facă o fală din semnul de rușine al crucii.

— Iată-mă, stăpâne...

Generalul se întoarse către sclavă.

— Tu?... Cu ce putere îndrăznești să mă înfrunți?...

Marcus scoase pumnalul dela centură și în aceeași lovitură simți coastele răcâind de două ori, și în piept și în spate.

Philomelus se repezi asupra trupului căzut. Un val de sânge îl stropi în faţă.

— Scoate-i cuţitul din inimă, îi porunci generalul, şi cu el ucide sau te ucide.

Apoi plecă.

Philomelus se ridică. Liniştit trecu în cubiculum şi se aşeză în faţa oglinzii. Cu mare atenţie îşi cercetă ochii, faţa, gura. Numai stropi de sânge şi nicio lacrimă.

V

Toate lămpile şi candelabrele erau aprinse în camera egiptiană. Era o încăpere cu pereţi oblici ca o piramidă trunchiată, pregătită de mult de Philomelus după modelul mastabelor.

Philomelus odihnea pe un pat înalt, la care ajungeai suind pe trepte. În jur numai flori. Trandafiri albi, atât de dragi lui, şi flori de heliotrop, atât de dragi Glyceriei. Şi în toată casa, pe covorele aurite ornate cu chip de regi şi pe pernele violete cu desene în linii frânte, numai flori; ghirlande de chiparos înşerpuiau cele patru coloane resfirate fiecare în tavan ca ramurile pomului de palmier. Şi iară flori pe mesele cu inscripţii hieroglifice, şi în vasele pictate cu miniaturi de lei şi gazele, şi în cuferele de lemn de forma obeliscurilor.

— Pentru ce atâta risipă de flori, Philomelus ?

— Aşteaptă sosirea Glyceriei şi vei afla. Dar până atunci, Parmenon, stoarce-ţi mintea ca pe un burete şi din inima ei găseşte-mi răspunsul cel de cuviinţă.

Filosoful surâse cu superioritate.

— Cu ce grea problemă vrei să mă încerci, Philomelus ?

— Vreau să ştiu dacă secarea lacrimilor poate fi motiv de moarte.

— Lacrimile sunt niște excrete fără valoare. Nu au nicio legătură cu sângele, flegma, bila neagră și bila galbenă, deci cu acele umori din al căror amestec potrivit rezultă sănătatea. Vrei probă?... Omul poate plânge și în veselie și în supărare, și când i-a intrat o musculiță în ochi și când...

Dar se opri din vorbă, căci ridicând perdeaua, în cameră intrase Glyceria. O clipă, femeia rămase nemișcată cercetând, apoi dintrodată hohotind, se repezi pe scările patului.

— Iubitul meu, pentru ce?... Pentru ce?

Cu o mână slăbită, Philomelus începu să-i mângâie părul și fața.

— Iată, Parmenon, că tu cu toată marea ta înțelepciune n'ai putut înțelege ceea ce această femeie într'o clipă a înțeles.

— Pentru ce, stăpâne?... Pentru ce?...

Filosoful se simți jignit.

— Ce joc mi se ascunde?

— Nici acum n'ai înțeles, Parmenon... Nici când lacrimile acestei femei rostesc mai deslușit ca vorbele, adevărul... M'am otrăvit, Parmenon... și în curând nu voi mai fi între voi.

Filosoful își pierdu cumpătul.

— S'alerg după un flebotomist... Lăsând sânge din vine, se scoate și otrava.

— Oprește, Parmenon... Nu-i asta meseria ta... Fă-ți datoria...

— Cum?

— Vorbește-mi!...

Filosoful își reluă cumpătul.

— Despre ce?

— Vorbește-mi despre moarte... Iar tu, scumpă Glyceria, nu plânge, ci ia-mi mâna în mâinile tale. Vreau ca moartea să mă surprindă între vorbele lui Parmenon și mângâierile femeii iubite...

Urmă o scurtă tăcere pentru ca Glyceria să-și oprească plânsul și Parmenon să-și adune gândurile. Apoi filosoful începu:

— Niciodată nu-i prea devreme, niciodată nu-i prea târziu... Așa ne învață Epicur. Fiindcă niciodată nu putem ști când suntem și când nu suntem fericiți. E mai bine ca trupul nostru să-și păstreze forma prin care determină spațiul sau, descompus în atomi, să cadă în vidul infinit?... Dar și atunci, aceeași lege: niciodată nu-i prea devreme, niciodată nu-i prea târziu...

Se opri. Respirația patricianului încetase. Acum, el observase înaintea amantei și sufletul său rânji cu bucurie ca într'un triumf personal.

— Ridică-te, Glyceria... el a murit.

Vocea-i era poruncitoare, de stăpân. Tânăra femeie se supuse.

— Glyceria, făcu filosoful, știi care este datoria ta...

Acum porunca era mai cuprinzătoare, mai din adâncul sufletului, învăluită de patimă.

— O singură datorie ai, cea a frumuseții tale.

Și, peste cadavrul lui Philomelus, el întinse mâna s'o prindă.

— Vino să ne iubim, Glyceria... Chiar aci în această cameră... Moartea e ambianța cea mai potrivită voluptății... Vino, Glyceria...

Dar femeia se trase către ușă. Parcă nu îndrăsnea să priceapă. Filosoful își pierduse cumpanita lui ținută. Înnebunit de patimă coborî după ea. Glyceria o luă la fugă în tablium și de aci în peristil, unde se ascunse după o coloană a porticelui. Stătu câțva timp să vadă dacă este urmărită. În curtea peristilului nicio mișcare; câțiva sclavi vegheau în atrium trupul copilei ucise; în rest, casa era în întunec, potrivit ordinului. Doar arcușul șipotului de apă din fântână era singura lumină și singurul sgomot.

Glyceriei îi trecuse spaima. La un strigăt putea deștepta pe toți sclavii. Dar nu mai voia să se întoarcă în casa unde odihna a doi morți dragi

era turburată de sufletul unui netrebnic. Și nici acasă, la procuratoarea Scapha. Ar fi vrut să fie departe, departe, într'un loc în care să poate plânga și suferi cu adevărat. Să poată plânga și suferi în așa chip, încât lacrimile să-i spele fardul și suferința, sufletul.

La poarta grădinii se opri. În fundul aleei lumina un felinar. Glyceria nu se speria. Sufletul îi spunea să aștepte. Vestea cea bună începe ca o luminiță, ce crește apoi și luminează întreaga lume. Totodată, într'o parte azurul obscur se înalbi, parcă tot dela felinar și atunci Glyceria recunoscuse pe Artaban. Fericită, ea îi ieși în întâmpinare.

— Oprește, Artaban... Du-mă și pe mine la izvorul acestei lumini.

VI

— Unde ne găsim aci, frate Luca?

— Prin ajutorul scrisorii lui Teofil, în incinta carcerei mamertine.

— Aci voi eu găsi eu lumina cea nouă a sufletului meu?...

— Da, la această ușă.

Cei trei se opriră. Numai pașii paznicului de noapte sunau departe, dincolo de zid. Incolo liniște adâncă, întinsă din închisoare peste forum și parcă peste Roma întreagă.

— Frate Paulus, o femeie așteaptă la ușa ta... Ea vrea să iubească...

Atunci un strigăt de cocoș despică parcă lumea până 'n marginile ei. Vocea de după gratii rosti:

— Frate Luca, a cântat cocoșul a treia oară... E ora marei remușcări...

Și Glyceria repetă pentru sufletul ei:

— A cântat cocoșul a treia oară... E ora marei remușcări...

UN MARE NEDREPTĂȚIT

I

Bătrânul pensionar intră morocănos în cameră. Venea să cate pricină. Ah, fetele de azi! Să le ia dracul!... Mai ales pe studente. Îți țin casa ca vai de lume. Dar, în necazul lui, odaia era în ordine, fiecare lucrușor la locul lui ca la spițerie și numai geamantanul deschis, valiza și servieta plină arătau pregătirile de plecare ale fetei. Bătrânul, inciudat, începu să lovească în bagaj cu vârful bastonului. Asta-i făcea mare plăcere.

El, pe Ada, n'o bătuse nicicând, dar la fiecare greșală — chiar de când era mică — o îboldea cu vârful degetului unde-i venea mai bine, cum îboldea acum acest bagaj cu vârful bastonului. Simți, după ciocănit, pachetul cu rufe pe sub acoperișul de pânză, lovi tocul unui pantof, se lăsă într'un tub cu pastă de dinți, iar într'un colț prinse sfoara unui pachet.

— Scrisori... rânji bătrânul.

Și găfăind de emoție ca în fața unei prăzi neașteptate, se lăsă în genunchi, băgă mâna adânc în geamantan și trase pachetul. Odată cu el scoase și un caiet.

— Jurnalul... gândi el, și înșfăcând scrisori și caiet trecu la el în odaie.

Până să se întoarcă Ada mai avea timp. Și, la

urma urmei, ce, nu era fata lui?... N'avea el dreptul, ba chiar și datoria s'o supravegheze?

Bătrânul s'a apropiat de fereastră. Vede bine, nu și-a pus încă ochelari — măcar dacă toți tinerii ar avea vigoarea și sprinteneala lui intelectuală — dar la semi-întunec, cum e acesta de toamnă, ți se mai furișează câte o literă din privire. Deslușește perfect, scris străin, scris tânăr și bărbătesc. Vezi bine... scrisorile lui lunare de mult sunt cenușă, una cu praful maidanelor, scrisorile în care-și plângea amarul și sărăcia. Astea-s răvașe de dragoste. Și caietul? De bună seamă, colecție de impresii și comentarii zilnice ale diferitelor scene amoroase.

Bătrânul nu știe cum să procedeze. Ar vrea să citească deodată și scrisorile și paginile de caiet. Timpul însă, oricum, e măsurat. Trebuie să aleagă. Caietul îi e mai la îndemână și totodată mai de folos. Cu el va începe. Dar dela prima pagină a rămas prost. Are ochi buni, dar parc'ar fi de sticlă așa îi alunecă privirea, iar trupul îi este fixat ca un Vasilache prin toate sforile, și numai o mână i-a rămas liberă, aceea cu care învârtește o foaie, apoi alta. Versuri!... Versuri pe fiecare pagină, până la sfârșit numai versuri. Acum, după duminirea minții, s'a pornit sminteala sufletului. Nu-l mai interesează scrisorile de dragoste. Treaba ei!... E studentă, majoră, emancipată. Dar versurile!... Cum și-a permis versuri fără știrea lui? Aci e desconsiderare și chiar trădare. Dacă are vreun dar, apoi dela el l-a moștenit. El era poet. Toată lumea știa, și fata lui mai bine ca oricine. Dar ea, inimă ascunsă și vrăjmașă, numai pentru fapta ei trăia. De mult o pândeă, de mult o bănuise că-i leită mamă-sa, dar acum avea dovada.

Bătrânul e zăpăcit. Îi este necaz și moare de curiozitate. Năduf peste năduf simte din piept

până 'n beregată, mai să-l sugrume, tâmplele-i bat, mâinele-i tremură, capul îi e înfierbântat și se trezește learcă de sudoare, ca și cum i-ar fi grozav de frică.

— Frică?... De cine?... se încurajează el.

Și totuși se simte în situația borfașului care caută o scăpare... Îi e rușine de prostia sa, dar trebuie să recunoască — n'are încotro — că-i e frică. Mintea îi judecă repede și în pas cu fapta. Se întoarce din nou în camera fetei, își amintește de rânduiala bagajului și pune pachetul la loc, cu mare grijă așează rochiile deasupra, le netezește cu podul palmei, apoi, trage acoperitoarea de pânză, și când e sigur că nu se mai cunoaște nimic, se întoarce în birou. E mulțumit. Adă, tocmai la București are să descopere lipsa caietului.

Simte că i se slobod baierile chipului în veselie. Strașnică păcăleală! Deodată se încruntă din nou. La colțul străzii a cârmît o trăsură.

El deschide saltarul unde se găsesc răvășite toate vechiturile — primele concepte, manuscrise nedeșăvârșite, scrisori, însemnări și tot ce ar putea interesa pe cercetătorul de mâine — și ascunde caietul acolo, apoi se așează la birou cu capul în mâini, meditănd.

Fata intră grăbită. Dar graba ei e pripeală de sfîciune. Trece repede pe lângă bătrîn, la ușă ar vrea să se oprească, apoi se răsgîndește și intră în odaia ei. Se teme de ce are să-i spună. Niciodată nu i-a permis el vreo drăgălășenie, nici pe timpul când trăia mamă-sa, dar mi-te acum. Bătrînul îi înțelege încurcătura. De aceea îi urmărește mișcările, savurînd clipa. Ea e mîndră ca și mamă-sa. Asta n'a putut el suferi la neamul lor, mîndria! Un sărut mîna obligator o doare ca o înfrîngere. În fine, fata s'a întors încărcată ca un hamal.

Clipa și-a ajuns culmea. Servitoarea e la bu-

cătărie, dar n'are voie s'o deranjeze. Fata își lăasă jos calabalăcul, ca să-și ia rămas bun. Acum toată mândria ei — moștenită dela mamă-sa — trebuie să cedeze.

— Tată, am incasat meditațiile. Ți-am adus și dumitale două mii de lei.

Bătrânul se smucește în el, tușește sec din gât, e încurcat. Nu știe cum să primească darul — ca respect sau ca ofensă — dar tentația învinge. Înălțându-și puțin capul, răspunde senioral, parcă din mare depărtare, ca o grație :

— Lasă-i pe masă.

Ada profită de primul succes și trece la a doua parte a ofensivei, mult mai delicată, deci cu mult mai periculoasă.

— Uite, tată, ce m'am gândit însă... Să-mi dai câteva din versurile dumitale.

Bătrânul s'a zăpăcit de tot. Își amintește de fapta sa. Ce să fie? Coincidență sau pedeapsa lui Dumnezeu?

— Vreau să le arăt lui Domițian, profesorul de română.

Bătrânul a întors privirea pe fereastră.

— El are o mare revistă literară... și e om cumsecade, nu ca ceilalți...

Pensionarul a băgat de seamă că în trăsura din stradă se află un tânăr.

— Cine te așteaptă?

— Toduț... Tată, ce zici de propunerea mea?

— Care Toduț?

— Toduț Duruiian.

— A, băiatul popii Păsat...

Fata înțelese că batjocura tot în pofida ei este.

— Imi dai, tată?

În fine, bătrânul se simți răzbit. Toată ura lui comprimată de ani, toată ambiția lui de poet nesocotit și persecutat poate se rezolvau prin acest fapt fără nicio însemnătate. Nu era umilire. La

urma urmei, care-i nebunul să nu ridice un bilet de loterie sub pretext că-și șifonează cuta dela pantaloni? Stăpânindu-și chipul și glasul, el întreabă cu aceeași indiferență :

— Mă pot încrede în tine ?

— Da, tată.

— Bine.

Deschide încet sertarul operelor definitive, cercetează pe îndelete manuscris după manuscris, și la urmă se oprește la un bloc cu scoarțele flexibile, din care paginile prinse cu agrafe se puteau desprinde fără nicio vătămare.

— Asta-i aur, fată... Ai înțeles ?

— Da, tată, făcu fata punând manuscrisul în servietă.

Apoi încărcându-se cu bagajul ieși în stradă. Rămas singur, bătrânul scoase din ascunzătoare caietul Adei.

— Să văd ce-i poate pielea...

N'avea însă astâmpăr ; gândul îi călătorea spre București odată cu manuscrisul lui. Oare nu greșise umilindu-se față de Ada ? Nu.

Gândul bătrânului se rezolvi într'un sentiment larg de voie bună.

— La București, totul e cu putință, când ești tânără, destul de drăguță... și pe deasupra studentă și emancipată.

* * *

Dela primele rânduri tocmai ceea ce prevăzuse el. Poezia era intitulată : Mamei. Prin urmare, darul dela el și recunoștința adresată mamei... Copil ingrat !

„Cu ce-a rămas din tine, mamă,

Dumnezeu încheie obada lumii întregi...”

Bătrânul rânjește disprețuitor.

— Și când te gândești că pentru atari ineptii sunt deschise paginile revistelor bucureștene...

Vezi bine, fată tânără, studentă, emancipată! Pe când el... Și din nou dezastrul vieții îi apare înaintea. Sertarele lui gem de manuscrise, nuvele, romane, piese de teatru pline de înțelepciune, iubire de om și de ideal — căci a fost în viață un umanitarist — iar poemele lui sunt una și una, cu versurile bob numărat, nu ca miorlăiturile Adei.

Intoarce pagina. „Lui“... Adică lui Toduț sau altuia ca el. Și aci aceeași împerechere proastă de cuvinte, fraze fără verb și fără înțeles, ba chiar și greșeli de ritm.

— Pe când versurile mele...

De dragul lor își sacrificase cariera. Alți colegi, coada clasei, trecuseră la artilerie, geniu, marină, pe când el la intendenta, să aibă liniște ca să se dedice cu totul artei. Și mai târziu trebuise să demisioneze ca să n'ajungă la consiliul de reformă. Coaliția proștilor și invidioșilor nu-i ierta talentul. Nu-i ierta ideile avansate de om bun, devotat umanității și idealist.

O altă poezie: Slugă.

„Mamă, ai slujit capela goală

Capela urgisită de preot și drumeț...”

Acum se înfurie de-a-binelea. Asta-i prea de tot. Prin urmare, îl și insulta. Din toate văicărele a înțeles ceva: că e complicea moartei.

Dar toate sunt pretexte. Și ingratitudea fetei și complicitatea ei cu moarta. Din străfundul cel mai întunecat al sufletului său a izbucnit o patimă grozavă, patimă închisă de ani ca explosibilul într'un proiectil. Se simte agresiv ca pe vremea când vizita cenaclele și cafenelele literare. O, câți poeți n'au simțit veninul lui de viespe și pe câți nu i-a nimicit chiar, căci are darul criticii necruțătoare și definitive. Și pe măsură ce i se infierbântă surletul, se organizează și răzbunarea. Ii trebuie o bombă care să explodeze în plin. Altcum, fată tânără, frumoasă, studentă, emancipată... A scos

stiloul și a rupt o foaie din bloc. Acum o telegramă Adei: Versuri proaste, grozav de proaste. Le-am aruncat în foc.

Bătrânul poet nu se mai poate stăpâni. Telegrama îl obligă; are o datorie față de conștiința sa. Pășește superb cu caietul în mână. Datoria! Deschide cu vârful piciorului ușa dela sobă, privește câțva timp la foc, apoi cu un gest larg — momentul e solemn — svârle caietul în foc.

* * *

Telegrama a ajuns-o la Universitate.

— Toduț, o telegramă dela tata...

— Ei și?

— Ce s'o fi întâmplat? Abia am plecat...

Numai când Ada scoase batista să-și șteargă lacrimile, Toduț bănuiește o veste rea.

— Ce-i, Ada?

Fata îi întinse telegrama. Dar el nu putea înțelege nenorocirea.

— Capricii de om bătrân...

Fata plângea cu suspine.

— Taci, Ada... Mă faci de răs... îi șopti el, privind împrejur.

Holul era plin de studenți și studente, care puteau crede că s'au certat.

— Să mergem, Ada.

— Să mergem.

Scoborîră scările Universității, străbătură bulevarul, căutând în tăcere străzile cele mai dosnice. Se făcuse întunec. Băiatul îi trecu brațul pe după talie.

— Nu fii tristă, Ado. Scrii tu altele.

— Era forma definitivă.

Băiatul o strânse la piept. Nimic mai dulce ca trupul unei femei când plânge, lacrimile aprind obraji și suspinul întărește sânii.

— Ce e pentru tine, cu atâta talent...

Fetei i se limpezi vocea.

— Crezi, Toduț... crezi în talentul meu?

Băiatul o sărută pe strada goală și întunecată.

— Sunt sigur că te iubesc...

— Ce fericită sunt, Toduț...

Acum se găseau — nu știau unde — pe o stradă fără oameni, fără lumină, fără sgomot, departe de murmurul orașului, ei doi, ascultând doar de chemarea inimii lor, sub protecția cerului, stelelor și lunii.

— Așa să mergem viața întreagă...

— Da, viața întreagă...

Băiatul se opri ca s'o sărute din nou.

— Ai uitat nenorocirea?

— Lângă tine uit tot...

Și porniră mai departe.

— Vreau să-ți fac viața numai o poezie. Totul numai pentru tine. Voiu fi unica poetă care a cântat un singur om, pe soțul ei.

Această exuberanță pe Toduț începuse să-l indispună. Fata îi plăcea, o iubea și voia s'o ia de nevastă.

— Căci soțul meu va fi și amant... și căsnicia singurul izvor de inspirație...

Exuberanța nu-i ședea bine. Poezia e o îndeltnicire superficială, îți fură din plăcerea sănătoasă a sărutului și îmbrățișării, iar în căsnicie viața trebuie privită serios. El era teolog și filosof. Gândurile lui erau grele și sfinte.

— Ada, ești în stare de un sacrificiu?

Fata se aruncă de gâtul lui ca și cum i s'ar fi oferit toată.

— Mă iubești?

— Da.

— Poți să-mi dovedești?

— Oricând.

Era noaptea ei de dragoste, de adevărată cununie.

— E un mare sacrificiu.

— Orice... oricând... făcu fata exaltat.

O oprise din mers și o strânse în brațe. Fata lăsase capul pe spate și cu ochii închiși aștepta.

— Să nu mai scrii versuri...

Intraseră într'o stradă luminoasă, sgomot, lume multă, trăsură. El începu să-i demonstreze, era o natură practică, cu multă logică în tot ce spunea, ajungând până la scheme și formule.

— Să nu mai scrii versuri. Vieța trebuie privită serios. Fericirea e cuminenie și înțelepciune.

Ea îi răspunse hotărît.

— Iubirea ta poate să înlocuiască orice... N'am să mai scriu.

— Îți mulțumesc, mireasa mea...

Și se întoarseră spre cămin.

II

Când a primit revista, bătrânul poet a înțeles pentru ce i-a fost trimisă. I se publicaseră versurile. Dar în loc de bucurie, vestea l-a întâmpinat cu necaz. Necaz, când a rupt banda și revista a apărut în toată splendoarea ei; necaz când și-a citit numele trecut în sumar — chiar numele lui, — pe care renunțase să-l mai vadă tipărit decât pe cărțile de vizită; necaz, când a deschis la pagina cu poezia sa... Necaz, căci binele ăsta i-l făcuse Ada.

Pe urmă și-a dat seama de ingratitudea sa față de el însuși. Pentru ce și-ar nimici bucuria succesului? Dar nedreptatea într'atâta otrăvește pe om, de-l face dușmanul propriei sale fapți. De altfel nici nu-i plăcea ideologia acestei reviste. Reacționară, antiprogresistă, necapabilă să înțeleagă nevoile proletariatului, idealurile noi ale umanității. Revistă pentru belferi!

Reciti sumarul să vadă în ce pluton literar se găsește și atunci băgă de seamă că poezia lui era cea din urmă. Apoi, ochii lui, dedați cu meșteșugul literelor, găsiră și alte cusururi. Poezia era imprimată cursiv, cu cele mai minuscule cursive, în loc de Leonte numele lui fusese trecut Leontin, ca rândușii și nici vigneta n'avea deasupra. Pagină de bogdaproste!

Poetul simți jignirea. Apoi se consolă. La urma urmei, lipsa de simț estetic îi privește. El fusese publicat și litera tipărită are un prestigiu față de cea scrisă cu stiloul, ca și trenul accelerat față de cel personal. Dar dela primul vers se stropși. Ce era asta?

„Doamne, îmi deschid fereastra și sufletul meu...”

Asta era prea de tot. Curată bătaie de joc. I se modificaseră versurile, se denaturase sensul poeziei; revolta împotriva Dumnezeirii și dragostea de umanitate, crezul lui de o viață, fuseseră nimicite printr'un cuvânt schimbat. Cum asta: „îmi deschid”... când în manuscris era precis: „îmi închid”... Ce fusese? Infamie editorială sau prostie filială. În orice caz, Ada era vinovată. Iși permisese ca dintr'un imn închinat omului să facă un imn închinat Dumnezeirii. Furios, ticlui o telegramă: „Nu se smintește c'o iotă Evanghelia”.

Și deodată un sentiment larg — cuprinzător, îi inundă făptura, ca și cum întradevăr ar fi deschis fereastra soarelui și sufletul, Dumnezeirii.

Visul i se desfășura aievea ca un curcubeu, legând mirajul tinereții cu apoteoza vârstei mature. În clipa aceasta mii de ochi îl citeau: în clipa aceasta era scriitor bucureștean...

* * *

Abia în zilele următoare a cunoscut succesul, când l-au felicitat profesorul de română și directo-

rul liceului, când prietenii dela cafenea au recunoscut că-i cea mai frumoasă poezie din sumar, și mai ales când redactorul revistei literare locale — care până atunci îl neglijase — îi ceru ceva și pentru dânsul.

Pe urmă a început să fie din nou nemulțumit. Succesul va să fie întreținut, altcum se dovedește a fi nemeritat. Or, aci era cu neputință să se valorifice. Oraș prea mic, cafenea fără competență, revistă ce innăbușă, nu desvoltă... Și într-o zi a descins în capitală, și dela hotel de-a-dreptul la cămin a mers. Ada s'a speriat.

— Ce-i, tată? Ești bolnav?

— Nu. Am venit să-mi găsești un editor.

— Dar nu cunosc niciunul, tată.

— Profesorul tău... el trebuie...

— Profesorul?... se sperie Ada.

— Da.

Fata încercă o ușoară rezistență.

— Greu, tată... el e foarte ocupat.

Bătrânul închise un ochiu și clătină doar capul. Adică : Ce te prefaci?... Parcă nu le știu eu toate...

Fata se supuse.

— Bine, tată... Să-l rog să ne dea o oră.

— Dar mai repede, că sunt grăbit. Și până atunci hai la editura Casei Școalelor, ea-i oficială, trebuie să ne asculte.

Fata nu știa ce să facă. Avea întâlnire cu Toduț la Universitate, și luată pe neașteptate, nu avea cum să-l anunțe.

— O să-i explic și o să mă ierte el...

Plecară împreună. Tot timpul, bătrânul o bodegăni:

— Cum ți-ai permis să-mi schimbi sensul poeziei?...

— Tată, aveam să aleg...

— Asta-i podoabă cu piatră de diamant și tu ai schimbat diamantul cu o mărgea de sticlă.

— Tot mai bine-i așa, tată.

— Ce știi tu...

În timpul din urmă, luat cu trebile literare, bătrânul uitase plăcerea de a mai toca mărunț pe cineva, cu vorba.

Ajunseră în sfârșit la Casa Școalelor. Ada se adresa secretarului:

— Să lase domnul căpitan manuscrisul...

Dar căpitanul nu era om să termine cu una cu două.

— Să vezi despre ce e vorba, domnul meu...

Ada îngălbeni. Tată-său îi prinse spaima, rânji în suflet și-și descompuse efectul pe două direcțiuni: să-și pledeze cauza și să facă în ciuda fie-sei.

— Eu sunt omul cel mai nedreptățit din lume. Sunt poet și...

— Tată...

Bătrânul o repezi din privire, apoi reluă:

— Cum ți-am spus, domnul meu, eu sunt omul cel mai nedreptățit din lume. Sunt poet și publicist. Am zece volume de versuri, cincisprezece piese de teatru, opt romane...

* * *

Abia l-a condus pe tatăl său la hotel și Ada a plecat spre Toduț. L-a găsit la cantină. Băiatul a primit-o bosumflat.

— De ce m'ai făcut s'aștept ?

— A venit tata.

— Puteai, orișicum...

— Toduț, nu fii supărat...

— Știi cât am de preparat... și ca să mă plimb cu tine o oră, eu sacrific și examen și curs.

— Cât ești de bun, Toduț... Dar tata...

— Ce vrea ?

În fine, vocea băiatului pierduse din asprime.

— Trebuie să mă ajuți... să-mi dai un sfat...

Purtarea fetei îi plăcea. Nu se supăraseră de dojana lui, cu socoteală administrată, ce-i drept, blajin, dar totuși sever, iar încrederea ei îi mărea importanța.

— Tata vrea să mergem după amiază la profesorul Domițian.

— Ei și?... făcu el mirat.

Ada nu știa cum să-i explice, cum să-l facă a înțelege tocmai din ceea ce nu spunea.

— Tata e bătrân, om dinaintea războiului... are multe ciudățenii.

În fine, băiatul înțelese.

— Te temi să nu te facă de răs?

Ada nu răspunse. Cea mai bună adevărîță. Și el recunoștea că era penibil să te prezinți în fața unui om subțire ca profesorul Domițian, cu un fost căpitan de intendanță, ridicul în pretențiile lui de poet, mai ridicul însă în anarhismul și ateismul lui, un ins terorizant, pisălog și nesuferit, care, odată pornit, nu te slăbea până nu-l dădea afară sau nu o rupeai de fugă.

— Ce zici, Toduț?

Toduț însă cumpănea. Avea să aleagă între clipa de față și viitoarea lui căsnicie. Clipa într'adevăr era penibilă, dar pentru viitor el avea nevoie de o femeie ascultătoare, răbdătoare și supusă. Se rușina de tatăl său pe bună dreptate, dar trecând prin proba impusă, devenea mai smerită, mai docilă, mai femeie.

— Ce spui, Toduț?

Băiatul dete verdictul:

— Datoria, Ada... Datoria îți impune să te duci. Și fata, resemnată, îi răspunse:

— Mă voi duce.

* * *

După masă, Ada s'a prezentat profesorului Domițian.

— Domnule Profesor, vă rog să mă iertați...

— Ai adus ceva ?

— Nu.

— Păcat. Trebuie să scrii, fată... Ai talent, mare talent...

Profesorul Domițian era cunoscut ca un om bun, entusiast, binevoitor, gata oricând să găsească un nou talent.

— Nu e vorba de mine, ci de tata, căruia i-ați publicat...

Profesorul zâmbi.

— Cam slăbuțe versuri... De hatărul dumitale...

Ada îndrăzni să-l intrerupă :

— Domnule Profesor, să nu vă supărați...

— Ți-a trimis alte versuri ?

— Nu... dar a venit. A venit în București să vă mulțumească.

Profesorul schiță un gest de refuz.

— Să-ți mulțumească dumitale, nu mie.

Dar fata continua să se roage.

— Vă rog să-l primiți... ține așa de mult...

— Bine, cedă Domițian, adă-l după ora de curs.

Fata se ridică, dar la ușă se întoarce.

— Domnule Profesor, încă ceva... Tata e un om în vârstă, trăit în provincie, v'aș ruga să fiți îngăduitor.

Se opri din vorbă. Totul în făptura ei asculta de acea grijă maximă, vecină de spaimă, ca înaintea unei sentințe. Profesorul o liniști.

— Tatăl dumitale a fost ofițer, nu-i așa?...

— Da.

— Vezi cum am ghicit?... Cunosc tagma oamenilor ăstora terorizanți.

— E un om de treabă... Nedreptățile poate l-au singularizat.

— Nu, domnișoară. E un om rău și egoist. Cu restul oamenilor se poartă minunat, încât toți îl iubesc, îl stimează și-l simpatizează... dar în

serviciu, și mai ales în casă cu ființele al căror stăpân se socotește, e cumplit. Răutatea lui e cu atât mai odioasă cu cât e fără justificare. Nu nedreptățile, cum crezi dumneata, ci firea lui... Dar să mă opresc. E tatăl dumitale. Adă-l după curs mine.

* * *

A doua zi, căpitanul inventă ceva nou : să meargă la Ministerul Educației Naționale.

Profesorul Domițian îl primise bine și-l ascultase. Totul i se părea ușor și firesc. Meritele lui începeau să fie cunoscute. Să fi procedat de acum câțiva ani așa, unde ar fi azi?... Dar cine să se intereseze de el. Ada?...

Când fata auzi de noua lui trăснаie, alergă la Toduț.

— Nu mai pot, Toduț, nu mai pot... Ce să fac ?

Dar și Toduț plănuise ceva peste noapte. Să grăbească logodna și nunta, și ca atare avea lipsă de bunăvoința căpitanului poet.

— Trebuie, Ada... trebuie să te duci.

— O să mă prăpădesc... o să mă topesc de rușine în fața ministrului...

— Curaj, Ada... Avem nevoie de bătrân...

* * *

Dela ministru, căpitanul Surdulescu a ieșit încărcat, ca o albină, de onoruri și promisiuni. Numai să treacă alegerile — ministrul se găsea tocmai în campanie electorală — și totul i se va pune la dispoziție, editură, reviste de lansare și ajutor chiar. Poetul e desorientat. Parcă nu știe ce să mai facă. Mintea lui activă cercetează mereu. Ii trebuie ceva grandios, o faptă care să

incunune drumul său la București și parcă vieța lui întreagă. A, a găsit: Regele... Să se ducă la rege. Să facă cunoscut și regelui toată nedreptatea, toată mizeria ce poate ucide în provincie un om de geniu.

— Ada, m'am hotărit... Să mergem la rege.

Dar Ada a căzut bolnavă la pat.

— Mă voi duce singur... se îngâmfa el.

La palat i s'a spus să facă o cerere de audiență.

III

Când a aflat că venise acasă, să se logodească. Leonte Surdulescu, poetul și publicistul, numai că n'a ridicat brațul să-i crape capul.

— Editura ?...

— Să vezi, tată...

— Audiența ?...

— Mareșalul curții n'a fixat-o încă.

— Ministrul ?...

— Tată, Toduț și-a luat doctoratul. Trebuie să se preotească...

Dar bătrânul se plimba ca zănaticul prin casă; se simțea neglijat și — mai rău — tras pe sfoară. Și numai afurisita asta de fată, mironosiță dar voluntară, era de vină! El îi încredințase un obiectiv de onoare și ei i se abătuse de măritiș. Neam prost.

— Tată...

— Piei din fața mea...

Fata s'a dus speriată la Toduț.

— Tata nu vrea...

A urmat, la preot, un sfat de familie. Situația era gravă. Alții ar fi putut face nunta și fără consimțământ, dar într'o familie de preot și la un viitor preot, nu se cădea... La urmă, preotul s'a hotărit.

UN MARE NEDREPTĂȚIT

- Mă duc să-i vorbesc eu.
Bătrânul l-a primit în răspăr.
— Ce vii la mine, părinte? Nu-i majoră? Nu-i studentă? Nu-i emancipată?
— Atunci te invoiești?
— Asta n'am spus.
Preotul o luă dela cap.
— Să vedem, domnule căpitan, ce motiv ai împotriva acestei căsătorii?
— Niciunul.
— Atunci suntem înțeleși?... Dă mâna aici.
Dar Leonte Surdulescu s'a ferit.
— Asta nu.
— Prin urmare, nu vrei să ți se mărite fata?
— Din parte-mi, n'are decât. E majoră, studentă, emancipată...
Preotul i-a înțeles ostilitatea. A chemat băiatul și l-a sfătuit părințește.
— Ia mai dă-l dracului de nebun... Fata-i bună, n'am ce zice. Drăguță, modestă, are și carieră... Dar dacă tată-său e nebun, și fata-i ținută... Uite, eu am ochit pentru tine pe fata lui...
— Lasă, tată... Ada o să izbutească...
— Numai să nu-ți faci nebunul rușinea și să nu vină la nuntă.
— Cu neputință, tată...

* . *

Leonte Surdulescu a înțeles coaliția. Și pe deasupra, condusă de un popă. Necazul lui s'a spiritualizat, a căpătat un tâlc metafizic, explică de bună seamă un destin, destinul lui de luptător și de poet umanitarist, care i-a făcut viața una cu durerea celor obidiți, a proletarilor, a țăranilor nedreptățiți, și i-a pus în spate o cruce, dar nu cea mincinoasă a popilor, ci crucea de oțel și cărbune a

burgheziei. A ajuns la o culme. El, și de cealaltă parte a baricadei întreaga societate burgheză cu Ada, popa Păsat și Toduț, simple iscoade. Când va lovi în ei, să se cutremure întreaga șandrama.

Căpitanul Surdulescu nu mai poate sta în casă, se innăbușă. Ii trebuie noaptea fără stele, noaptea pustie... Să se simtă înfășurat de stindardele negre ale vântului, un Napoleon superb pe câmpul de bătaie, între trăsnete, fulgere și viscol.

A ajuns la cafenea mai repede decât ar fi vrut. Gândurile îi gonesc pașii. Cafeneaua e goală, ora târzie, vreme rea. Numai într'un colț, la o masă, Ovreii joacă baccara. Ca de obicei, câțiva jucători și mulți chibiți care pontează din când în când. Căpitanul cere o cafea. Vrea să fie tot atât de lucid ca și când ar scrie o poezie sau ar combina intriga unui roman. Căci va da drumul unui desnodământ de măreție antică. Toate facultățile lui creatoare, imaginația în primul rând, apoi voința, trebuie să le aibă gata la atac. L-a oprit sgomotul dela masa Ovreilor. A fost pesemne o lovitură grozavă. Câștigătorul s'a ridicat ca să-și scoată punga. E mândru ca de o mare victorie și de aceea se simte obligat ca să dea sfaturi.

— Ascultați-mă pe mine... inspirația e chestie de sfert de secundă.

Căpitanul și-a întors gândul dela început. Oare nu greșește el? Oare nu prea s'a îndepărtat, prea s'a lăsat dus de imaginație, și în fuga ei a uitat de Ada, de Popa Păsat, și de fiu-său, teologul? Lui îi trebuia o lovitură și el combină o tragedie antică. Vorba Ovreiului: inspirația e chestie de sfert de secundă. Ii trebuia această fărâma de timp. Gândul lui oscilează ca pendula între casa preotului, unde se uneltește, și masa Ovreilor, unde se joacă la noroc. Abia acum își dă seama că

soarta l-a pus între aceste două forțe dușmane. Apropierea îi face plăcere, parcă-i gădila ceva în creier. Deci, mai departe. Totdeauna a sprijinit pe Ovrei, în necazul popilor creștini. Gădilitura s'a prefăcut în zumzet, care-i furnică prin cap, mâini și piept. Dacă și acum i-ar sprijini?

Dar nu termină. Mîntea i-a înhățat gândul ca pe o muscă. Sfertul de secundă! Și deodată sufletul i se luminează ca o lună de foiță în care s'a aprins becul. Râde lăuntric cu o gură până la urechi, cu un ochiu închis șugubăț și cu nasul strâmb într-o parte, cum râde luna pe cărțile de povești. Dar chipul și-l ține strunit, privind cu desnădejde în gol. Cu pași rari se apropie de masa jucătorilor.

— Domnule Rabinovici, se adresează el șefului comunității, am să-ți spun ceva foarte important. Când termini jocul...

— Eu nu joc, privesc la măgarul meu de nepot, băiatul lui Cohn....

— Atunci, te rog, vino la mine.

Ovreiul își închipuie că e vorba de vreo afacere. Auzise că-și mărită fata și se pregătea să se lase greu. Dar ținuta foarte gravă a căpitanului, felul solemn cum îl invitase să ia loc la masă, îl cam încurcă.

— Domnule Rabinovici, să nu te minunezi de cele ce vei auzi.

Ovreiul este din ce în ce mai curios.

— M'am hotărît să mă fac Ovreiu...

Ovreiul rămase o clipă năuc, apoi îl privi peste ochelari.

— Știi c'am fost ateu...

— Da, toată lumea știe.

Vorbind, Ovreiul se desmeticise și își da seama că are de aface cu un nebun.

— Dar sunt un gânditor, un meditativ. Cu aceeași cinste cu care n'am crezut, cu aceeași cinste mă întorc la iudaism...

Ovreiul continuă să judece :

— Sunt unii nebuni lucizi și foarte raționali...

— Și din toate religiile pe care le-am studiat cu deamănuntul, singura adevărat mare, fiind singura revelată de Dumnezeu, e iudaismul.

Ovreiul îl lăasă să vorbească și-l ascultă cu multă atenție. De fapt, își făcea socotelile cu precizie. Un nebun de ăștia e mai de folos decât o mie de cuminți. Se gândea ce vâlvă va face: Un căpitan român trecut la iudaism...

Surdulescu devenise ca niciodată de elocvent. Creștinismul față de iudaism nu-i decât o minusculă sectă, ca de pildă aceea a mileniștilor față de creștinism.

Și în acest timp, continua discuția cu potrivnicii săi, ca și cum ar fi fost de față.

— Ei, ce zici, părinte Păsat? Ce zici, domnișoară Ada? Ce zici, domnule teolog?

Căpitanul combătea creștinismul cu vehemență, susținând universalitatea religiei mozaice. Creștinismul a fost marea piedecă...

Și, pe celălalt plan, mintea lui savura vâlva pe care o va face vestea, nu numai în orașul lui, dar în țara întreagă. Cine e acel original? E un gânditor de geniu. E căpitanul Surdulescu... poetul și publicistul Leonte Surdulescu. Cel mai mare nedreptățit al timpului!

* * *

Când vestea a apărut în ziare, părintele Duruian și-a chemat băiatul și i-a arătat.

— Ți-am spus?... Satură-te acum. O să fii ginerelul unui Jidan.

Iar băiatul a alergat la Ada.

— Ada, tatăl tău ne face de răs... Convinge-l... Altcum, totul e sfârșit între noi.

Și Ada a căutat să-l convingă. A plâns, s'a rugat... Dar căpitanul s'a infuriat.

— Să nu te amesteci în convingerile mele religioase.

Fata era dezolată. Totuș avea dreptate, dar pe de altă parte cum să lupte împotriva tatălui ei? Toată viața ei fusese supusă, așa era regula în casă, moștenire dela mamă-sa, cum era s'o frângă ea?...

— Nu există decât un singur sistem... își dădu Totuș părerea, mâna forte. Nu vrea de voie, atunci de nevoie.

— Cum, Totuș?

— Să-l internezi la nebuni...

Fata a crezut că se prăbușește pământul cu ea. Nici nu îndrăsnea să gândească.

Nici Totuș însă nu era om să se lase. Impreună cu tatăl lui a purtat-o pe la avocați, procurori și alți fruntași ai orașului. Cu toții au fost de acord să-l interneze.

— Să mai încerc odată cu vorba bună...

Dar când a început vorba, căpitanul a pus mâna pe băț.

— Îți crăp capul, mizerabilo...

Atunci Ada n'a mai putut. Dreaptă în fața lui, cu privirea ridicată ca niciodată, a răspuns răspicat :

— Tată, te voiu interna la balamuc.

Bătrânului i s'au turburat ochii, mâinile i-au căzut în jos, apoi a lăsat capul pe piept și s'a prăbușit pe scaun.

— Tată, tată...

Bătrânul o îndepărtă cu vocea stinsă :

— Pleacă... pleacă...

* * *

Și Totuș, și părintele, chiar și preoteasa au încurajat-o.

— Să vezi ce om de treabă o să se facă, îi spuse părintele. Frica e singurul mijloc pentru nebuni. De altfel, și procurorul are să-i spună, și judecătorul de instrucție, și directorul liceului...

Dar Ada n'avea cui să se destăinuiească decât lui Toduț.

— Când s'a prăbușit pe scaun, am crezut că moare...

Băiatul nu-i putea mărturisi gândirea lui adevărată: că ar fi dorit să moară...

— Înțelegi, Toduț, cum să duc eu pe conștiință, o viață întreagă, povara morții lui...

— Fii liniștită, nu moare el...

* * *

Căpitanul Surdulescu devenise omul cel mai de treabă, și profitând de această schimbare, socrii și mirele au hotărît să grăbească nunta. La logodnă, a petrecut cu toți oaspeții și a ținut o cuvântare pentru fericirea tinerilor. Cu Ovrei nici vorbă. Uitase de editură, de reviste, de audiență la rege. Se interesa parcă și de pregătirile de căsătorie. Ce n'ar fi crezut niciodată Ada, a intrat în odaia ei, unde se găseau cadourile, rochia de mireasă și toate cele de trebuință pentru nuntă, lumânările, voalul și coroana de lămâiță. Toată lumea era fericită; părintele Duruian, că fiu-său va intra în rândul oamenilor; preoteasa, că lucrează pentru băiat ca pe vremea când era copil; iar Toduț, că visul lui se va împlini în curând.

Numai în sufletul Adei stăruia îngrijorarea. Se temea de atâta noroc. A văzut pe tatăl său prăbușindu-se pe scaun și imaginea aceasta îi apărea când și când, printre armoniile cuvintelor de dragoste, printre peisajele fericite ale viitoarei ei căsnicii și chiar tăind elanul unui sărut sau ritmul unei îmbrățișări. Remușcare sau presimțire?...

Și totuși trebuia să tacă, să nu vatăme cu nimic fericirea lui Toduț. Să-i dăruiască tot ce-i mai frumos și mai pur în sufletul ei, întreaga substanță a poeziei, la care a renunțat, tonul curat al surâsului și lacrimii, și cununa privirii de fecioară care înțelege, îngăduie și ocrotește. În fiecare zi, ei se plimbă până noaptea târziu, să se impregneze de fericirea primăverii, prin vraja trupului ei tânăr și frumos, și toate gândurile, bucuriile și suferințele de mai târziu să le întoarcă prin filtrul acestei amintiri.

În astă seară a întârziat mai mult. Ultima noapte de amănți. Măine e cununia civilă. Se vede că și bătrânul e impresionat de acest eveniment. Casa e luminată toată, îi așteaptă.

— Hai, Toduț, să-i zicem noapte bună... E în odaia mea, zâmbește Ada.

Și fericită parcă să-l surprindă în flagrant delict de duioșenie bătrânească, deschide ușa, gata să aplaude.

— Toduț... ți-pă ea.

Băiatul se apropie. Groaznic! În mijlocul odăii, bătrânul atârână într'un ștreang fixat de cârligul lămpii. S'a spânzurat, dar și-a făcut seama cu socoteală. Pe cap are coroana de lămâiță și picioarele fleșcăite s'au împleticit în rochia de mireasă.

— Toduț...

Bătrânul e hidos. Are capul plecat într'o parte, un ochiu închis, ochiul cel șiret, și le arată limba.

— Hai, Ada, să anunțăm parchetul... și cu forța o trage afară.

* * *

A doua zi după înmormântare, Ada a primit un pachet și o scrisoare.

„Îți înapoiez inelul. Căsătoria imposibilă. Taina preoției nu poate fi întinată de păcatele omenești“.

VICTORIE

*Iar pe chelie, se plimba o muscă.
(Cezar Petrescu : Simfonia
fantastică.)*

I

Generalul închise cartea și furios o aruncă pe noptieră.

— Ăsta-i un dobitoc... un mare dobitoc...

Vocea îi era necunoscută, o voce joasă și guturală, izbind parcă dinăuntru înafară niște timpane înfundate cu vată. De altfel, nu-și dădea bine seama. Fusesse aievea vocea lui sau o voce străină, folosindu-i sufletul ca pe o pâlnie acustică.

— Ăsta-i un dobitoc, un mare dobitoc... se încăpățâna vocea.

— Cine-i dobitoc? se răsti generalul.

— Cum cine? Parcă nu știi... Ia, Grigore Stolnicu, profesorul din Simfonia fantastică a lui Cezar Petrescu...

Și numaidecât închipuirea generalului, până atunci fluidă cu rândurile cărții, se împrăștiă ca razele unui punct luminos, înțepenind pe un mănunchiu de imagini: sala de concert în suspinul lent al emoției; orchestra, o neînțeleasă mare cu valuri de argint, alamă și mătase; maestrul, parcă la intersecția acestor lumi, apropiind și disjugând cu bagheta sutlelele oamenilor din sală de sutlelele instrumentelor din orchestră și în fine, tot acest

tumult năvalnic de torent revărsat, adunat și tors în firul de caraghios al lui Grigore Stolnicu, profesorul cel chinuit până la exasperare de giumbuș-lucurile unei muște sprintăre pe chelia insului din față.

— Asta-i un dobitoc... făcu vocea, parcă să-i dea curaj.

— Pentru ce dobitoc, domnule?... ripostă generalul.

Acum ambele voci, desprinse oarecum din el, se certau pe socoteală proprie.

Generalul schiță o mișcare de contrarietate, ca și cum niște inferiori i-ar fi discutat dincolo, în odaia vecină, ordinul.

— Prostii... Sunt obosit... Mai bine să mă culc...

Trase lăntișorul dela lampă și închise ochii. Imaginile luminoase se afundară ca niște umbre în întunerecul creierului. Totuși el continua să vorbească, apărându-se.

— Schimbarea garnizoanei... noua mea funcțiune... Apoi, prea feluritele îndatoriri... amestecul de preocupări... Totul mă turbură și mă excită...

Și deodată se regăsi cu mintea în cabinetul ministrului de războiu, discutând locurile la noua mișcare în armată. El voise Craiova. Dar Craiova era rezervată nepotului primului ministru. Apoi, în ordinea preferințelor, Constanța. Aci, dificultăți politice locale, și atunci... poftim Clujul.

— La Cluj, Grădinescule... la Cluj, îi vorbi sfătos ministrul de războiu, la Cluj avem nevoie de oameni destoinici... Clujul e o cetate dușmană ce trebuie cucerită. Acolo, peste îndatoririle de ostaș, se impun și cele de cultură. Să fim cinstiți... Prestigiul nostru față de minoritari, doar o cultură temeinică îl poate asigura...

Povețe de circumstanță, tăiate cu foarfecele parcă din gazetă. Dar la Cluj odată sosit, aceeași stereotipă vorbă: cultura.

Și atunci, fără convingere, dar conștient de porunca timpului care nu cruță nicio abatere, s'a hotărît a deveni om de cultură. Și hotărîrea l-a costat. E drept c'a descoperit o literatură nouă, el, rămas odată cu bacalaureatul la versurile lui Cerna și romanele lui Duiliu Zamfirescu. Și o plastică nouă, și, ceea ce n'ar fi crezut vreodată, o muzică românească. Dar cu câtă trudă... cu câtă !

Generalul s'a răsucit de necaz, în pat. Ar vrea să adoarmă, dar gândurile i se învârtesc morișcă.

— Ce frumoasă literatură era pe vremuri... simplă, pe înțelesul tuturor... îți mergea pe de-a-dreptul la inimă. Nu ca acum, chinuită și bolnăvicioasă. De pildă, poțim, și la Cezar Petrescu... Ce gust să urmărești cu atâta insistență fiecare mișcare sufletească, fiecare gest abia schițat, fiecare pornire abia concepută... și mai cu seamă acea stăpânire și luptă, care menține pe un nebun în aparențele cumințeniei. Căci fără îndoială, Grigore Stolnicu este nebun...

N'a terminat cartea de citit, dar dela primele pagini și-a făcut convingerea. Un nebun !

— Ași !... Un dobitoc, un mare dobitoc !...

— Pentru ce dobitoc ?...

Vocile stăruiau desprinse din făptura lui, voci de sine stătătoare, parcă vocile a doi адвоаți gata de hartă, unul apărând pe Grigore Stolnicu, celălalt acuzându-l. Generalul își depărtă cu voință auzul, plictisit de ceartă și vacarm. Înaintea lui : estrada... Muzica n'o pricepe, dar orchestra, orchestra... Ce disciplină, ce încântare pentru un adevărat militar !... Orchestra este o unitate, în care fiecare ins își execută cu însuflețire, dar și cu precizie, îndatorirea. Ce ar fi de pildă, ca timpanistul, înnebunit subit, să ridice ciocanul și... poc cu el în chelia înaintașului său, ca să omoare o muscă...

Generalul își simte trupul întins ca o piele de caracatiță. Peste el a trecut nebunia lui Grigore

Stolnicu, rostogolită ca un tăvăluc. Să se stăpânească, altcum rătăcirea o să-l arunce în vârtej. Noroc de minutarul ceasului care-l ține legat de realitate. Dar și tic-tacul ăsta...

— Disciplină, disciplină...

Generalul ar vrea să nu mai audă. Singur să se știe noaptea în zăvoi, întins pe prundișul argintat, sau în parc pe banca de piatră, așteptând. Ah!... Dar fie-ce sgomot al ceasornicului e lovitură... or, lovitură e și punctarea gămăliilor de sudoare și gestul timpanistului în tobă și palma lui Grigore Stolnicu, când va face „plici” pe chelia tovarășului din față...

De aceea, privește în sală.

Sala de concert e în suspinul lent al emoției; orchestra apare ca o neînțeleasă mare cu valuri de argint, alamă și mătase... iar maestrul, parcă la intersecția a două lumi, apropie sau depărtează cu jocul baghetei apele sufletului de cele ale armoniei.

General e nemulțumit. Născocirile muzicii, imagini cuplate de metafore și comparațiuni, ies la iveală în necazul lui. Ce-i asta? Fantazie sau realitate? Unde se găsește?... În decor de operă sau în zăvoi cu noapte luminată? Ce-i asta?... Cornul de lună ca o svârlugă între nori? Noaptea destrămată de acele brazilor? Pălăria cavalerului, streășină de lumină?... Generalul își revine. Gândiri frumoase, semn de slăbiciune. Un om serios nu judecă decât ceea ce vede. De pildă, viorile... toate cu arcușurile în aceeași mișcare, când în jos când în sus, soldățește. Și contrabașii! Cum se luptă cu enormele lor instrumente... ca niște ursari. Și oboiștii...

Generalului îi este a râde. Totdeauna, oboiștii suflând i s'au părut caraghioși. Suflă subțire numai din buze, ca și cum ar lipi o țigară. Și țin gâtul întins, ca niște cocoși...

Generalul e tot nemulțumit. Realitatea, zadarnic orchestra vrea s'o stăpânească... Simfonia e fantastică. Valurile se revarsă peste matcă. Stihia s'a deslănțuit. În sală, lumea nu mai are putință de a reacționa. Stă înmărmurită. Și în această mulțime prostită, o singură minte ageră lucrează. E mintea lui acum tot una cu mintea lui Grigore Stolnicu. Ea singură are o preocupare serioasă: musca de pe scăfărlia vecinului... S'o urmărească tiptil, tiptil, cu mâna ridicată, pentru ca la momentul potrivit, odată... plici !...

II

A băgat de seamă... Intrarea lui în teatru a produs emoție!... Noul general!... Să-și găsească deci o înfățișare potrivită. E încă tânăr, doar de patruzeci și șase de ani. Poate să fie, dacă nu frumos, cel puțin plăcut și mai cu seamă interesant. El știe că e pus la concurs cu predecesorul său, la concurs cu ceilalți generali maghiari, care cândva au trecut prin loja comandamentului. De aceea a venit însoțit de întreaga suită... și cu toții la fel de frumos gătiți, în haine de mare ținută, după reglement: mănuși albe, cisme de lac, centură, decorații, eghileți. Și nu din fanfaronadă! Are însă răspunderea situației. Adus în fața mulțimii ca o divinitate, el are o lipsă de primul atribut al divinității: prestigiul! Or, la urma urmei, prestigiul se rezolvă prin fast și decorație...

Generalul aruncă o privire asupra acestei mulțimi. Privirea i se desagregă jos, pe capetele sculptate în penumbra luminii artificiale. Din nou e obosit!

— De Verdi e opera asta, Marinescule?... aude el pe șeful Statului Major cerând informațiuni aghiotantului.

Generalului i se oprește gândirea, ca tăiată cu

foarfecele. Poftim, fă cultură cu oameni pentru care toate operele sunt scrise de Verdi! Aștia sunt ca ordonanțele pentru care orice ziar e Universul. Nu se ostenesc să citească măcar programul sau afișul, necum o carte de specialitate.

Și-și amintește cum el își procurase dela un teterist, absolvent al conservatorului, un comentariu al operei.

Se întoarse către ignorant și începu să-i explice, fără nimic muștrător în vorbă, strâns după textul cărții.

— Ciudată soartă a avut și opera asta „Samson și Dalila”... Autorul e Saint-Saëns. A lucrat-o nici mai mult nici mai puțin de nouă ani, dela 1868 până la 1877... și după atâta muncă n’a găsit în Franța scenă, care să i-o reprezinte imediat, ci...

Generalul își opri cuvântarea. Oboistul din orchestră a dat un semn prelung, imediat viorile, ca niște orătănii la strigătul gospodinei, s’au rezezit să-l prindă.

Tocmai la timp, căci vorbind a simțit o suferință vagă, nedefinită, ca o reminiscență tristă. Învățase pe de rost cuvintele altuia ca și... ca și...

— Parcă și Grigore Stolnicu învățase din enciclopedie explicația Simfoniei fantastice?...

Voit, generalul își schimbă cursul gândirii. Stăruința de a-și aminti îi producea aceeași neliniște.

Jos, sub el, orchestra e în frământul pregătirii. Și deodată tresare, ca și cum ar fi făcut o descoperire. Da, da... a prins secretul neliniștii. Nu loja comandantului e la o înălțime prea mare, cum crezuse el la început, ci orchestra e înfundată jos, jos de tot ca într’o scoică, între scenă și parter. Și fără să vrea ridică privirea parcă să măsoare distanța. Poftim!... Acum altă plictiseală. În fața lui, două rânduri deasupra, la o lojă de galerie, un tânăr inconștient stă pe balustradă cu spatele spre public, sprijinit doar într’o mână.

— Ce nebun! Un gest greșit... o scăpare din vedere și... bâldâbâc...

Generalul își întoarse din nou privirea în orchestră. Ce-i pasă lui de nesocotința altora?

— Nu-i vorba însă de nesocotința unui nătarău, se rectifică el. Să-și frângă gâtul, dacă-i dobitoc!... Dar de acolo de sus, drept peste trombonist ar cădea și terciu l-ar face. Asta e!... Pentru ce să piară un om nevinovat, prin prostia unui scrântit?

Generalul din nou e cu ochii în orchestră. Violoniștii își fugăresc degetele mărunț și egal pe gâtul viorii. Celiștii și-au scos capetele la vedere peste burțile instrumentelor. Ascuns sub rampă, gonit parcă din ansamblu, harpistul ciupește de unul singur pe grătarul de corzi, arpegii scurte și răsucite. În fund, timpanistul își acordează diferițele lui tobe, cu mișcări surde, învăluite parcă în vată. Intreaga orchestră e în neastâmpăr. Și deodată, toate glasurile încep să trepideze pe întrecute. A intrat dirijorul.

— Parcă-i gospodina cu grăunțe... își repetă generalul imaginea.

O lovitură sinistră de gong, apoi tăcere totală. Maestrul a ridicat bagheta. În sală întunec. Toate privirile sunt ațintite spre rampă. Și atunci, generalul, scăpat parcă de sub supraveghere, își strecoară binișor privirea sus, spre loja de galerie. Ah, ce mizerie!... Nesocotitul tânăr a innebunit parcă. Așezat pe balustradă, cu mâinile încrucișate pe piept, sigur pe poziția lui, mai mult chiar, provocator, el așteaptă începutul spectacolului. Cum Dumnezeu de nu i-e frică? E fără niciun sprijin. La cea mai mică greșeală de echilibru, bâldâbâc...

— Ce-mi pasă mie de toate astea? Mai bine să ascult...

Generalul își concentrează toată atenția asupra muzicii. Muzica, nu numai că trece pe lângă el

străină, dar se preface în impresiuni ciudate. Sunetele viorilor îi flutură nesuferit, gădilicios chiar, ca niște jurubițe de mătase despletite; fluierile flautelor se rezolvă în serpentine care, incolăcite, îi ținesc până în timpane; iar alămurile, ba îl învăluiesc, ba îl tamponează, ba îl poartă lin ca pe targă. Totul e exterior, nimic nu-l pătrunde. Este un vizual, la care și sunetele se materializează în elemente concrete.

Din nou e cu ochii la arcușuri. Aceeși ordine, același paralelism. Parcă și degetele pe gâturile negre, aleargă tot paralel. Chiar buzele și obraji muzicanților suflători se mișcă în acelaș tact. La fel pufăiesc tromboniștii, ca niște obezi, la fel își tivesc buzele oboiștii, ca niște cumetre în grații. Și fagoții! Să crezi că atunci dau trup, prin vergeaua ondulată de argint, instrumentelor lor monstruoase ca niște pari. Ce caraghioși! Mai cu seamă oboistul prim. Asta-i grozav de caraghios! Scurt, gras și chel. Dar ce chel! Capul lui, pe instrument, se profilează ca un bostan înfipt într'un par. Să cadă jos, terciu s'ar face, ca și... ca și...

Din nou aceeași senzație penibilă de sfârșeală.

— Terciu s'ar face, ca și tânărul de sus...

Generalul simte pe frunte picuri de sudoare. Parc'ar fi la o probă scrisă de tactică, negăsind soluția. Ce casnă, ce casnă! Ar vrea să ridice privirea sus, la loja de galerie, dar privirea îi atârna grea în jos. Chelia oboistului i s'a prins de pleoape.

— E scurt, gras și chel, ca...

Generalul are o opresiune pe piept. Ar vrea să respire și nu poate. Chelia oboistului e tema și soluția îi sbârnăe pe la tâmpile ca o muscă.

— E scurt, gras și chel, ca...

Sbârnăiturile parcă au trecut în minte. Creierul în întregime e un roi răzvrătit pe o pradă.

— E scurt, gras și chel ca Grigore Stolnicu...

Generalul răsufală odihnit. În fine ! Dar gândirea, în neastâmpăr, a găsit nou prilej de neliniște : chelia. De câțva timp sufletul său are lipsă de neliniște ca de o ambianță. Deci scormonește, scormonește... se teme și totdeodată dorește stările de grijă.

Generalul e cu ochii sus la loja de galerie. Se apără. Nu știe cum, dar simte că se apără. Ce rușine pentru un militar ! Și totuși, privirea caută cu nesăț pe celălalt partener al jocului. Dar aci, decepțiune... Tânărul cumințit s'a tras înăuntru. Ce păcat !... L-ar vrea din nou pe balustradă, cu mâinile cruciș pe piept, preocupat de muzică...

Desorientat și totuși voluptuos excitat, generalul își plimbă privirea între cele două sfere de atracție. Jos, chelia rotundă, întinsă, parcă încărcată cu explozibil ; sus, fața profilată a tânărului, ștearsă de orice asperitate, fosforoscentă în penumbra luminată a lojii și lucioasă chiar. Ca o chelie !... Într'un moment de energie, el întoarce capul și își înfige privirea în balcon. Ce rușine ! Pur și simplu, a fugit de pericol ! Dar balconul este o hrubă cu capetele fosforescente așezate în rânduri, rânduri, ca și craniile într'un mauzoleu. Și lucind toate ca niște chelii...

Generalul își dă seama de absurditatea vedeniei. Judecata lucrează doar prin închipuire, cum e mai rău. Se întoarce cu mintea la textul tradus acasă de teterist. Ah, și asta-i tot o fugă, tot o mișcare de apărare !

„În lungi tonuri de corn și în acordul instrumentelor de lemn, glăsuește textul, se deschide actul întâi. După puține tacte, urmează un pasagiu de o pregnantă melancolie, o țesătură melodică trecută dela un instrument la celălalt... ¹⁾. Deodată generalului i se șterge gândirea. De

1) Peter Raabe, „Opernführer“.

câtva timp, ochii lui în neștire urmăreau parcă chelia oboistului. Da, da... S'a trezit. Dar ce cumplită trezire! Soarta își bate joc de el ca un inferior obraznic... căci pe chelia oboistului se lăfăie cum îi place, când în zig-zaguri, când în sburdalnice capricii, slobodă ca o sălbăticiune pe Bărăgan, o muscă.

Generalul face o mișcare, ca și cum ar vrea să se ridice. Simte că nu poate respira, și acest deficit de respirație îi răspunde tocmai în frunte.

— O muscă!... Pentru ce batjocura asta?...

Apoi, după noul său sistem de gândire dialogată :

— Nu e batjocură?...

— Ba chiar batjocură... căci e musca lui Gri-gore Stolnicu...

Din nou o mișcare de ridicare. Ii e rușine. Ce Dumnezeu! Uită că-i militar? Și la urma urmei, poate că nici nu-i muscă.

Și ochii lui încep să cerceteze.

— Muscă e? Nu... Ba da... Ba nu...

Vederea îi este țeapănă și subțire ca un ac de insectar. S'o poată trece odată prin trupul moale până'n jos, ce bine-ar fi! Bâzâind în țeapă să-și dea sufletul obraznica insectă! Dar dacă nu-i muscă? Ar putea fi neg, pată de cerneală, petec de hârtie... Ași! Se mișcă. Ba nu... Oare nu-i o părere? Lui îi tremură privirea în pleoape...

— Marinescule, se răsuțește el către ofițerul de ordonanță.

— Porunciți, Domnule General...

— Binoclul...

— Poftiți...

Generalului i se curmă respirația de emoție. Ciudată senzație! Pălpări de teamă simte în suflet, ca un copil căruia i se pune pentru întâia dată în mână un revolver.

Este un binoclu de campanie, metalic și masiv, cu osatură de revolver și greutate de grenadă.

În războiu, cu el privea pozițiunile inamice. În războiu... Ce cuvânt hipertrofiat și asta : războiu! Ca și cum singur ar rezuma maximum de energie umană și pasiunea legată de luptă și de pericol. Minciună!... Sunt împrejurări în viață, mult mai dramatice... de pildă, înarmat, să urmărești singur un răufăcător, ca detectivul. În atare mișcare, te mână imbolduri maxime de amarez : de a poseda și strivi. Pe când în războiu atâtea elemente se interpun între ochiul care privește și prada care nu se vede. Războiul e mecanizat. A scăpat din simțuri.

— Nu e exact... se rectifică el, și în războiu ai luptă de corp la corp, ca în atacul dela Cașin.

Ochii privesc la chelia omului, gândurile însă în frânturi se năpustesc, se încălesc, se resping.

Rachetă albă : baraj de mitraliere... Trei rachete : baraj general... Rachetă albă și roșie : baraj de grenade...

Generalul s'a deșteptat cu binoclul la ochi. Acum vede la precizie pielea punctată cu mici gropițe negre, undulând la ceață în delurețe și pe ea, alergând în voie, insolenta insectă. Îi vede capul cu ochii bulbucăți ; toracele strâns ca în corset și abdomenul umflat să plesnească ; îi vede picioarele subțiri ca firul de câlț, frânte din încheieturi, și aripile lucrate ca o bijuterie.

Odată, plici...

Binoclul îi tremură ușor în mână. Ce noroc pe el!... Căci, să fie în parter ca Grigore Stolnicu, și să aibă înainte o chelie pe care se lăfăie o muscă...

Odată, plici...

Sunt în natură formațiuni care te obligă să le strivești. De pildă coaja de ou, crusta de gândac, sau țesătura firavă a unei insecte, altele, ca fesul și jobenul, trebuiesc turtite de sus în jos, iar altele cer, fără discuție, o palmă... de pildă un obraz insolent sau chelia oboistului.

Odată, plici...

— Prostie... se incurajează el.

Și totuși unda de neliniște se accentuează în el. Generalul găfâie pe loc, în mâini simte un tremur subțire. Capul chel e jos, la distanță mare și el... el are în mână arma grea.

Odată, plici...

Să dea drumul binoclului drept peste capul chel. Și musca și chelia dintrodată... Generalul se răsuțește pe scaun.

— Marinescule, ia-ți binoclul.

— Păstrați-l, Domnule General.

Dar generalul împinge unealta grea la spate, în mâna subalternului, să n'o mai vadă, căci sufletul său e întins la maximum, parcă să explodeze și se teme de orice instrument de războiu. Privirea-i continuă să fie atrasă de chelie. Și capul gol e o poziție în iminență de explozie!... Conflictul e la maximum. Două pozițiuni vrăjmașe, — sufletul său și chelia de jos — ambele gata să sară în aer... Care pe care?

Generalul își dă seama de absurditatea gândului. Dar în același timp are senzația că nu mai poate. Trebuie, trebuie... O forță năvalnică îl împinge să acționeze. Cum?... Ca'n războiu...

Fără să vrea și-a ridicat privirea spre loja din față. Ce noroc!... Tânărul inconștient e din nou peste balustradă. Generalul tremură de plăcere. Acum... un, doi, trei... Tânărul e însă nemișcat. Generalul, rânjind, îi întinde o privire întoarsă ca un cârlig, parcă să-l agate. Doar să-l clatine... atât! Și de-acolo, baldăbăc peste capul trombonistului. Trombonistul nu-i chel, dar ce are aface... Toate capetele sunt poziții cu explosibile. Haide deci... un, doi, trei...

Generalul râde. Își vede prada cu picioarele în sus, fășâind prin aer ca o cometă și deodată pleosc, cap în cap...

— Un, doi, trei... poruncește el.

Dar în necazul lui, tânărul s'a tras cuminte în lojă. Generalul găfăie. A rămas parcă singur în tot teatrul, cu prada. Ajutorul i-a fugit. Forțe puternice simte năvălind în el. Jos, chelia oboistului strălucește, întinsă la maximum ca o bubă coaptă. Muscă e doar o țintă. Or, el explozia o dorește. Deci, înainte peste balustradă ca din carlinga avionului, binoclul în sus drept peste obiectiv. Și acum, un, doi, trei...

Generalul se răsucesce pe scaun.

— Marinescule...

— Binoclul, Domnule General?...

Generalul e în panică. Parcă ar fugi de pe câmpul de luptă.

— Chipiul și mantaua...

În lojă, rumoare. Apoi, întrebări îngrijate, de circumstanță.

— Vă e rău, Domnule General?...

— Da... O migrenă teribilă...

Toți ofițerii sunt împrejurul lui.

— Vă conducem, Domnule General...

— Nu... se răstește el, rămâneți aici...

— Dar mașina... mașina vine tocmai la douăsprezece...

— Nu-i nimic... Merg pe jos... Asta o să-mi facă bine...

— Domnule General, îmi permiteți...

— Nu, Marinescule... Rămâi aici...

Ordinele lui sunt fără replică.

— Noapte bună, Domnilor...

— S' trăiți, Domnule General...

În timp ce deschide ușa, senzația de dezastru se accentuează. Hohotește parcă ceva în el.

— Câtă lașitate, Doamne!... Câtă lașitate!...

* * *

Generalul aleargă pe jos spre comandament. Nu vrea trăsură, nu vrea mașină... Aerul rece al

noptii ca o legătură îi adună svâcnelile sufletului. Incetul cu incetul patima se mulcomește. Poate judeca în liniște. Trebuie să ia măsuri, să se îngrijească. Asemenea accese îi compromit prestigiul. Chiar dacă nimeni nu știe. Este totuși un prestigiu al omului față de el însuși... A fost o ameteală, o clipă de șovăială posibilă oricui odată în viață. Da? Dar dacă în acea clipă de șovăire, slobozea unealta grea peste capul nefericitului...

Generalul găfăie mai mult de emoție, decât de fugă. S'a trezit la poarta comandamentului. Sentinela, zăpăcită, îi prezintă arma cu mișcări impleticite și rămâne nemișcată. Câtă batjocură! Maximum de onor lui? Unui laș? Unui fugar?... Suie scările comandamentului la apartamentul său, Ordonanța aleargă:

— S' trăiți, Domnule General...

Generalul îl concediază.

— Du-te Vasile... n'am nevoie de tine.

Și începe să se desbrace, silindu-se totdeodată să-și pună gândurile în ordine. Ce-a fost fuga asta năroadă? Ce-i cu blestemata gândire a lui Stolnicu, înfiptă ca o strechie în cugetul său? Prin ce mecanism stăruie cele două voci din nou desprinse din el, discutând?

Generalul e fără astâmpăr în pat. Imposibil s'a doarmă. Poate faptul că n'a terminat cartea... A lăsat povestea doar începută și povestea se răzbună, cerând întregire.

— Ciudat... Ce putere să aibă o carte și o poveste!

Și totuși, așa e! Să fi terminat cartea, să fi știut sfârșitul povestirii, poate n'ar fi suferit accidentul supărător. Trăiește o răzbunare a cărții.

— Oare ce se petrece cu Grigore Stolnicu?

Generalul e la nou impas. Nu vrea să cedeze.

Nu vrea altă slăbiciune. A stins lampa și a închis ochii. Dar dincolo de pleoapele căzute, închipuirea a pornit mare lucrare. Teatrul, balustrada, chelia, musca... Generalul își dă seama... răzbunarea cărții! Un personagiu livresc este o fantomă desgropată de cititor. Ce bine îi ședea acolo lui Grigore Stolnicu, mort în cimitirul cărții! Iată-l acum dușman.

Generalul se răsuțește în pat.

— Ce prostie... Fantome reînviată! Mă paște curiozitatea. Voiu face deci ca femeile. Să citesc sfârșitul și cu asta gata.

Generalul aprinde din nou lumina. E nervos.

— Nu, nu vreau...

Însă totdeodată ochii i se prind de noptieră. Acolo, sub un teanc de ziare și scrisori, e cartea... cartea, blestemata! Cum de-a uitat s'o pună la loc în bibliotecă?...

— Să stârșesc odată... își poruncește el.

Comanda îi rămâne doar la suprafață. Lăuntric curge tumultuos argumentația. Ca la critica unei operațiuni militare, așa de sistematic judecă: luând cartea, cedează impulsului de care nu vrea s'asculte; lăsând-o, dă dovadă de teamă. Și deodată, mai înainte ca să fi hotărît într'un fel sau în altul, smulge cartea de sub maldărul de hârtii și găfâind o deschide la sfârșit:

— „El și nebun... Să râdă toți nemernicii de asemenea nerozie, cum râde el acum...”

„Iar Grigore Stolnicu râde într'adevăr, și cu plicurile decolorate în mână, râde din ce în ce mai nestăpânit de vesel...”

„Hohotul a umplut camera, răsună în toată vastitatea goală”.

Generalul privește năuc. E singur. Odaia-i goală și îngustă ca o celulă de sanatoriu, iar el în cămașă de noapte — poate în halat de nebun — se vede bătrân cu plete cărunte, ghebos și uscat, hohotind de râs — cum e mai trist — pe niște

învechite scrisori, — scrisorile lui Grigore Stolnicu — desorientat ca în fața necuprinsului, și totuși gata să se nărue de ziduri...

Cu voință își suprimă viziunea.

— Asta-i un dobitoc... un mare dobitoc...

— Pentru ce-i dobitoc?...

A închis cartea și a aruncat-o furios pe jos. Mentea continuă să judece drăcește: gest de îndepărtare, gest de frică. Frică?... De cine, Dumnezeu?

Stinge lampa. Intunerecul din nou îl liniștește, are în el răceală de compresă umedă. Apoi, pe măsură ce se încălzește, sufletul incintat începe să pulseze. Generalul încearcă să-și fixeze critic punctele de reper. Dela cine pornește răul? Și mintea, joc de imagini, îi scoate înainte pe Grigore Stolnicu.

— A, da... dela Grigore Stolnicu...

Dar Grigore Stolnicu e o plăsmuire... nu există...

— Ba există...

— Unde-i? ți-pă el în vid. Cine e?

— Tu!... răspunde vocea.

Intunerec de hrubă, și în întunerec vocile țiuesc ca între două scoici.

— Tu ești Grigore Stolnicu...

— Dar însul chel cu musca pe chelie?

Vocea piuse ca un glonț în traiectorie.

— Cine e? se înfurie el.

— Oboistul... Nu-l vezi?

Generalul se svârcolește ca pe patul de tortură, în pânza de nădușeală țepoasă.

— Cum o să fiu eu Grigore Stolnicu? Dar eu sunt în lojă și oboistul e departe de mine, jos în scoica orchestrei.

Imediat își revine. Încă o greșeală. Nu trebuie să se apere. El n'are lipsă de apărare fiindcă totul e o ficțiune. Un gând dureros îi sfredelește tot mai adânc sufletul și de acolo asvârle în noapte spulber de imagini. Și mereu același proces.

Fiece imagine eliberată își organizează pe socoteală proprie, viața. Grigore Stolnicu e sus în loja comandamentului. Il cunoaște prea bine. Are fireturile, centura și decorațiile de general. Le-a îmbrăcat acasă în fața oglinzii. Și cât îi șade de bine! Dela înălțimea lojii el poate examina mulțimea. Mulțimea? Capete lucind doar în lumina sălii ca niște chelii. Grigore Stolnicu râde. Chelii... chelii pretutindeni, lucii ca niște țeste de cranii. Dar printre ele, una e mai ispititoare. Parcă o iubește! O iubește ca pe un obiect sculptat în sedef ce se poate sparge... Grigore Stolnicu râde. Iubire, posesiune, strivire! Ce prostie! Cum o să iubească o chelie? O chelie care îl irită, care își bate joc de el... o chelie, care îl pune la încercare. Ce?... Il pune la încercare? De bunăseamă. Atunci, să-i arate el ce poate...

În el s'au deslănțuit poște. Niciun fel de judecată, ci doar impulsuni pe cale de înfăptuire. Două forțe față'n față, ce trebuiesc să se ciocnească: o chelie și o palmă. Odată, plici! Ce prostie!... Dar palma e sus, în lojă și chelia jos, în orchestră...

Generalul găfăie de emoție. Piedeca-i mărește pofta. Își revine. Piedecă la el?... Piedecă pentru un om de acțiune, pentru un militar?... Cum?... Parcă lupta se dă numai corp la corp?... Atunci la ce bun uneltele de atac, grenada, de pildă?... Uneltele prelungesc doar mâinile noastre. Și unealta lui e binoclul...

Deci la lucru. O ușoară aplecare peste balustrada lojii... Bagă de seamă. Musca e sireată. Țintă mobilă. Calculează deci mișcarea... Bagă de seamă. Musca urcă sus spre creștet. Fii gata!... Binoclul sus, și acum... drumul!

Generalul își ține respirația. Țeasta a explodat. Din chelie a țâșnit țândări de os și stropi de creier...

III

Nu vrea să meargă la medic. Și-ar afirma boala oarecum, mărturisind-o. Or, tocmai de asta vrea să se convingă, că nu-i bolnav... Dar răspunsul ca o floretă îi urmărește, „tac au tac“, fiecare mișcare a judecății. Atunci, pentru ce n'a mai fost la teatru din ziua când mișelește a fugit părăsind câmpul de luptă și dușmanul?...

Generalul râde amar. Câmpul de luptă, o chelie? Și dușmanul, o muscă? Răspunsul lui s'a prefăcut în ac ce distramă parcă fir cu tir. Chelie, muscă... Așa e! După urma lor avea să se nenorocească, să se prefacă în criminal și nebun...

Ah, de n'ar înnebuni!

Gândul ăsta îl ia ca în spangă, parcă din pân-tece până'n creștet. E palid, gura căscată, ochii holbați, coșul pieptului umflat, gata să plesnească din arcuri. Apoi, un colț al creierului începe să pulseze luminos. Nebunie, boală, medic... Ah, medicii! Niciodată nu i-a putut suferi. Niște incre-zuți, niște hipertrofiați! Îți jignesc simțul demni-tății de om amestecându-se cu indiscreție în ce ți-e mai tănuit. De altfel, nici n'a fost bolnav vreodată. Rănit, da... ca'n lupta dela Cașin, pierdut sieși, cu eul dispărut, redus la o masă inertă de carne, trăind parcă doar din obiceiul respirației. Bolnav, degradat din demnitatea de om, nu... nu!...

Generalul începe să se plimbe prin cameră, cu pași mari și agitați. Gândurile i se muncesc pe loc. Ar vrea să le elibereze din strungul simțirii dureroase și nu reușește. Are în sufletul său un ținut înflorit și luminat ca poiana dela Cașin, când în fruntea batalionului...

— Da... Țasta-i cuvântul: în fruntea batalionului...

Generalul se surprinde în mijlocul odăii, cu un zâmbet proiectat parcă în trecut și deodată, im-bufnat ca de o slăbiciune, își retrage privirea

luminoasă în întunecimea sufletului. A redevenit energic și hotărit. Își comandă sieși, înfruntând în același timp și pe medic.

— Mă voi duce la teatru !...

Provocarea asta, adresată și lumii întregi și sieși, a deslănțuit în el forțe nebănuite. Se simte mai mult decât vindecat, trecut în ofensivă ! Deschide ușa să-și cheme ajutorul. În odaie însă nimeni, și astă neașteptată lipsă îi slăbește brusc forța ofensivă. Rămâne buimac. De dincolo, din odaia celor tineri, se aud glasuri voioase și râs.

— Care Sonia, Marinescule ?

— Nevasta lui Socolov, colonelul rus...

— O știu... E mică.

— Grozavă, dragă...

— Aia s'o aibă bătrânul...

Generalul a tresărit scurt.

— Bătrânului nu-i mai arde de femei. Nu-l vezi ?...

Tot cu nasu'n rapoarte și lucrări.

Generalul, binișor, s'a retras în biroul său. O undă melancolică, o senzație de ceva care s'a sfârșit s'a pogorit în suflet. Bătrânul este el...

* * *

— Marinescu ăsta e un măgar ! Își uită la mine în birou ileacurile lui de cărți. Poftim, un roman !... Crimă și pedeapsă... Pesemne că între două lucrări de cancelarie, îi trage și un capitol. Pe furiș, ca școlarii în ora de matematică.

Generalul, cu un gest disprețuitor, asvârle cartea jos. Să și-o ridice dacă-i trebie. Și s'asează la lucru. Totuși nu poate lucra. A fost nedrept cu Marinescu. Aghiotantul lui citește la tinereță, ca să nu ajungă mai târziu ca șeful de stat major, sălbatic, neștiind cine a scris Samson și Dalila, sau chiar ca el, care a pățit-o cu Grigore Stolnicu din Simfonia fantastică...

Crimă și pedeapsă!

Generalul se scoală și cu o elegantă mișcare de ingenunchere, ridică de jos cartea. Ii e rușine; orice carte are în ea o sfințenie. Și în special acest roman. Parcă soarta înadins i l-a scos înainte, să-i amintească de pedeapsă atunci când sufletul său e plin de crimă.

— Crimă și pedeapsă de Dostoewski. Am văzut eu odată un film...

Și purtând cartea binișor cu amândouă mâinile, ca pe un obiect fragil, o depune pe colțul biroului pentru Marinescu când va veni cu actele.

Crimă și pedeapsă!...

Privirea împrăștiată, ca și sufletul, s'a concentrat, curățită de tot balastul imaginilor de prisos, pe copertă. Un gând teribil îi svâcnește în minte: și el ar putea ajunge ca tânărul desemnat acolo.

Apoi, răzvrătit:

— Ce gust! Să ilustrezi o copertă cu scene din roman...

Explicația îi vine ușor:

— Așa era moda pe vremuri. Ediție veche.

Și totuși, cadra de pe copertă explică tot romanul: o victimă întinsă la pământ și tânărul cu toporul ridicat, gata să despică capul celei de a doua.

— De sigur că înăuntru sunt poze...

Și dacă s'o deschidă, dar mișcarea i se oprește printr'un sgârciu în încheietura cotului.

— Ce Dumnezeu, am ajuns să mă tem de cărți!...

Curajos, ia romanul. Nu s'a înșelat; înăuntru sunt ilustrațiuni din scenele mai însemnate, subliniate cu mici fragmente din text.

„Am vrut să fiu un Napoleon, de aceea am ucis“... explică tânărul, fetei.

Generalul e impresionat. Ilustrația atât de simplă și totuși atât de viguros reliefată, numai în linii și umbre, proiectează pe mare întindere conținutul frazei.

— Ce figuri sinistre... Linia mai mult decât culoarea poate extrage esența nebuniei și crimei...

La altă pagină, tânărul ingenunchiat la picioarele fetei, îi spune:

— „Mă închin nu în fața ta, ci în fața întregii dureri omenesti“...

— Minciună! se infurie generalul. Minciună ru-sească. Rușii aștia fățarnici au știut să păcălească întreg occidentul practic, serios și demn, cu șireata lor tânguială mistică...

Și ca să-și arate curaj, asvârle cartea cât colo. Cartea, sfărâind ca un disc, s'a izbit de zidul din față și frântă în două a căzut plăcintă la pământ.

* * *

Generalul e bine dispus. Singur în loja sa — Marinescu s'a învoit pentru o scurtă vizită în vecini — generalul prinde în oglinda lojii un crâmpeiu de teatru și cu el se joacă parcă de-a v'ați-ascunselea, clătinând în sus și în jos capul. Din balustradele aurite, în lumina becurilor irizată de-a-lungul serpentinelor de stuc, iese la iveală sau dispar după voie, busturi de femei în toalete somptuoase și făpturi de domni gravi, importanți, în ținută de gală.

— Bătrânul!...

Generalul și-a oprit mișcarea. Ii vine să zâmbească. El, bătrânul? Ochii s'au fixat asupra-și. Ce bine că e singur! O clipă de răgaz, o clipă în care să se poată îndrăgi de sine... Ii place profilul fin conturat, din care vârsta, meditația, studiul și chiar parcă demnitatea de general au alungat orice element de brutală vigoare. Cu fruntea bombată, nasul aquilin și mustățile răsucite de muschetar, chipul îi apare bun de efigie, fin nervos și strunit. Să-l tai în lemn sau să-l lucrezi în peniță.

Bătrânul !...

Cuvântul îl surprinde deodată, dureros. În ochiul de sticlă se îmbulzesc acum alte figuri, figuri indiscrete de domni, figuri cercetătoare de femei... Generalul se retrage în fundul lojii. Privirea însă i-a rămas agăţată de luciul oglinzii. Ea îl informează acum de loja pieziş aşezată, de cealaltă parte a hemiciclului. Acolo-i Marinescu. Se putea altcum? Doar în lojă e o femeie...

Generalul închide ochii, obosit brusc. Intunec !... O eşarfă de mătase argintată continuă totuşi să lumineze câmpul întunecat al minţii. Toate efluviile subtile ale parfumului femeiesc: ritmul umerilor poleiţi, freământul respiraţiei încorsetate, strălucitul pupilelor mărite de jocul bijuteriilor, albeaţa fardată a decolteurilor şi tot ce e vis şi închipuire continuă să alunece pe pârtia minunată. Apoi judecata, ca un burete, şterge desemnul plăsmurii. Femeia !... Iată pricina bătrâneţii lui. O cinstită văduvie închinată muncii serioase, a ajuns să-l compromită. Din lipsa-i de flecăreală... şi din întreaga sa atitudine demnă !... Să fi fost un flecuşet, să fi bătut saloanele, sciau după toate fustele... Atunci...

Şi totuşi, în justificarea lui simte un punct slab. Cinstit s'a purtat, şi serios, şi demn. Dar iubirea? Iubirea? Iată ce i-a lipsit din viaţă...

Generalul se ridică în picioare gata de luptă, parcă să strivească dela început para de îndoială, care mijeste împrejurul său. Cu ochii provocatori cată înainte. În loja din faţă, privirea lui este aşteptată. Sunt acolo doi ochi mari, luminoşi ochi sortiţi adorării şi care totuşi se umilesc în faţă-i. Lumina lor e compromisă de un zâmbet cerşetor.

Generalul simte cum se înroşeşte. În piept are o strângere, prin genunchi îl furnică. Ce batjocură ! Senzaţii de licean !...

Cu o mișcare voită se rupe din urzeala vrăjii și întoarce capul. În orchestră altă privire, privire hotărâtă de astădată, ochi albaștri, față vibrândă, capul ridicat, pieptul desfășurat. Asta, da... atitudine de luptător! Generalul își privește potrivnicul țintă, dar omul susține curagios, provocarea. Sunt doi oameni, care se așteaptă. Parcă s'au mai întâlnit cândva. Generalul ar vrea acum cu tot dinadinsul, să-l identifice, dar în acest timp a intrat dirijorul și omul s'a așezat la pupitru. În locul feței de adineaori, dârz luptătoare, a rămas un cap rotund cu o chelie lucie și perfectă. Generalul răsuflă odihnit. E omul lui, oboistul!

Dar imediat în suletul generalului a început crampa, răscolind valuri valuri de suferință. În teatru se găsesc acum coalizate două puteri: ochii luminoși și umili și chelia dură ca o piatră. Generalul se frământă pe loc și în suletu-i s'au deslănțuit puteri, care trebuiesc să fie stăpânite, altfel...

Scârțâitul unei uși din balamale neunse, îi înșfacă parcă gândul. E aghiotantul.

— Cine-i doamna, Marinescule?

— Nevasta colonelului rus, Socolov...

— Da?

Marinescu parcă tot aștepta o slăbiciune din partea superiorului său, ca să devie limbut.

— O chiamă Sonia, ca pe iubita lui Rascolnicoff din „Crimă și pedeapsă“... și are, ca și dansa, bilet galben...

Și fiindcă generalul îl privește zâmbind, Marinescu îi dă înainte. Se complăce în posturi de șmecher și de pehlivan.

— Bărbatu-său se ocupă cu afaceri, în special cu furnituri. Și ea, ca femeie, face ce poate... ca să-l ajute. Acum el plasează niște cărbuni la primărie, și ea... se ostenește cu ajutorul de primar, la operă...

În orchestră s'a făcut tăcere. A amuțit și Ma-

rinescu. Generalul și-a tras scaunul lângă pălimarul lojii. Acum e acum... pericolul s'a mărit. Până acum, îl apăra mulțimea, sgomotul și neastămpărul ei, Marinescu, secătura.. de aci înainte toate aceste ajutoare vor dispărea, absorbite de neînțeleasa vrajă a muzicii. El și cele două puteri potrivnice.. Depinde pe care o va alege. Parcă soarta îi e hotărâtă. Sufletul său cere alt suflet, trebuie să se contopească în celălalt, prin crimă cu creștetul oboistului, sau prin dragoste cu ochii cei rugători.

Maestrul a ridicat bagheta. În curând va fi întunec. Ah, întunecul, ambianța crimei și a amorului!... Și încă o batjocură. Înainte să-și pună la gură instrumentul, oboistul a întors spre el o privire. Doamne, privire de ură și de provocare! Fără îndoială s'au mai întâlnit cândva în viață, gata de încăierare, căci omul din orchestră îl pândeste. Poate și el așteptând un moment prielnic...

Generalul găfăe de emoție. Ce-ar fi, dacă oboistul înnebunit subit, s'ar ridica în picioare și apucând instrumentul ca o lance, l-ar arunca în sus, în spre el? Ce bine ar fi! L-ar scăpa de nebunie... Dar generalul revine din avântata-i plăsmuire, căci omul din orchestră își vede liniștit de treabă, cu ochii asupra notelor, lăsând în locul privirii doar o chelie, o chelie teribil de provocătoare. Privirea generalului fuge cu lașitate, izbind în loja din față. Parcă e în capcană, n'are scăpare decât prin două uși, amândouă ferecate. S'a oprit să cerceteze. Prin semiobscuritate a recunoscut privirea rugătoare din ochii luminoși. Cu grijă, prevede ce se va întâmpla. Dintâi o va fixa bine și o va încadra în privirea lui, apoi o mișcare imperceptibilă a buzelor, la care ea va răspunde la fel, și la sfârșit o bezea tăinuită...

Generalul e learcă. Chinurile se traduc fizic. Nu mai poate. Incercarea aceasta e și mai penibilă.

Parcă mai cinstită, mai potrivită cu firea lui, e cea dintâi: să atace chelia oboistului, să-i spargă capul!... E o nebunie, dar o nebunie vitejească, pe sufletul său de luptător. Se întoarce să caute binoclul.

Deodată pacea s'a așezat. Detaliile crimei sunt amănunțit prezente, până la cel din urmă: pocnet, țipăt, scandal, spectacol întrerupt, generalul înnebunit... Nu-i mai pasă de nimic.

— Binoclul, Marinescule...

— Nu l-am adus, Domnule General...

— Ești un...

S'a oprit din vorbă, altcum spunea o necuviință. E timp de când nu înjură și nu insultă. Și în aceeași clipă parcă i se lămurește tot dezastrul. Înjurătura, altă virtute de liniștire a sufletului!... Și înjurătura și-a comprimat-o în suflet! Și înjurătura i s'a preschimbat poate în putere explozabilă, ca și dragostea, ca și bătaia. Să fi iubit, să fi înjurat, să fi bătut... azi n'ar mai avea instincte criminale...

— Domnule General, vă aduc altul imediat...

— Nu, mulțumesc...

Ochii lui privesc chelia, în timp ce mintea judecă militărește, la precizie. Cu ce să-l pocnească drept în creștet, ca efectul să fie la țanc. Nimic n'are greutatea potrivită decât binoclul său, binoclul de campanie. E greu, metalic și apoi are și prestigiul câmpului de luptă.

Generalul se ridică.

— Plecați, Domnule General?

— Mă întorc numaidecât... Așteaptă...

— Mașina e la scară...

— Prea bine...

Generalul știe ce are făcut. Acasă, în birou, e râvnita unealtă. Nici nu se va termina actul întâiu și va fi înapoi.

Cu capul în mâini, trântit pe canapea fără vestonul care-l împiedeca să râsule, generalul hohotește. E încă lucid ca să asiste la propria sa decădere. Plânge cu lacrimi adevărate, suspine și hohotiri, ca pe vremea când era copil. Dar cel puțin atunci plânsul îi aducea o alinare, pe când acum...

Și din nou, un alt val de durere revărsat printre lacrimi. Ce-o să se aleagă din el? Nebunia îl paște, ca pe Grigore Stolnicu... Un nimic, un accident, lipsa unelei trebuincioase l-a împiedecat să-și pună în aplicare cumplitul gând. A trecut pe lângă crimă din întâmplare și pentru o clipă... Prin urmare, se și poate considera nebun...

Își privește tunica agățată de umărul scaunului. Ciudat! Parcă se îndoiește de propriul său veșmânt. Oare tunica aurită, plină de decorațiuni și fireturi nu-i plăsmuirea unui nebun? Își pipăie gâtul, coastele, sternul... Pentru întâia oară în viață, trupul îi apare ca o întrebare, ca ceva străin. Trupul său? Iată-l parcă despărțit, parcă în conflict cu el... Ne mai pomenit!... Așa stranie senzație simțirea lui sănătoasă nu i-a pricinuit nicicând. Totdeauna plastica trupului i-a părut ca ceva integrant eului său, forma rotunjită a umerilor ca și bătăile inimii, ridicăturile osoase ca și mișcarea respirației... Își pipăie crestele tibiilor, parcă să se convingă că sunt la locul lor. Tot străin... Capul, apoi vârtul urechilor, cartilagiile gâtului. Străin, străin... Nici, când revenit la viață după lupta dela Cașin, întins pe targă în sala de operație sau apoi în patul de spital, n'a avut o atare senzație. Atunci, durerea... durerea îi ținea trupul în limitele sufletului. Bătăile ceasului din odaia vecină, despicând drum prin roirea surdă a gândurilor, îi vin parcă în ajutor.

Generalul are un tresalt de speranță. Dacă și-ar înfige un cuțit în piept, și-ar frânge un pi-

cior sau și-ar trage un glonț prin mână? Durea l-ar scăpa poate de nebunie.

Imediat zumzetul se reface. Să-și tragă un glonț prin mână... Atât de jos a ajuns! Ca automutilații... Atunci, mai bine glonțul să-i treacă drept în inimă. Moartea! Iată soluția potrivită stării lui de față, cât e încă om întreg și militar. Decât mâine de răsul și mila lumii, mai bine acum, pe canapea. Ochiul lui privesc prin tavan, în cele depărtări. Pentru ce n'a avut norocul ăsta atunci, în lupta dela Cașin?

Generalul surăde cu beatitudine. Ce bine să te transpui în trecutul glorios. Totul îți apare în decor de operă. Puhoiul de lumină al nămezii, ca și clarobscurul inserării, vine parcă din jocul reflectorului. Și pozițiile cu a lor greoaie așezare stau împăturite în minte, gata să iasă le iveală. Nici judecată, nici piedecă! Elanul eroismului singur te poartă. Da... așa va face. Să se întărească din vitejia trecută, să-și pregătească moartea în cortegiul admirabil al luptei. Va sfârși acum prin marea sfortărea începută la Cașin. A închis ochii. Din suflet îi ies ca la morișcă, rând pe rând, imaginile trecute.

S'a oprit asupra unui episod neînsemnat dinaintea luptei. O patrulă inamică. Ce-s nebuni? Ziua namiaza mare... Ah, e ceva grabnic!... Cu câteva focuri de armă ar putea-o goni. Dar nu... A promis soldaților să le arate mânia grenadelor noi, grenadelor franceze.

— „Băieți, să nu risipim muniția în vânt“...

— „Așa e, dom' căpitan, s'o încercăm pe scăfărlia unui Neamț“.

Din firida săpată în piatră, ca printr'o lojă, soldații lui privesc în jos pe inamic urcând dealul. Vin să iscodească pozițiile noi. Comandantul râde. E un răs tare ca un sgârciu... Din apus, ape aurii și roșii inundă câmpia, poleind frunza

și scăpărând în boabele de amnara le stâncii, mici scânteii. Inamicii au ajuns la pieptul dealului. Ei, acu să vă văd, dracilor!... Clipă de neliniște și interogare, apoi o scurtă semnalizare. Toți la pământ... Șeful și-a lăsat arma și casca. El va escalada parapetul de piatră. În firidă, emoție mare. Găfâiala soldaților e ca a câinilor însetați. Din când în când svârcolirile pământului aduc la iveală o mână sau un crâmpeiu de trup, apoi se aud sgomote de tufani smulși, plesnete de nuiiele rupte, năruiri de piatră și chiar hârâituri de ciubote... Și deodată, peste creasta dealului, a ieșit la iveală un cap blond cu ochi luminoși. Acum, băieți!... Capul blond, ca la comandă, a întors privirea de cealaltă parte și în loc de privirea luminoasă, a rămas o chelie, o chelie lucie ca o calotă de gips. Băieți, ochii la mine... Grenada bine prinsă în pumnul drept... Cu dinții scoți tubul apăsător... Uitați, așa... Pe urmă, ca să dai foc aprinzătorului o lovești de celălalt pumn... Și acum, un, doi, trei... gata!... Bubuitura a cutremurat parcă și dealul, iar din pământ a explodat fum și un terciu de creier, sânge și oțel...

Generalul sare speriat. Ce coșmar!

— Să mă culc de-a-binelea...

Trece în dormitor și începe să se desbrace. Mișcările îi sunt iuți, gândurile ușoare. E bun și la ceva gândul urât... Îți curăță suletul de toată otrava! Și culcat în pat, cu lumina stinsă, gata să adoarmă, simte în el însușiri necunoscute. Un sentiment de largă indulgență, o înțelegere și o descoperire a unui fapt esențial, pe care nu-l poate numi pe nume, îl poartă către necunoscutul ucis în războiu.

— Parc'ăș fi un erou de roman rus...

Generalul continuă să-și suradă. Prin întunec se vede elev de liceu, citind pe sub bancă „Crimă și pedeapsă”. În cameră e atâta tăcere, parcă

aude foșnetul ascuns al paginii. Imaginile apar vii, fără nicio sfortare, fără nicio piedecă. În plină libertate. Rascolnicoff a ingenunchiat înaintea Soniei: „Mă închin, nu în fața ta, ci în fața întregii dureri omenești“...

— Minciună!... vrea generalul să rostească. Dar glasul lui e fără putere. Imaginile sunt fapte adevărate acum, trăiesc singure, iar puterea raționamentului său e moartă.

„Am vrut să fiu un Napoleon, de aceea am ucis“...

— Și asta-i o minciună!...

Generalul încearcă să se revolte. E fără putere însă. Trebuie să se dea bătut. Eroul din „Crimă și pedeapsă“, născut în paginile cărții, e tot atât de real ca și cel ucis odinioară. Ce constatare!... Prin urmare, literatura nu extrage din lume niște oameni cunoscuți, fapte adevărate, ci dimpotrivă aduce din altă parte, parcă din lumea ideilor, alte arătări, fapte noi, cu care integrează lumea noastră. În lumea concretă a trăit numai o clipă Neamțul întins de-o grenadă, pe creasta dealului... De-a-pururi va trăi Neamțul, în fața căruia un general ingenunchiat, rostește cuvintele lui Rascolnicoff: „Mă închin, nu în fața ta, ci în fața întregii dureri omenești“...

* * *

În careu întins pe mai multe străzi sunt înșirate trupele. Mulțimea curioasă se îmbulzește în dosul lor. Zece Mai...

Generalul n'ascultă slujba; gândurile lui sunt afară, în stradă. În curând va încăleca și, în buestrul calului, urmat de întreg statul major, va trece ca un stăpân în fața miilor de soldați aliniați, va primi uralele a mii de curioși. Câtă minciună! Dacă s'ar ști... Căci nu mai încapе îndoială... Azi, e

ziua fatală, ziua înnebunirii lui... După program, parcă...

Generalul, găfăind, ridică ochii în tavan. Acolo policandrul de bronz, îngreunat cu sutele de becuri, amenință. Să-i cadă odată în cap, praf l-ar face... Ce bine ar fi! Generalul țintește cu putere masiva lucrătură. Parcă s'ar mișca. Prin ceața fumului, vergelele de fier s'au subțiat ca niște fire de sârmă, în schimb policandrul se desemnează tot mai masiv, tot mai greu. Generalul se strecoară binișor, în mijlocul bisericii, chiar sub plinul policandrului; cei din afara razei ar mai putea scăpa, pe el terciu să-l facă... Surzător, ridică privirea. Dar policandrul îi apare țeapăn, înfipt bine în vergelele lui de oțel.

Alt gând. Poate în altar e o mașină infernală, ascunsă de comuniști. Mașină cu ceasornic... Generalul își simte inima bătând în tic-tacul ceasornicului. Cântă popă, cântă... Ceasul își merge calea lui. În curând vom sări cu toți în aer, tu cu Evănghelia în mână, eu cu toate ale mele decorații pe piept.

Și surăde, așteptând parcă o clipă fericită. Gândul morții îl înviorează, îl aduce la viață. Frica de nebunie doar iminența morții o poate vindeca...

Serviciul își urmează însă tipicul, timpul trece și nimic nu se anunță. Pesemne poliția a avut grijă și a cotrobăit mai înainte toate ascunzișurile altarului. Chinul a reînceput. O noapte liniștită și aceea petrecută în vis. Poate că și nebunia nu-i decât visare și atunci...

Generalul se trezește. Prefectul i-a adresat un cuvânt. Lumea începe să se miște. Serviciul s'a terminat. Ah, mai e o speranță, la încălecare. Atunci să se împiedece în scară și băldâbâc sub copitele calului. Calul, inspăimântat, sare... O potcoavă în cap și e salvat...

Lumea, ofițerii și capii de autoritate se dau respectuos la o parte, făcând drum. Dinapoi îl mână presiunea curentului de oameni.

La scara catedralei calul așteaptă. Acum să-și vadă virtutea. Dacă reușește să se prăbușească, e salvat. Muzica a început să cânte. Comenzi prelungi străbat aerul. Mulțimea îl încercuiește cu o singură privire. Odată piciorul în scară, și sus. A fost cu neputință...

Acum îl poartă calul. Ce animal docil! Știe să sburde elegant, să pară teribil, dar e incapabil să facă rău. Efecte, efecte... Și calul, ca și toată mulțimea asta trăiește doar prin exterior. Un singur om care trăiește în adânc, e el...

Generalul salută obosit. Urale, onoruri, felicitări... totul e zadarnic, exterior. Parcă și casele pavozate și armele prezentate, și săbiile scoase, și decorațiile, toate... la fel de zadarnice apar. Un singur lucru e real, concret, miile de capete, capetele unul lângă altul, ca grenadele în imensele magazii, capetele, singurele elemente ce pot exploda... Să-și dea drumul. Asta ar vrea... În vis, sau aievea în realitate... Capul pe butuc, și poc în el cu ciocanul, ca într'o capsă. Apoi alt cap, altul, altul... și mereu așa, parcă toată viața...

* * *

Generalul singur în cameră, se pregătește de nebulie ca un osândit care s'ar pregăti de moarte. Își reface în memorie timpii. Îi știe pe toți, afară de unul singur: ce va fi pe urmă... Nici osânditul nu se poate închipui fără viață! Și totuși s'a hotărât. Deseară, la spectacolul de gală, va innebuni și își va ucide dușmanul... Și nu deodată, impulsiv, ci pe îndelete, metodic, parcă după protocolul unei ceremonii...

Generalul se ridică și începe să se plimbe prin

cameră. Dușmanul? Pentru ce dușman? Pentru că, vag, aduce cu ofițerul inamic de odinioară? Dar bine, nu s'a săturat omorîndu-l odată? Sânge, mereu sânge... Asta cere sufletul său? Și o milă nemăsurată îl prinde pentru acest nefericit, victima viitoarei lui nebulii. Poate nici nu e unul nou, ci vechiul dușman care-l urmărește dela memorabila luptă. Sufletul său se îndoiește: să nu-l fi omorît atunci? Și totuși, el știe precis că l-a doborât. Atunci, de unde altul? I-o fi frate. Și din nou același sentiment de compătimire. Frate trebuie să-i fie... În orchestră sunt nenumărați străini, Unguri, Cehi, Nemți... Și omul lui va fi fost în orchestră, va fi cântat la pupitru, va fi excitat prin chelia lui pofta unui nebun. Și acum o curiozitate teribilă îl surprinde. Să-și cunoască victima...

Generalul e cumplit de agitat. Nu știe cum să facă. Deodată se luminează. Să-l cheme. Cum, să-l cheme? Și pentru ce? Da!. Trebuie să-l cunoască. Și într'o pornire nestăvilită, pune mâna pe pâlنيا telefonului.

— Allo, Opera?... Da?... Aci comandamentul corpului... Oboistul e acolo? Da? Să vină imediat la comandament. Imediat. La cine?... La domnul general.

A pus la loc receptorul. E liniștit. Își va cunoaște victima. Chiamă ordonanța.

— Vasile, du-te jos. O să vină un domn... un domn chel. Să-l primești numaidecât aici.

Ordonanța pleacă. Generalul e liniștit, fericit chiar. A trecut pragul, a intrat în timpul fericit al nebuliei. Intreaga lui întunecime va fi urmărită de gândul crimei... și de gândul Soniei. Va ucde și va iubi. Generalul e tot mai fericit. Își așteaptă victima cu emoție.

— Poate că pe Sonia cu aceeași emoție aș aștepta-o...

A trecut de viața normală, de viața reală și concretă, în viața simbolică. Va construi, va construi... Un roman nescris... un roman trăit de el. În casa de nebuni, de acum începe viața lui adevărată, viața cea fericită...

Un ciocănit în ușă. Inima-i palpită. Intră ordonanța. Cât de repede a trecut timpul!...

— A venit domnul cel chel.

— Să poștească.

Generalul găfăe. Ce-i va spune? Nu știe. Cum o să-și justifice chemarea? Nu știe.

— S'trăiți, domnule General.

Generalul tresare surprins. Ce decepție! Nici privire vrăjmașă, nici atitudine dârză. Victima plăsmuită avea alte trăsături. Distanța da frâu liber închipuirii.

— Te rog, ia loc...

Ochii i s'au fixat cu nesaț pe chelie, ca de singurul adevăr.

— Domnul meu...

— Am onoarea să mă prezint, Georgescu Dumitru, primul oboist al Operei...

Alt tresalt dureros. Nu e Neamț!... Il cheamă Georgescu Dumitru.

— Domnul meu, mi-a vorbit pentru dumneata un prieten din războiu...

Și apoi, frângând linia:

— Ai făcut războiul?

— Nu... Am fost reformat...

Tot mai rău! Și în timpul acesta, îi privește chelia. Singurul element de îndârjire. Altcum, toată nebunia lui ar cădea baltă, față de atâta mediocritate.

— După cum îți spun, mi-a vorbit un cunoscut al meu...

— Pesemne nașul meu, Părăinu...

Generalul răspunse evasiv:

— Un prieten al său...

Omul își dă drumul necazului. Vrea să ajungă profesor suplinitor la conservator. Și începe o poveste întreagă. E sărac, patru copii, mamă bătrână la Pitești.

— Cât e de nemernic... gândește generalul. Cum era cel din războiu!... Țsta n'are decât un singur merit: chelia...

De aceea îl lasă să vorbească, pentru ca el să poată privi cu ochii nesățioși, chelia. Ah, să și-o poată apropia!... Ce bine ar fi...

Generalul se scoală. Georgescu dă și el să se ridice.

— Te rog, nu te deranja, îl oprește generalul. Mie-mi place să mă plimb când vorbesc.

Și generalul începe să se plimbe prin casă, dând târcoale omului. O întreagă tactică. Să se apropie pe la spate, să-i atingă chelia cu cotul sau cu umărul... Așa din întâmplare. A avut el un prieten care se atingea de cocoșați, ca să-i meargă bine... Tot din întâmplare...

Georgescu vorbește. În general a început să colcăie nebunia. Nu din greșală și nu o simplă atingere, ci odată plici peste chelie... Georgescu vorbește. Acum... un, doi... Nu, nu... Se depărtează fuga. Și totuși, un prilej mai bun ca acum nici când n'ar mai găsi. Ar scăpa ușor... Alt gând. Tabloul din părete. Să-l facă să cadă lui Georgescu în cap... Generalul e fericit.

— Ah, ce bine!... Vorbește, domnule Georgescu...

Georgescu are un inamic, pe directorul conservatorului. Și doar îi e rudă, cumnat. Nevestele lor sunt surori. Și totuși, dela cumnatu-său îi vine tot răul...

Generalul e cu gândul la tablou. I-ar trebui niște foarfeci să taie șnurul.

— S' trăiți, Domnule General, a venit domnul locotenent Marinescu...

Generalul se oprește rușinat. A fost prins asupra faptului. Georgescu se ridică.

— Mai vorbim noi...

Marinescu intră.

— Domnule General, colonelul rus Socolov, de care v'am vorbit... îmi scrie din București... și nevastă-sa vă roagă s'o primiți... Vrea să vă expună chestia furniturii...

* * *

A venit să-și execute planul. În fine, starea de neliniște și îndoială a dispărut! Condamnarea lui e definitivă. A intrat în teatru, lucid, demn și respectat de toată lumea; va pleca nefericit, compătimit de unii, ironizat de alții, sub pază, în automobil închis, poate chiar în cămașă de forță... căci nebunia lui se va termina furtunos. Înapoi însă nu mai poate da. Iși va ucide dușmanul. A adus și instrumentul ucigaș: binoclul... L-a așezat lângă el pe balustrada lojii. Il va manevra ca pe-o grenadă... și la acest gând, mâna dreaptă schițează o mișcare voluptoasă de a prinde țeapăn.

È singur în lojă. Ce bine! Iși poate purta gândurile în voie. Sala teatrului se umple încetul cu încetul. Și orchestra!... Generalul e cu ochii la perdeaua după care apar, unul câte unul, orchestrații. A ajuns de-i cunoaște! Blondul cel mare, cu nasul aquilin și bărbia ascuțită, e contrabasist; figura de negru îmbătrânit e a flautistului... Și ăsta cu poza interesantă de pictor flamand, barbison creț, plete buclate, haine de pluș închise până la gât...

Generalul își oprește gândul.

A apărut omul lui care, surprinzându-i privirea, îl salută.

— Georgescu... repetă disprețuitor generalul. Fi donc... Quelle crapule...

Altcineva, de altă valoare, ar fi vrut să fie victima. Și totuși acest sentiment nu-i schimbă planul.

Nu mai poate da înapoi, căci s'ar compromite. O acțiune bine chibzuită trebuie executată. Și acțiunea lui e mai mult decât bine chibzuită, e naturală. De ar da îndărăt, s'ar desminți. Generalul e liniștit. Așteaptă... N'a venit încă timpul. Omul s'a așezat la pupitru și începe să preludeze.

— Quelle crapule...

Instrumentul lui singur în toată orchestra își face de cap, fluieră ca flautul sau bâzâie gros ca cimpoiul.

— Poftim, vrea să-mi atragă atenția... mă chiamă... ca și când chelia lui n'ar fi deajuns...

Din nou, generalului i se frânge gândirea. În loja din față a apărut Sonia Socolov, a apărut jucând în rotocolul zâmbetului ei fardat de vițiu sclipirea privirii candidă. Ce păcat! Acei ochi, nici odată nu vor putea fi ai lui. O femeie ca Sonia trebuie cucerită prin putere, prin îndrăsneală... Or, puterea, ca și îndrăsneala, e în funcție de crima sa. Or omoară, și atunci dovedește a fi — pentru el, indiferent de ce ar spune lumea — om, or nu... și atunci zadarnic e totul...

Generalul are un sentiment dureros și trist, sentiment de sfârșit. Lasă în urmă vieață, strălucire, glorie, pentru ca singur, privirea rătăcită, pletele în vânt, să pornească în ținutul de ghiață și zăpadă al nebuniei! Și totuși e inevitabil! Să sfârșească în brav. Și bravura acum e egală cu crima. Acea agitație, nelămurită altădată, pornită parcă din fiecare fibră a trupului, acum s'a transformat în porunca unui act perfect lucid: crima...

Crima!... Pentru ce?... Pentru ce?...

Și în această clipă supremă, parcă întreg edificiul atât de laborios construit se sprijină pe spinarea acestei întrebări. Pentru ce, în mijlocul unei perfecte sănătăți, să innebunească? Pentru ce într-o stare de prosperare materială să ucidă? Îi lipsește ceva pesemne! Bani? Are în deajuns. Iubire?

N'are... dar o cumpără pe bani. Glorie ? Aci min-tea i se oprește. Vrea s'o urnească, dar nu poate. Ce Dumnezeu !... General de corp de armată este, Mihai Viteazul poartă pe piept, a fost trecut și'n istorie... E imposibil !... Glorie are în deajuns !... Și totuși, cuvântul glorie începe să-i răcăie voluptos sufletul. Oare glorie caută ? Oare actul său disperat, gloria îl mână ? A vrut s'ajungă un Napoleon... Nu, nu... Pentru glorie a ucis atunci, în războiu... acum vrea crimă pentru crimă...

— Nu, nu se poate... se apără el.

Caută cu ochii ca un animal încolțit, apărarea. În sală lumea s'a așezat la loc, indiferentă la sbuciumul său. În orchestră toate instrumentele se pregătesc. În curând va sosi șeful.

— Să fug...

Și face un pas spre ușă, dar ca un făcut, toc-mai atunci intră pe ușă Marinescu.

— Domnule General, nevasta lui Socolov vă roagă...

Generalul își strivește necazul între cutele sprâncenelor. Marinescu și-a tăiat vorba în gură, a făcut o gafă. Generalul observă confuzia subalternului și deodată, fără niciun motiv, ca și cum o supapă de siguranță a sufletului s'ar fi deschis, simte tot necazul fugind și sufletul relaxat din toate articulațiunile lui. E în voia soartei. Fie ce-o fi !... Bomba pe care o dorea ascunsă în altarul bisericii e în el. A început a-și desfășura arcul spiralat al ceasornicului și la timpul potrivit va exploda. Marinescu a observat schimbarea favorabilă pe chipul superiorului său și acum îi dă înainte, vorbește de furnituri, licitație, minister, aprobare...

Generalul s'a așezat la loc.

— Vă este rău, Domnule General ?...

— Nu, nu... răspunde el, dar își simte sufletul cum plânge cu hohot, deși pe față niciun gest nu-l trădează.

Ar vrea să se roage de Marinescu : Scapă-mă, scapă-mă... Sau să dea drumul nebuniei altcum, mai omeneste, mai frumos, implorând în genuchi lumea din sală :

— Scăpați-mă, oameni buni !...

Dar ideea salvării îi apare depărtată, innecată în noian.

— Du-te, Marinescule, și spune Doamnei că am aprobat...

Marinescu a luat-o la fugă, să ducă vestea bună. Generalul își dă seama că a făcut un gest de mărinimie. Doar un gest !... Căci mâine cine va mai pune preț pe hotăririle lui ?

— Sărmana Sonia !... o plânge generalul. Tot luxul ei e menit s'ascundă biletul galben... după cum la mine strălucirea gradului ascunde gândul criminal...

Și o blândă indulgență, simpatie dela condamnat la condamnat, îl cuprinde pentru această ființă atât de apropiată de el prin soartă și poate și prin suflet. A scăpat de impulsul gloriei, ca să trăiască gândul nud al crimei.

— Imi trebuie capul și chelia lui...

Și parcă acest sentiment de trebuință conține și unul de iubire. Dacă ar avea posibilitatea să ia capul în mâini și să-l sărute, nu l-ar sdrobi. Dar mecanismul ceasornicului se desfășoară în el...

— Imi trebuie și Sonia...

Generalul tremură de emoție. Tic-tacul ceasornicului bate în tâmplă. Generalul are un moment de perfectă luciditate. Capul muzicantului și ochii Soniei alcătuiesc un sistem complet. Nu poate avea ochii Soniei fără capul chel.

Generalul dă să pună mâna pe unealtă. Se oprește. Mai are ceva de regulat în minte. Azi... prea bine... Ochii Soniei vor fi ai lui, după crimă. De milă... Dar mâine ?... Întrebarea îl nemulțumește adânc. Mâine, mâine... Pulsațiunile creie-

rului sunt tot mai tari. Capul vrăjmaș îl mână înainte, ochii Soniei îl opresc. Generalul se ridică în picioare.

— Doriți ceva, Domnule General ?

Aghiotantul e lângă el.

— Nu... Stai la loc, Marinescule...

Această mișcare, parcă o contraofensivă a lui împotriva-i, este binefăcătoare. Aduce cu ea speranța. Poate judeca în voie. Prin urmare, într-o crimă sunt două elemente, unul eroic, legat de pildă de războiu și celălalt personal. De cel dintâiu s'a scăpat. Mare succes !

Generalul simte mângâierea unei speranțe. Ii trebuie acel cap, ca să satisfacă o mișcare intimă a sufletului său. Dar acel cap îl poate avea și altcum... Și își amintește cum în aceeași zi, după amiază, simțea trebuința să-l atingă, sau să sloboadă peste el un tablou. În sufletul generalului, sentimentul speranței se întărește. Puteri aliate, nebănuite, îi sar într'ajutor. Lupta e grea. Muzica a început de mult. S'a ridicat și se plimbă agitat prin fundul lojii, gâfâind de emoție. Simte că se apropie de un desnodământ. Soluția îi sboară pe lângă tâmpile. Sunetele muzicii acum îi stau într'ajutor. Și ochii Soniei... Sentimentul victoriei începe să mijească. Dar câmpul de luptă nu-l poate pălăsi. Se întoarce înapoi lângă pălmarul lojii. Chelia îl așteaptă, provocătoare. Dar el o privește lucid, parcă prin ajutorul ochilor din față. Pentru ce și-ar ucide dușmanul sgomotos, în văzul lumii Doar cu elementul eroic a terminat!... Crima luse poate executa dosnic, numai pentru el...

Generalul râde de fericire, ca și cum ar fi găsit cea mai grea soluție tactică. Cu un ochiu pieziș, cată spre Marinescu. Dar subalternul său surăde fericit, cu privirea spre scenă. Generalul se întoarce cu spatele spre el, să-și apere mai bine poziția. Apoi își scoate carnetul. E plin de o mulțu-

mire lăuntrică. Soluțiunea lui e clară și perfect rațională. Nici când nu s'a simțit mai cuminte, mai plin de energie și de voință. Pe furiș smulge o foaie de carnet, apoi din foaie rupe mici bucățele pe care le ghemuește între degete. A confecționat mai mult de zece ghemotoace de hârtie. E muniția lui... Acum, primul ghemotoc pe pălimar și, cu un bobârnac, svârl... în orchestră. Minusculul proiectil s'a oprit în umărul inamicului. Generalul întoarce o privire întrebătoare. Nimeni n'a observat în jur. Perfect! Încă unul la rând... Jocul e prostesc, absurd. Ei și? Rezultatul este admirabil. Fiecare proiectil descarcă mari cantități de energie criminală. N'a nimerit însă ținta. O nouă rezervă de muniții este confecționată. Proiectilele la fel înșirate. Generalul râde de sine și de lumea întreagă. Ce se poate petrece în sufletul unui om! La ce imensă distanță e sufletul individului de sufletul colectiv!... Și poate, în fiecare din cei de față, trăiește o altă nebunie caraghioasă!... Dar lui ce-i pasă? Victoria e definitivă. Printr'o nebunie s'a vindecat de altă nebunie. Iși va ucide dușmanul în mod caraghios, printr'un cocoloș de hârtie. Dușmanul va pleca sănătos, răzând, bine dispus, și totuși ucis de el...

Svârl...

Generalul l-a pocnit în cap. În orchestră, Georgescu a ridicat mâna, s'a scărpinat în chelie, apoi și-a reluat cântecul. Generalul răsuflă liniștit. Privește binoclul, arma ucigătoare. Îi este indiferent. Crima a fost efectuată...

* * *

Dacă n'ar simți acea liniște definitivă, anatomică oarecum, cu fiecare părticică a sufletului său în ordine pusă, liniște odihnitoare, restituind după frenetică sbuciumare demnitatea eului său grav compromis, s'ar teme. Dar nu... Procedul său a

fost o soluțiune definitivă, nu un subterfugiu. Privește chelia din orchestră cu indiferență, ține bi-noclul cu o mișcare ușoară; nici poziție dușmană nu recunoaște jos, nici grenadă nu simte în mână. A fost victorios, a obținut cea mai mare victorie împotriva propriului său suflet în răzvrătire.

Deodată se oprește nedumerit.

— Răzvrătit?... Împotriva cui?...

Muzica însă nu-i dă răgaz critic. Li scoate la iveală, parcă printr'o fisură a creierului, gândirea topită și frământată în măruntaiele sufletului.

— Nu răzvrătit, ci avântat am fost...

Acum s'a făcut lumină pe tot cerul minții. Și-a amintit de clipa eroică. Glorie a căutat, dar o glorie cu tot diferită. Cea în care și-a doborât vrăjmașul în războiu se acorda cu ingenuncherea lui Rascolnicoff în fața întregii dureri omenеști, glorie cu durată de-o clipă și cu imensitatea infinitului.

Clipele eroice!

Da, viața e suspendată pe ele. Dar între ele? Vieța se scurge așa cum o cunoaștem noi, mărunță, meschină și caraghioasă, ascultând platitudinile lui Marinescu, omorînd dușmanii cu boțuri de hârtie și iubind pe Sonia la adăpostul biletului galben.

Aplauzele îl opriră din nou. Cortina căzuse.

— Muzica asta e o splendoare, Domnule General, făcu Marinescu și aplaudă trosnind cu mâinile făcute căuc.

Din orchestră, Georgescu a ridicat privirea sa cerșetoare, iar din loja din față Sonia oferea, ca pe-o marfă, surăsuri și mișcări discrete.

— Marinescule...

— Ordonăți, Domnule General...

— Spune Soniei c'o aștept mâine după amiază...

Marinescu a închis ochiul stâng șiret, și a tras pieziș prin aer cu latul mâinii, arătând c'a prins situația. Apoi a răspuns militărește, la precizie:

— S'a făcut, Domnule General... Pe onoarea mea, s'a făcut...

INTÂLNIRE

I

Când plantonul deschise ușa, colonelul tresări speriat ca un școlar surprins de pedagog cu ochii pe fereastră.

— S' trăiți, dom' colonel... O doamnă...

Colonelul luă cartea de vizită și citi: Lucreția Ionescu, moașă, Bazargic. Nu dete niciun răspuns. Privirea lui continuă să rătăcească pe bucata de carton și pe literele tipărite cursiv. Ah, oamenii !... Să nu fi fost ei, durerea l-ar fi copleșit ca fumul de mangal, încet, progresiv și liniștit până l-ar fi lăsat în nesimțire.

— E timpul audiențelor, domnule colonel...

Colonelul băgă de seamă tonul de familiaritate al soldatului.

— Și ăsta a aflat... Ce să-i faci? Bârfeala este pâinea zilnică a oamenilor simpli.

Și adrezându-se plantonului, ordonă :

— Să intre.

Imediat gândurile se prăvăliră parcă peste el. Durerea e coloană vie, ce mereu se dărâmă și mereu crește la loc. Căzuse la examenul de general. Prin urmare, numai șase luni de oștire și gata... De mult, încă din războiu, unul câte unul din mândra lor ceată dispărea peste pisc, în umbră. Acum îi venise și lui rândul.

Ușa se deschise și în fața lui apăru o femeie mică și slabă, cu rochia atârănând pe umeri și șolduri, una din acele făpturi rămasă din trenul vieții,

văduvă de subofițer, alergând după pensie, sau mamă ce vrea să-și scape copilul de armată.

— Domnule colonel, începu ea, nu mă mai cunoașteți ?

Însăila cuvintele rar, cu o voce slabă, răgușită, care-i punea în vedere pieptul și gâtul, un piept îngust, supt, fără sâni, parcă să-i numeri coastele, și un gât lung, încovoiat, pe care laringile urca și cobora între cute verticale de piele, ca între niște șine.

— Eu sunt Lucreția Ionescu.

Colonelul deveni atent. Parcă numele ăsta îi amintea ceva.

— Lucreția Ionescu... Liți, din războiu...

Colonelului îi căzu capul în mâini. La durerea lui nu se putea o mai potrivită completare. Liți!... Ridică ochii, îmboldind în ei parcă tot sufletul său. Nimic. Ochii și sufletul său erau vinovați, sau acea făptură îmbătrânită, cu pielea scorojită, parcă s'o sgării ca pe-o coajă de copac, cu unghia, în care nu mai știai câtă simțire trăiește și câtă voiață poruncește? Liți, fata cu ape albastre în cupele ochilor și părul ca aurul răsăritului... Liți, femeia devotată, care în două rânduri îi dase sânge, ca să-l scape dela moarte!...

Colonelul își dădea seama c'ar fi trebuit să țipe, să protesteze, să se răzvrătească împotriva tuturor, a naturii, a omenirii, a lui Dumnezeu... Sau să se prăbușească într'o hohotire care să cutremure pământul. Dar nu... Sta și asculta. Femeia se așezase pe-un scaun lângă ușă și povestea :

— Să vedeți, domnule colonel, ce mă aduce la dumneavoastră... Mi-a murit, dintr'o injecție, un bolnav...

Colonelul căută să găsească pe fața ei urmele chipului de odinioară.

— Se întâmplă asta uneori... Dar am un mare dușman, pe pretor. El a vrut... înțelegeți dumneavoastră... Cum eu sunt o femeie cinstită...

Povestea ei îl mânase până'n culmea durerii. Întâlnirea aceasta atâta risipă de batjocură aducea, încât nu putea fi socotită ca o simplă întâmplare, ci ca un făcut, menit să exagereze propria sa durere.

— Și e om însurat, cu nevastă și copii...

În fine, el își dă seama că nu mai putea îndura.

— Ascultă, Liți...

O chemase, peste vrerea și știința sa, cu numele mângâietor de altădată. Și ochii ei spălăciți parcă în clipa aceea deveniseră din nou albaștri.

— N'avea nicio teamă... Trebuie să cunosc eu vreun judecător.

— Nu mă tem de justiție. Afacerea a și fost clasată... Dar e pretorul. El, mereu cu anonime la minister...

Colonelul se apropie de ea. Femeia lăsa capul în jos, stingherită. Dar și el era turburat. Groaznică nerekunoștință a sufletului, să te simți deodată străin de o faptură cu care, cândva, credeai c'ai încheiat un destin! Să fii nevoit să-ți distrugi tot ce-i mai frumos în viață, amintirea, după ce din realitate ai trecut-o în vis.

Colonelul îi luă mâinile, aproape fără să vrea, parcă să se mustre, parcă să-i arate că n'a uitat-o. Îmediat încercă o senzație neplăcută. Mâna ei era mică, uscată și rece, un pumn de oase care se perdeau în mâna lui masivă. Nu mai putea suporta. Trebuia să termine mai repede.

— Voiu interveni eu, zise el ridicând-o ușor de pe scaun.

— Știți... n'avem voie să facem injecții.

O conduse până la ușă, chemă plantonul și dă ordin să nu mai primească pe nimeni. Se întoarse, aprinse o țigară și se trânti pe canapea.

* * *

Oare cum o fi fost? În lumina sângerie a unei

rachete și-a dat seama că nu e singur. Cum se aleg de bine conducătorii chiar în învălmășeala fără nicio rânduială a gloatei.

— Înainte, fraților...

Asta n'a mai strigat-o el. Cu siguranță, nu... căci n'a putut duce decât câțiva pași și a căzut ca o păpușă, cu ochii răsturnați în cap.

— Înainte, fraților... Înainte, fraților...

Atunci, celălalt e teafăr ? Prea bine. El poate să și moară... Și parcă a început să scoboare ca la moși, în roata lumii. Un vântuleț subțire îi țiuie când într-o ureche, când în cealaltă. El scoboară mereu .. S'a pornit cutremur cumplit, în care urechea trează deosebește bătaia grindinii, plesnetele trăsnetului și izbitura stratelor de aer între cer și pământ.

— Înainte, fraților, înainte...

Vijelia e tot mai tare, frânge crăcile, smulge butucii, dă rămă întăriturile. El scoboară mereu... Dar mintea, în ultima ei clipire, a prins svonul cel din tâu, cel care le întrece pe toate : opinteala omului în lupta la baionetă. Pe urmă, nimic...

L-a trezit o durere în braț. Clipește nedumirit, privește în jur — brancarde, brancarde — clipa de față i se leagă de vis cu cea de atunci.

— Soră, unde sunt rănit ?

— În piept.

— De ce mă doare brațul ?

— Vi s'a făcut o transfuzie.

Și atunci, din trupul lui imobilizat, întreaga făptură s'a scurs în șipot cald prin ochii ei albaștri până 'n suflet. A fost singura și adevărata lui întâlnire, când ea cu mare credință l-a așteptat să iasă din moarte. Pe urmă a început convalescența și dragostea. Spitalul se întindea pe o culme de deal. Cât e de aproape cerul în războiu, cerul strâns de jur împrejur de bubuitul tunului !...

— Liți, dacă tu mi-ai cere, cu mâna aș culege

luceafărul de pe boltă și ți l-aș oferi ca pe o zarzără coaptă...

Așa se scria în războiu.

— Liți, deși îmi ești atât de aproape, ca să ajung până la tine am călărit noaptea întreagă pe bolta cerului și din scăpărarea copitelor calului meu au luat naștere alte stele...

Așa se vorbea în războiu.

Telefonul de pe birou îi opri gândirea în scurgerea amintirilor. Colonelul se ridică îndurerat. Îi părea rău să-și întrerupă visarea, dar nici nu voia să forțeze cu nimic împrejurările, trebuia să lase mersul lucrurilor în voia lor, căci totul se petrecea după un plan hotărît, stabilit poate de atunci încă. Dar când recunosc la receptor glasul celălalt, se turbură cumplit. Parcă la atâta coincidență tot nu se aștepta.

— Dumneata ești, părinte Sofronie ? Vîno, vîno... te aștept.

Și chemând plantonul îi dădu ordin :

— Bagă de seamă, va veni un preot... să-l poftești numaidecât.

II

Preotul intră sfios. Se trecuse și el mult în așteptări trei ani dela ultima lor masă camaraderească.

— Domnule colonel...

— Zi-mi frate Mihai, ca atunci...

Preotul clătină capul amarnic.

— Alte timpuri ne-au ajuns astăzi...

Și avea dreptate. Ce mândru era pe vremuri, în haine ofițerești, de nu-l deosebeai de ostași, ras ca în palmă printre bărboșii tranșeelor, cu dunga frunții arc de oțel, nasul asvârlit în aer și bărbia suptă. Adevărat voinic, tare ca proțapul, iute ca fusul și mlădios ca șerpul Dunării. Și acum,

un gârbov împovărat de griji mai mult ca de ani, cu gâtul plecat ca în jug, cu fața ascunsă într'o barbă muscălească și ochii încercuiți de pleoape buhave.

— Un mare necaz m'aduce, domnule colonel... frate Mihai.

Colonelul îl trase lângă el pe un fotoliu.

— Știi cine a fost la mine azi, acum o oră?

Preotul întrebă cu gândul aiurea :

— Cine ?

— Liți.

— Liți ? Care Liți ?

Chipul de spuză al colonelului se incintă.

— Înfiriera cea frumoasă din războiu. Sora care mi-a dat sânge în două rânduri...

— Da, da... făcu într'o doară preotul și reveni la necazul lui. Cum îți spuneam, nu vreo treabă de ispravă m'aduce...

Colonelul îl întrerupse din nou :

— Vreau să luăm masa împreună, diseară.

— Vezi, că...

— Te rog, părinte... Dumneata, Liți și cu mine. Să mergem la Băneasa, să fim numai noi trei, departe de oraș, departe de lume și să stăm de vorbă...

Preotul tuși de câteva ori din gât, nu ca să-și dreagă glasul, ci ca să cârmească mai ușor vorba acolo unde-i era suferința.

— Mă cam grăbesc. Am venit numai c'o rugămintă... Mă aflu la mare necaz, frate Mihai...

Colonelul însă era tot pe urma gândului său.

— Nu vezi, părinte, că aici e mai mult decât o întâmplare ? Un semn, un făcut... Nu te întrebi cum ne-am întâlnit tustrei, azi ?...

Și devenind trist :

— Când sufletul mi-era mai plin de obidă...

— Tocmai, făcu preotul, am nevoie cât mai ești în armată, pe urmă...

Tăcu încurcat, căci de atâta grabă scăpase o

vorbă nesocotită. Dar sufletul colonelului continua să rătăcească pe drumurile vechi.

— Azi, cu atâta drag mi-am amintit de atacul nostru dela Măguri...

Preotul înspăimântat întoarse capul să nu vadă, iar cu mâinile începu parcă să gonească și cuvintele care puteau închipui lupta și asaltul.

— Din lupta aceea mi se trage nefericirea.

— Nu vorbi cu păcat, părinte.

Și continua să privească surâzând peste granița timpului de față, în grădina amintirilor și viselor.

— Știi, părinte, că atunci nu te-am recunoscut? Cum să-mi închipui că dumneata ai sărit la asalt?

Preotul se lăsă prins :

— Ce era să fi făcut? Maiorul căzut, ajutorul căzut...

— Ce curios e omul în războiu!... Mi-aduc aminte că deși moartea mă pândea din toate cămăruțele pământului, eu mai aveam timp să mă întreb : Cine e celălalt?... Pe urmă am aflat că celălalt erai dumneata... și mult mai pe urmă am aflat că-ți murise fratele..,

Chipul preotului se strânse ca pe fire de criță, într'o dureroasă crispare.

— Așa e... Cum a urcat Ioniță parapetul a și căzut înapoi mort în brațele mele. Și atunci, înnebunit, i-am luat arma și am sărit în locul lui.

— Ce bine, părinte...

Preotul își reveni.

— Nu, n'a fost bine. Nu se cădea, preot cu arma în mână... De aceea mă pedepsește Dumnezeu acum...

Și fiindcă simțea sufletul ofițerului deschis în piept mai să-i audă bătăile inimii, omul necăjit găsi îndemânatic lucru să-și împingă cu binișorul păsul său înainte.

— Am venit pentru fiu-meu. Il cheamă tot Ioniță... ca și pe răposatul. Și mă tem...

Colonelul se trezi.

— Ce spui, părinte ?

— E singurul meu băiat, domnule colonel... Că iată, iar se vorbește în dreapta și 'n stânga de războiu...

— Păi, dumneata n'ai făcut războiul ?

— Cu mine a fost altceva.

Și devenind rugător :

— Dar pe Ioniță scapă-l de pieire... scapă-mi-l de armată...

Colonelul simțea cum i se topește în ochi orice împotrivire.

— Domnule colonel, frate Mihai, pentru asta am venit. Dacă timpul de atunci ne-a făcut frați de cruce și de sânge, dacă ți-am făcut un bine ducând până la capăt porunca de a birui, nu mă lăsa... scapă-mi copilul de prăpăd. Il cheamă Ioniță... Numele ăsta e cu piază rea...

Sufletul colonelului se pierdea într'o toropeală de leșin. Țăsta era ecoul, în timp, al focurilor de mitralieră și al exploziilor de obuze ?

— E plătând... Ploaia îl pune la pat. Și sperios nevoie mare... Trăsnetul îl înnebunește și o ia în neștire ca o fiară încolțită. Nu poate vedea sânge, nu poate auzi vaier de om... Scapă-l, domnule colonel, scapă-l... Scapă-l, frate Mihai...

Colonelul se ridică hotărât :

— Bine, părinte, o să fac tot posibilul.

Și apoi, prietenește :

— Dar diseară mâncăm împreună...

— Mâncăm.

— Vreau să ne mai povestești odată...

III

Colonelul a sosit cel dintâiu în piața Victoriei, locul întâlnirii. Privi ceasul. Nouă fără zece minute. Prea devreme.

— Numai de-ar veni...

Timpul nu se arăta prielnic unei plimbări nocturne la Băneasa. Nori groși împiedecau respirația atmosferei, aerul era stătut și înăbușitor ca într'o seră.

— Numai de-ar veni...

Lumea presimțise vremea rea. Din spre Șosea convoiul se spărgea în piața Victoriei într'o învâlmășeală de furnicar speriat, amestecând, în aceeași grabă zăpăcită, oameni, automobile și trăsuri.

— Numai de-ar veni...

Se pornise chiar și un vântuleț, ieșit parcă din scorburile maidanelor, cu miros de lut incintat și de spini uscați, alergând târiș la pământ până să se spargă într'o spirală de praf.

— Numai de-ar veni...

Dar la nouă precis — abia își controlase ceasul dela brățară — îi văzu din două direcții opuse, Liți din spre Buzești și preotul din spre Lascăr Catargiu. Atenția colonelului se dilată ca un piept în respirație.

— Și-au păstrat exactitatea din războiu.

Preotul îl ajunse mai întâi.

— Uite pe Liți.

— Care-i?

— Cea care se îndreaptă spre noi.

— Asta-i Liți? făcu preotul speriat.

Apoi ca să șteargă impresia rea:

— Parcă șchioapătă.

— Reumatisme, părinte... sau cine știe ce betesug.

Într'adevăr, femeia înainta din greu, zăpăcită de mișuneala automobilelor, cătând în toate părțile până să se hotărască să treacă, apoi luând-o la fugă șontăc, șontăc, cu trupul alunecând într'o parte la fiecă pas ca și cum ar fi scăpat din șold.

— Liți... o întâmpină colonelul. Iată și pe părintele Sofronie Matei. Il mai cunoști?

Femeia se înălță în vârful degetelor, își strânse ochii, nu mai vedea — era și un întunecare supărător — și se vâri în sufletul preotului, mai să-l atingă cu bărbia și nasul.

— S'a schimbat părintele...

Un uruit depărtat ca o bătaie de tobă infundată le întoarse gândurile.

— Vine ploaia. Ce spuneți?... Mergem?

Tovarășii în același glas răspunseră:

— Mergem.

Colonelul privi cu teamă spre Liți.

— Nu vrei să luăm o mașină?

— Nu. Mergem pe jos.

Firea preotului se schimbaseră de azi dimineață, devenise mai vorbăreț, mai curajos. Acum voia să afle de ce șchioapătă femeia.

— Parcă mergeai bine, ce s'a întâmplat?

— Asta de atunci, din războiu...

— Cum?... Ai fost rănită, Liți? făcu colonelul.

— Da, după ce ați plecat dela noi, au bombardat spitalul.

Și apoi, ca un fel de scuză:

— Dar în mers liniștit nu se cunoaște... numai când alerg.

Placa de ardesie a norilor se sparse la orizont pe desenul frânt al unui trăsnet și peste întreaga gălăgie a orașului se năruie deodată, din cer, cutremur de tunete.

— Înainte fraților... comandă preotul.

— Da, da... observă colonelul, a devenit alt om.

Și porniră toți trei, colonelul la mijloc, între preot și infirmieră. Vântul se strângea înaintea lor în cercuri din ce în ce mai mici, apoi îi învăluia dela pământ în spre ochi în flacără de praf și țărână. Dar ei tot înaintau. Dimpotrivă, opin-teala le făcea bine, îi întrema. O detunătură răsună prin apropiere improșcându-i în față cu boabe de ploaie tari ca alicele.

— Astea-s confeti de plumb, glumi preotul.

Și se simțiră mai voioși, mai apropiați unul de altul. Până atunci altele le erau gândurile, altele simțirile și cuvintele. Ploaia, vântul și mai ales trăsnetul îi scoteau afară din bârlogul vieții zilnice. Sufletul lor era dornic de altă lumină.

— Înainte, fraților.

Bubuiturile stăruiau în fața lor. Le veneau în cale sau ei înaintau spre prăpăd? Acum vijelia se pornise din toate încheieturile firii. Pomii în-genunchiau până la pământ scârțâind ca în lupta la baionetă, apa lovea pieziș ca ploaia de șrapnele și vântul le țiuia subțire pe lângă urechi;

— Cu Dumnezeu înainte, fraților... răcni preotul.

Deodată se opriră. Un plop ca un stindard în-fășurat, trosni din rădăcină și se prăbuși înainte-le, umplând lumea cu un muget de vită doborâtă.

O clipă preotul căută înapoi, parcă să-și îmbărbăteze oamenii, și apoi porni nebun în potopirea din față-i. Se găseau în inima vijeliei. Bubuiturile cădeau din cer, trăsnetele alergau în jurul lor, pe jos, ca niște limbi de foc; ploaia îi secera, când din flanc, când din față; pe pământul moale picioarele se infundau ca în gropi de obuz; iar în crengile rupte se împiedeau ca în sarmă ghimpată... Dar ei nu mai luau aminte la nimic, îi chema vraja fără seamăn a haosului, cu gurile de foc căscate asupra-le.

Acolo alergau ei. Acolo îi mână elanul obscur al fapturii lor, în împărăția de grindină și foc, unde nu mai e dușman viu, nici piedecă omenească, ci doar vrăjmășie și stihii. Nu vedeau, n'auzeau și nu simțeau nimic, nici urletele vijeliei, nici șiroaiele reci trecute prin haine până la piele; simțurile lor nu mai căutau înafară, erau întoarse launtric, delectându-se de beția până la extaz a sforțării.

Deodată colonelul se opri. Cerul, prin unul din acele capricii ale firii, se desfăcuse în două. Norii

cu vijelia trecuseră mai departe, iar deasupra lor stelele împrăștiate printre frunzișul pomilor.

— Liți, privește.

Se găseau numai ei doi, preotul era pe urma vijeliei, în întunec și ploaie.

— Cât e de aproape cerul de noi...

— Da, făcu femeia.

— Să 'ntinzi mâna și să culegi luceafărul ca pe-o zarzără coaptă.

— Ca atunci...

— Și ce risipă de stele...

— Au scăpărat copitele unui cal nebun, ducându-și stăpânul la draga sa...

— Liți...

— Mihai...

Și în același avânt se repezică unul în brațele celuilalt.

* * *

A doua zi, colonelul, înaintându-și demisia, era liniștit de tot.

— N'am fost persecutat... Fiecare om e înzestrat din naștere cu o anumită cantitate de viață. A mea s'a terminat. Și nu numai a mea, ci a noastră a tuturor... a celor de atunci. A fost firesc să cad la examen, fiindcă Liți a omorât un om și părintele Sofronie Matei aleargă să-și scape copilul de armată.

S F Â R Ș I T

C U P R I N S

	Pag.
Vecinul	7
Copii fără Dumnezeu	13
Maternitate	21
De neînțeles	31
Minunea Sfântului Anton	38
Trădare	67
Râsul	84
Lupta	97
Ură	128
Groază	147
Iată marfa, stăpâne	159
Un mare nedreptățit	179
Victorie	202
Intâlnire	243

INSTITUTUL DE
ARTE GRAFICE
„CUGETAREA“

P. C. GEORGESCU-DELAFRAS
STR. POPA NAN, 21
BUCUREȘTI IV

DE ACELAȘ AUTOR :

Ne leagă pământul (Roman), Editura Casei Școalelor
(sub pseudonimul Sylvius Rolando).

În credința celor șapte sfeșnice (Roman), Colecția
„Gând Românesc“, Cluj.

Sufletul lui Faust (Nuvele) Editura „Ardealul“, Cluj.

Cerurile spun (Mister creștin ortodox), Editura „Viața
Ilustrată“, Sibiu.

Alt glas (Teatru), Editura „Familia“, Oradea.

Un optimist incorigibil (Comedie), Cluj.

Fără limită (Roman), Editura „Cugetarea“, București.